

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GERONTOLOJİ ANABİLİM DALI

**ORTA VE İLERİ YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDEKİ
KARDEŞ İLİŞKİLERİNİN
KUŞAKLARARASI İLİŞKİ VE İLETİŞİME ETKİSİ**

Süheyla SÖNMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

2022-ANTALYA

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GERONTOLOJİ ANABİLİM DALI

ORTA VE İLERİ YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDEKİ
KARDEŞ İLİŞKİLERİNİN
KUŞAKLARARASI İLİŞKİ VE İLETİŞİME ETKİSİ

Süheyla SÖNMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. İsmail TUFAN

“Kaynakça gösterilerek tezimden yararlanılabilir”

2022-ANTALYA

Sağlık Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼ne;

Bu alışma j¼rimiz tarafından Gerontoloji Anabilim Dalı Gerontoloji Programında
Y¼ksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 20/06/2022

İmza

Tez Danışmanı : Prof. Dr. İsmail TUFAN
Akdeniz ¼niversitesi

¼ye : Prof. Dr. Mustafa Cihan CAMCI
Akdeniz ¼niversitesi

¼ye : Prof. Dr. Cem ERGUN
Burdur Mehmet Akif Ersoy ¼niversitesi

Bu tez, Enstit¼ Y¼netim Kurulunca belirlenen yukarıdaki j¼ri ¼yeleri tarafından uygun
g¼r¼lm¼ř ve Enstit¼ Y¼netim Kurulu'nun/...../..... tarih ve
...../..... sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Enstit¼ M¼d¼r¼

Prof. Dr. Melike CENGİZ

ETİK BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı beyan ederim.

Süheyla SÖNMEZ

İmza

Tez Danışmanı

Prof. Dr. İsmail TUFAN

İmza

TEŐEKKÖR

*Her daim yol göstericiliğiyle bana destek olan Tez Danışmanım Prof. Dr. phil., habil.
İsmail TUFAN'a, beni her zaman ve her koşulda destekleyen aileme ve arkadaşlarıma
teşekkürlerimi sunarım.*

ÖZET

Amaç: Kardeş ilişkileri üzerinde diğer ilişki türlerine kıyasla daha az bilimsel çalışma yapılmıştır. Halbuki kardeş ilişkileri insanın yaşamındaki en uzun süreli ilişkilerden biridir. Türkiye nüfusunun yaşlanması toplumda çok kuşaklı aile yapısının yaygınlaşacağına ve aile içi ilişkilerde değişime yol açacağına işaret etmektedir. Bu noktadan hareketle tasarlanan araştırmanın amacı örneklem dahilinde 50 yaş ve üzeri orta ve ileri yetişkinlik dönemindeki kişilerin kardeş ilişkilerini çeşitli değişkenler çerçevesinde incelemek, kuşaklararası ilişki ve iletişim çerçevesinde tartışmaktır.

Yöntem: Araştırmacı tarafından hazırlanan soru formu kullanılmış, kesitsel, nicel, keşfedici bir araştırmadır. Araştırmadaki değişkenler; kardeşlerin ebeveynlerine bakım vermesine, kardeşlerin kardeşlere bakım vermesine, yaşlandıkça kardeş ilişkilerinin değişimine, kardeşlerin ebeveyn olmasına, kardeş türlerinin kardeş ilişkilerini şekillendirmesine yönelik katılımcıların tutumları ve yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, kardeş sayısı değişkenleridir. Katılımcıların tutumlarını ölçmek için 5’li Likert tipi sorular sorulmuştur. Kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılar araştırmaya çevrimiçi olarak “Google Formlar” üzerinden katılmıştır. Veriler IBM SPSS Statistics 26 yazılımında Ki-Kare, Spearman Korelasyon ve Log-Lineer Model Analizleri ile analiz edilmiştir.

Bulgular: Yaş ile katılımcıların yaşlandıkça kardeşleriyle aralarındaki paylaşım/yakınlık hissinin artması ve rekabetin azalması arasında pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Katılımcıların kardeşleriyle görüşme sıklığı ile yaş arasında negatif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Eğitim düzeyi, medeni durum, kardeş sayısı ve cinsiyete göre kardeş ilişkilerinin özellikleri farklılaşmaktadır.

Sonuç: Elde edilen veriler literatürdeki bilgilerden hareketle tartışılmış, yaşamın ilerleyen dönemlerinde kardeş ilişkilerinin özelliklerine ve farklı kardeş türlerinin varlığına dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: orta yetişkinlik, ileri yetişkinlik, kardeş ilişkileri, kuşaklararası ilişkiler

ABSTRACT

Objective: There are fewer scientific studies on sibling relationships compared to other types of relationships. However, sibling relationships are one of the longest-lasting relationships in a person's life. The aging of the population of Turkey indicates that the multi-generational family structure will become widespread in society and will lead to changes in family relations. The aim of the research is to examine the sibling relationships of people aged 50 and over in middle adulthood and old age within the framework of various variables and to discuss sibling relationships in the context of intergenerational relations and communication.

Method: It is a cross-sectional, quantitative, exploratory study using a questionnaire created by the researcher. Variables in the research; attitudes of the participants caring for parents, siblings caring for siblings, sibling relationships over the years, siblings having children, sibling type, and age, marital status, education level, number of siblings. To measure the attitudes of the participants, 5-point Likert-type questions were asked. The Snowball sampling method was used. Participants participated in the research online via “Google Forms”. Data were analyzed with Chi-Square, Spearman Correlation and Log-Linear Model Analyses in SPSS Statistics 26.

Results: A significant positive correlation was found between age and the increase in the feeling of sharing/closeness and decrease in competition between the participants and their siblings as they got older. A negative significant relationship was found between the frequency of contact with the siblings of the participants and their age. The characteristics of sibling relationships differ according to education level, marital status, number of siblings, gender.

Conclusion: The data obtained were discussed based on the information in the literature, and attention was drawn to the characteristics of sibling relationships and the existence of different sibling types in the later stages of life.

Key words: middle adulthood, old age, sibling relationships, intergenerational relationships

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar DİZİNİ	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER	2
2.1. Demografik Değişim	3
2.2. Kardeş İlişkilerine Yönelik Genel Bilgiler	3
3. GEREÇ ve YÖNTEM	10
3.1. Verilerin Toplanması	10
3.2. Veri Analizi	10
3.3. Araştırma Amacı	11
3.4. Çalışma Takvimi	12
3.5. Araştırma Modeli	13
3.6. Veri Toplama Aracı	13
3.6.1. Soru Kâğıdı	13

3.7. Log-Lineer Modeller	22
3.7.1. Log-Lineer Modellerin Prensibi	23
3.7.2. Log-Lineer Model Türleri	25
3.8. Araştırmanın Sınırlılıkları	25
4. BULGULAR	26
4.1. Örneklem	26
4.2. Ailevi Durum	31
4.3. Ebeveyn Bakımı, Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Faktörlerinin Etkisi	33
4.4. Ebeveyn Bakımının Kardeş İlişkilerine Etkisi	36
4.5. Kardeşin Kardeşe Bakımının Kardeş İlişkilerine Etkisi	37
4.6. Kardeş İlişkileri	38
4.7. Kardeşler Arası Görüşme Sıklığı	40
4.8. İkamet	40
4.9. Kardeş ve Ebeveyn Bakım Sürecinde Kardeşlerin İlişkileri	41
4.10. Log-Lineer Modeli İçin Hazırlık	45
4.11. Log-Lineer Modeli Analizleri	47
4.11.1. Genel Log-Lineer Model	47
4.11.2. Logit Log-Lineer Model	52
4.11.3. Eğitim Düzeyine Göre Logit-Log-Lineer Model	52

4.11.4. Cinsiyete Göre Logit-Log-Lineer Model	58
4.11.5. Medeni Durumuna Göre Logit-Log-Lineer Model	61
4.11.6. Kardeş Sayısına Göre Logit-Log-Lineer Model	63
5. TARTIŞMA	66
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	78
KAYNAKLAR	82
EKLER	
Gönüllü Katılımcı Bilgilendirme Formu	
Soru Kâğıdı (Soru Formu)	
ÖZGEÇMİŞ	94

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 4.1.	Örneklemin Eğitim Düzeyi	27
Tablo 4.2.	Deskriptif İstatistikler	27
Tablo 4.3.	Örnekleimde Üç Gruba İndirgenen Eğitim Düzeyi	28
Tablo 4.4.	Eğitim Düzeyi ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre Dağılım	28
Tablo 4.5.	Örneklemin Medeni Durumu	29
Tablo 4.6.	Medeni Durum ve Yaş Faktörlerine Göre Dağılım	30
Tablo 4.7.	Katılımcıların Ebeveynlerinin Hayatta Olma Durumu	31
Tablo 4.8.	Kardeş Türü	32
Tablo 4.9.	Ebeveynin Bakımını Yapan Aile Ferdi	33
Tablo 4.10.	Ebeveyn Bakımı ve Cinsiyet Arasındaki İlişki	34
Tablo 4.11.	Ebeveyn Bakımında Yaş Gruplarına Göre Dağılım	35
Tablo 4.12.	Ebeveyn Bakımında Eğitim Düzeylerine Göre Dağılım	36
Tablo 4.13.	Ebeveyn Bakımının Kardeş İlişkilerine Etkisi	37
Tablo 4.14.	Kardeşin Kardeşe Bakım Vermesi	38
Tablo 4.15.	Yaşlanma Sürecinde Kardeş İlişkilerinde Değişim	39
Tablo 4.16.	Yaşlandıkça Kardeş İlişkilerinin Değişimi	39
Tablo 4.17.	Kardeşler Arası Görüşme Sıklığı	40
Tablo 4.18.	Kardeşlerin Birbirine İkamet Mesafesi	41
Tablo 4.19.	Ebeveyn ve Kardeş Bakımında Ki-Kare Analizinin Anlamlılık Sonuçları	42
Tablo 4.20.	İki Kategoriye İndirgenen Değişkenler	46
Tablo 4.21.	Veri Enformasyonları Tablosu	47

Tablo 4.22.	Yakınsama Enformasyonları	48
Tablo 4.23.	Uyum Testi	48
Tablo 4.24.	Hücre Frekansları ve Artıklar (Ebeveynine Bakım Veren Katılımcılar)	49
Tablo 4.25.	Parametre Tahmincisi (Ebeveynine Bakım Veren Katılımcılar)	51
Tablo 4.26.	Ebeveynin Bakım Vereni * Eğitim	53
Tablo 4.27.	Ebeveynin Bakım Vereni * Eğitim Çapraz Tablosunun İstatiksel Testleri	53
Tablo 4.28.	Kardeş İlişkisinde Yenilenme * Eğitim	54
Tablo 4.29.	Kardeş İlişkisinde Yenilenme * Eğitim Çapraz Tablosunun İstatiksel Testleri	54
Tablo 4.30.	Kardeş İlişkisinde Zedelenme * Eğitim	55
Tablo 4.31.	Kardeş İlişkisinde Zedelenme * Eğitim Çapraz Tablosunun İstatiksel Testleri	55
Tablo 4.32.	Hücre Frekansları Tablosu (Eğitim Düzeyi)	56
Tablo 4.33.	Parametre Tahmincisi (Bağımsız Değişken: Eğitim Düzeyi)	57
Tablo 4.34.	Hücre Frekansları Tablosu (Cinsiyet)	59
Tablo 4.35.	Parametre Tahmincisi (Cinsiyet)	60
Tablo 4.36.	Hücre Frekansları Tablosu (Medeni Durum)	61
Tablo 4.37.	Parametre Tahmincisi (Medeni Durum)	62
Tablo 4.38.	Hücre Frekansları Tablosu (Kardeş Sayısı)	63
Tablo 4.39.	Parametre Tahmincisi (Kardeş Sayısı)	64

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1.	Örneklemin Yaş Dağılımı	26
Şekil 4.2.	Ebeveynlerden En Az Biri Hayatta Olanlar ve Olmayanlar	31
Şekil 4.3.	Örnekleimde Kardeş Sayısı Dağılımı	32

SİMGELER ve KISALTMALAR

Diko : Dichotom (=İki kategorili)

Diko_ebbak2: (İki kategorili) Ebeveyninizin bakımını kim yapıyor?

Diko_ebbak3: (İki kategorili) Ebeveynimize bakmanın kardeşimle ile ilişkimizi yenilediğini ve geliştirdiğini düşünüyorum.

Diko_ebbak4: (İki kategorili) Kardeş Ebeveynimize bakmanın kardeşimle/ kardeşlerimle ilişkimizde gerginliğe neden olduğunu ve ilişkimizi zedelediğini düşünüyorum.

Diko_kkbak2: (İki kategorili) Kardeşime/kardeşlerime baktığım süre içinde onu/ onları daha iyi anladığımı düşünüyorum.

Diko_kkbak3: (İki kategorili) Kardeşime/kardeşlerime bakmamın benim için sıkıntılı bir süreç olduğunu düşünüyorum.

Diko_kkbak4: (İki kategorili) Kardeşime/kardeşlerime baktığım süre içinde hem benim hem de kardeşimin toplumsal birer varlık olduğumuzu daha iyi kavradığını düşünüyorum.

Diko_kkbak5: (İki kategorili) Kardeşime/kardeşlerime bakmak istemediğim için kendimi baskı altında sıkışmış biri olarak hissediyorum.

Diko_kkil1 : (İki kategorili) Yıllar kardeşlerimle aramdaki paylaşımın arttığını ve kendimi kardeşime/kardeşlerime daha yakın hissettiğimi düşünüyorum.

Diko_kkil2 : (İki kategorili) Yıllar geçtikçe kardeşimle/kardeşlerimle aramdaki rekabet duygusunun azaldığını düşünüyorum.

Diko_kkil3 : (İki kategorili) Yıllar geçtikçe kardeşimle/ kardeşlerimle daha önce anlaşımadığımız konuların çoğunda daha iyi uzlaştığımızı düşünüyorum.

Diko_kkil4 : (İki kategorili) Kardeşlerinizle ne kadar sık görüşüyorsunuz?

Ebbak1 : Siz ya da kardeşiniz/kardeşlerinizden biri anne veya babanızdan birine (veya ikisine de) bakım veriyor mu?

Egkat2 : (İki kategorili) eğitim düzeyi

Kkbak1 : Siz kardeşinize ya da kardeşlerinizden birine bakım veriyor musunuz?

1. GİRİŞ

Her bilim öncelikle iki etkinlik ile ilgilenmektedir: *keşfetmek* ve *açıklamak*. Bu etkinliklerden ilkinden sonra bir bilimle ilgilenip ilgilenilmediğine, ikincisinden sonra bir bilimin ne kadar başarılı olduğuna karar verilir (Homans, 1972, s.2). Bu tez çalışması 50 yaş ve üzeri kişilerin kardeş ilişkilerini incelemekte ve bunları belli perspektiften açıklamaya çalışmaktadır.

Bu tez çalışmasının amacı kardeş ilişkilerini tüm detayı ile ele almak ve temsili bir örneklemin bulgularını ortaya koymak değildir; kardeş ilişkisi kavramına Gerontolojinin perspektifinden yaklaşarak bu ilişkileri *tekrar keşfetmektir*. Şimdiye kadar pek dikkate alınmayan kardeş ilişkileri boyutlarına sistematik şekilde yaklaşarak daha sonraki araştırmalara bir çıkış noktası teşkil edebilecek ve yeni hipotezlerin tasarımına imkân sunacak bulgulara erişmek hedeflenmektedir.

Bu yüzden -araştırmanın ilerleyen bölümlerinde bahsedilmiş olan- örneklemin *kartopu yöntemi* ile seçilmesi sadece ikincil bir öneme sahiptir. Bu yöntemle seçilen bir örneklem üzerinden ilgili yaş grubundaki kardeş ilişkilerini *temsil edecek* bulgulara erişemeyeceği baştan bellidir. Ancak bu tez çalışmasının hedefleri arasında zaten böyle bir hedef tanımlanmamıştır. Bilimsel olarak ifade edilirse; bu tez çalışması *şimdilik* sadece ve sadece *bu örnekleme* geçerliliği olan bulgulara yer vermektedir ama bulgularının muhtemelen toplum genelinde de cereyan eden kardeş ilişkilerinin yeni boyutlarına işaret edebileceğini okuyucuya hatırlatmaktadır.

2. GENEL BİLGİLER

Tufan (2001), henüz yirmi yıl önce yaşlılığı farklı düzlemlerde yeniden keşfetmeyi önermiştir. Bunun temel gerekçesi demografik gelişmelerdir (Tufan, 2007). Fakat “yaşlılık sorunu” binlerce yıldan beri tartışılmaktadır. Platon’a göre yaşlılar geri gelmeyecek olan gençliğin ardından yas tutar, ailelerinin kötü davranışlarından haksız yere şikayetçi olur. Mutsuzlukları yaşlılıktan dolayı değil, tutumlarından dolayıdır. Platon’un öğrencisi Aristoteles’e göre yaşlılar şüpheli, kuruntulu, korkak, mizahtan anlamayan, paracı, sürekli geçmişten söz eden, sadece kendini düşünen kişilerdir. Aristoteles bunun sebebini geçmişteki kötü tecrübelerine dayandırır. Cicero ise yaşlılık hakkında ileri sürülen dört iddiayı çürütmeye çalışır: Yaşlılara tatmin edici uğraş kalmamıştır; yaşlılar, bedensel gücünü yitirmesine üzülür; yaşlılık, heyecansız ve zevksiz bir yaşam dönemidir; yaşlılar ölümün yaklaşması nedeniyle büyük bir baskı altındadır (Tufan, 2021). Yaşlılar ve yaşlılık hakkında 2000-2500 yıl önce ileri sürülen bu görüşler bugün de yaygındır. Bunları doğrulayan veya yalanlayan sayısız örnek gösterilebilir.

Aktivite Teorisi savunucularının güçlü eleştirilerine ve çürütülmüş olmasına rağmen günümüzde hala taraftar bulan Cumming ve Henry’nin Disengagement (Geri Çekilme) Teorisine göre yaşlılık döneminde sosyal ilişkilerden ve sosyal yaşam alanlarından geri çekilme isteği ortaya çıkar. Yaşlanma, bireyin ve sosyal sistemlerin birbirinden karşılıklı geri çekilmesidir. Geri çekilme süreci yaşlı birey tarafından başlatılabileceği gibi diğerleri tarafından da başlatılabilir. Aktivite Teorisine yaşlılıkta geri çekilmemeyi, aksine ömür boyu aktif kalınmasını savunarak yaşam memnuniyetinin aktif kalınarak korunabileceğini ileri sürer ve yaşlılıkta sosyal ilişkilerin çoğaltılmasını önerir (Backes ve Clemens 1998, s. 115-118).

Diğer taraftan yaşlılık döneminde aktif kalabilmeyi engelleyen gelişmeler de ortaya çıkar. Birey, kendi isteğiyle veya mecburen meslek yaşamından ayrılır. Dahası, çocukları kendi yuvalarını kurup ebeveynlerinin evinden ayrılır. Gerontologlar buna “boş yuva sendromu” demektedir. Bu açıdan bakıldığında yaşlılık bir “ayrılık dönemi” olarak da görünmektedir. Yaşlının iş hayatından kopuşunu çocuklarının aileden kopuşu takip eder. Roller ve işlevler

yeniden paylaşılır ve yaşlının ailesi çözüür ve bu bazen bir kimlik krizine bile yol açabilir (Prah ve Schroeter, 1996).

2.1. Demografik Değişim

Nüfus değişimi (demografik değişim) öngörölere uygun olarak devam etmektedir (Tufan, 2007). Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verileri de bunu doğrulamaktadır: Her 10 kişiden 1'inin yaşı en az 65 ise, o toplum yaşıdır. Nüfusumuz 84,68 milyondur ve bunun %9,5'i (8,2 milyon) 65 yaş ve üzeridir (TÜİK, 2022). Dolayısıyla tanım gereği artık yaşı bir toplumuz.

Türkiye'de doğuşta ortalama yaşam süresi 78,6 yıl olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2020). Bunun sadece nüfusta yaşı sayısı ve oranının artmasına yol açmakla kalmayacağı, aynı zamanda sosyal ilişkileri de etkileyeceği varsayımından hareket edilebilir. Gerontologlar aile ilişkilerinin (Fookan, 1999), genç-yaşı ilişkilerinin (Kaiser, 2006) yaşam süresinin uzamasına bağı olarak değiştiğine dikkat çekmektedir.

Genç ve yaşı ve kuşaklar genellikle ayrı konutlarda yaşamaya eğilimdir. Türkiye'de 25,3 milyon hanenin 6,1 milyonunda (%24,1) en az bir yaşı yaşamaktadır. Ayrıca tek başına yaşayan yaşılar çoğalmaktadır. 6,1 milyon yaşlının 1,6 milyonu (%18,9) tek başına yaşamaktadır. Bunun içinde kadınlar erkeklerden dört misli fazladır. Yaşlılıkta yalnızlık ve kadın arasında çok sıkı bağlantılar vardır (Tufan, 2007).

2.2. Kardeş İlişkilerine Yönelik Genel Bilgiler

İleri yaşlarda kardeş ilişkilerinin inceleneneğinden bahsediliyorsa önce “ileri yaşı” kavramına açıklık kazandırmak gerekir. İleri yaşı, burada orta yaşı ve ötesi yaşam dönemini ifade etmektedir. Orta yaşı grubu ile 50-64 yaşı arasındakiiler ve ileri yetişkin (yaşı) grubu ile 65 ve üzerindekiiler kastedilebilir. Bu sınıflandırmanın uygun olup olmadığı tartışılabilir. Ancak bu, takvimsel yaşı göre yapılan tüm sınıflandırmalar için yapılabilecek bir tartışmadır. Yaşlılık burada takvimsel yaşı tanımlanan bir yaşam dönemi değildir. Sadece nüfus istatistiklerinde 65 ve üzeri yaşı grubu “yaşı” olarak tanımlandığı (bkz. TÜİK nüfus istatistikleri) dikkate alınarak bu sınıflandırmanın bu çalışma kapsamında iki değişkene indirilen analizlerde işe yarayabileceği varsayılmıştır.

İşe yararlıktan ise istatistiksel analizler açısından işe yararlıdır. Gerontolojide yaşlılık daha ziyade “işlevsellik” açısından ele alınmaktadır (Tufan, 2021).

İnsan yaşadığı sürece kendisi ve sosyal çevresi arasındaki uyumu seçilmiş koşullar altında en iyi hale getirmeye ve bağımsızlığını en yüksek düzeye çıkarmaya çalışır (Martin ve Kliegel, 2005, s.36; akt. Tufan, 2016). Yaşlanma, ana rahminde başlayıp ölünceye dek devam eden biyolojik, fizyolojik ve psikolojik süreçlerden meydana gelir (Kruse ve Wahl, 2010). Yaşlılık ise hangi yaşta başladığı giderek belirsizleşen yaşam bir dönemidir. Topluma, kültüre ve döneme göre değişen anlamları vardır ve bir sosyal tasarımıdır (Backes ve Clemens, 1998). Modern toplumlarda öncelikle yasaların zorunlu kıldığı, insanın çalışma yaşamı dışına çekildiği yaşam dönemidir. Bu, kendi içinde sosyolojik çelişkiler yaratmaktadır (Kohli, 2006). Bir insanın doğumundan bugüne kadar geçen süreye takvimsel yaş denilmektedir. Takvimsel yaşla yaşlanma ve yaşlılık olguları arasında gevşek bağlar vardır. İşlevsel yaş, bireyin takvimsel yaşını değil, mevcut potansiyellerini dikkate alır. Bedensel, psikolojik ve sosyal işlevleri yerine getirip getiremediği sorusunun cevapları ile ilişkilidir.

Gerontoloji yaşlanmanın bilimidir (Jasper, 2002). Yaşlanmanın ve yaşlılığın bedensel, psikik, sosyal, tarihsel ve kültürel yönlerini tarif eder, açıklar ve modifikasyonları ile ilgilenir. Yaşlanma açısından önemli ve yaşlılığı yapılandıran fiziksel çevre ve sosyal kurumlar da buna dahildir (Baltes ve Baltes, 1992). Demografların perspektifinden “yaşlılık” 65 yaş ve sonrası yaşam dönemini ifade etmektedir. Nüfus istatistiklerinden ortalama yaşam süresinin uzadığı bilinmektedir. Bu anlamıyla bireylerin yaşlılık dönemine erişme olasılığı artmıştır (TÜİK, 2022). Dolayısıyla yaşlılık dönemine erişen kardeşlerin sayısında da artış meydana geldiğini kabul edebilir.

Kardeş ilişkilerinden söz edildiğinde aile genelde akla gelen ilk kavramlardan biridir. Aile fertleri arasındaki temas sıklığı mekânsal mesafe ile ilgileşim (korelasyon) göstermektedir (Lüscher ve Liegle, 2003, s.128). Diğer taraftan aile ilişkilerinin bireyler üzerinde baskı yaratan yöne doğru gelişme olasılığına da vurgu yapılmaktadır (Lüscher ve Liegle, 2003, s.131).

“Aile nedir?” sorusu kolay, hatta bayağı bir soru gibi görünebilir. Fakat dikkatli bakıldığında aile kavramının tarihsel süreçte güçlü değişimlerden geçtiği görülecektir. Örneğin Eski Roma’da ailenin reisi “baba” idi. Babanın ailesine eşi, öz çocukları, köleleri, evlatlık edindiği köleleri, kahyaları, hayvanları dahildi (Borscheid, 1989). Günümüzde aile değişmeye devam etmektedir. Elli yıl ve gerisinde gittiğimizde “büyük ailenin” yaygın olduğu, bugün yerini “çekirdek aileye” bıraktığını görülmektedir (Schenda, 1972). Ailenin bu yapısal değişimine bağlı olarak kardeş ilişkilerinin de değiştiği varsayılabilir. Çekirdek ailede ebeveyn ilişkileri, eş ilişkileri, ebeveyn-çocuk ilişkileri, kardeş ilişkileri gibi pek çok ilişki türüne rastlanmaktadır. Bazı araştırmacılar bu ilişkileri sistem kavramı altında incelemektedir (Sumbas, 2020, s.1). Modernleşme sürecinde bir taraftan aile yapısı küçülürken (çekirdek aile), diğer taraftan toplumsal yaşlanma sürecinde ailede “kuşak sayısı” artmaktadır ve kardeşler arası ilişkiler ailenin durumu tarafından belirlenmektedir (Nolbris ve ark., 2007, s.107). Aile sosyolojisi ve psikolojisi öncelikle çocukluk ve gençlik dönemlerine odaklanmıştır (Fingerman ve Bermann, 2000, s.7). Genç yetişkinlik döneminde kardeş ilişkilerinde azalma olduğu saptandığı halde ailenin birey üzerindeki etkisi ömür boyu sürmektedir (Kreppner ve Lemer, 1989; akt. Fingerman ve Bermann, 2000. s.7). Bu yüzden yaşamın ilerleyen dönemlerindeki kardeş ilişkilerine yönelik çalışmaların yapılması gerekir.

Sosyal Gerontoloji, bireyin yaşlanma sürecinde edindiği tecrübeler ve içinde yaşadığı sosyal koşullara ilgi duymaktadır. Hedefi, bilimsel ve politik ifade yeteneğini genişletmek ve bu kavramlarla Durkheim’in deyişiyle “sosyal gerçeklikler” arasındaki ilişkileri keşfetmektir. Kuşaklararası ilişkilerdeki niceliksel değişimler; daha uzun yaşam beklentisine, azalan doğurganlık da kardeş sayısında azalmaya yol açmaktadır. Bu gelişmeler yeni tartışmaların da kaynaklarından biridir (Eckart, 1999).

Sosyal Gerontolojik araştırmalarda süreklilik ilkesi genellikle arka planda hep rol oynar. Süreklilik ilkesi insanın istikrar ihtiyacı ile ilişkilidir. Ömür boyu yaşlanan (yani yaşlanma süreci ana rahminden ölünceye kadar devam eden) insanın pozitif anlamıyla iç ve dış süreklilik ihtiyacına vurgu yapılır. Süreklilik, bir taraftan tutarlılık ve sosyal kimlik ile ilişkili bireysel bir ihtiyaç, diğer taraftan toplumsal baskı ile motive edilen bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Backes ve Clemens, 1998, s.123). Pozitif süreklilik (örneğin fakirliğin

sürekliliği negatif bir sürekliliktir) bireyin kendi yaşam durumu ile ilişkili beklentilerinin (öngörüler, tahminleri) yanı sıra, sosyalleşme sürecinde edindiği etkinlik ve geri çekilme kalıplarından da etkilenmektedir (Kruse ve Wahl, 2010, s.233-234).

Prof. Dr. İsmail Tufan, 18 Kasım 2021 tarihinde Ger5017 sınıfına derste insanların içinde yaşadığı dünyayı lisan ve konuşma ile yapılandığına değinmiştir. Bu süreçte çevre öğeleri birey tarafından kavramsallaştırılır. Bu açıdan bakıldığında ailenin, bireyin yaşamına etki eden önemli bir kavram olduğu kabul edilebilir (Pehlivan, 2017, s.vi). Fingerman ve Bermann (2000, s.11)’a göre, orta ve ileri yetişkinlik dönemlerindeki kardeşlerin ilişkilerinin anlaşılmasına Aile Sistemleri Teorisi katkı sağlayabilir. Aile, bireysel ve çevresel faktörlere göre şekillenen bir sistemdir. Bağlamsal koşulların bireyde yarattığı etkiler kardeş ilişkileriyle de ilgilidir (Whiteman ve ark., 2011, s.11). Sistem teorisyenleri sık sık sistemin öğelerinin toplamından “daha fazla bir şey” (Fingerman ve Bermann 2000, s.9) olduğuna vurgu yapar ama buna karşı çıkanlar “bu fazlalığın ne olduğunu” sormaktadır ve buna cevap alamadıklarını belirtmektedir (Esser, 1999).

Aile, bireyin günlük yaşamına doğrudan etki etmektedir (Laff ve Ruiz, 2021). Fingerman ve Bermann (2000, s.16)’a göre ailenin gelenekleri, inançları, davranış örüntüleri, mazideki ortak yaşantılarının aile içi iletişim ve etkileşimleri etkiler, bunlar aile fertlerinin aile dışı davranışlarını da şekillendirir. Bronfenbrenner (1979,1986) bağlamsal koşulların bireylerin gelişimini etkilediğini ve dinamik ilişkiler ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir (Fingerman ve Bermann, 2000, s.16). Örneğin, çocuksuz yaşlıların sosyal ve duygusal destek için kardeşleri ve arkadaşları ile çocuklu yaşlılara kıyasla daha güçlü ilişki kurdukları belirtilmektedir (Albertini ve Kohli, 2009; Milardo, 2010; Tufan ve Durak, 2018, s.280). Bununla birlikte ailede, kardeşlerin yaşı ve cinsiyeti kardeş ilişkilerinde dikkate değer bir rol oynamaktadır (Whiteman ve ark., 2011, s.11-12). Yıldırım ve Sezer (2018) tarafından yapılmış, üniversite öğrencilerinin kardeş ilişkilerinin incelendiği bir araştırmada kadınların erkeklere kıyasla “daha kaliteli ilişki” kurdukları saptanmıştır (Sumbas, 2020, s.34).

İnsanın ölünceye dek gelişme yeteneğine sahip bir varlık olduğunu kabul eden gelişim psikologları (Baltes, Lindenberger, Staudinger, 1998, s.1029) Yaşam Boyu Perspektifine odaklanmıştır (Lamb ve Sutton-Smith, 1982, s.5). Amaçları; bireyin yaşam boyu

gelişiminin genel yapısını açıklamak, geçmiş ve gelecek ile bağlantılı gelişimsel süreçler arasındaki ilişkileri araştırmak, yaşam boyu gelişimin temel faktörlerini belirlemek ve bireyin yaşam boyu gelişimini şekillendiren biyolojik ve çevresel faktörleri tespit etmektir (Baltes, Lindenberger, Staudinger, 1998, s.1030). Bu yaklaşımda değişen koşullara uyum sağlama stratejilerine vurgu yapılır ve kardeş ilişkilerinin genel olarak ömür boyu devam eden ilişkiler oldukları vurgulanır (Lamb ve Sutton-Smith, 1982, s.5). Orta yetişkinlik, bireylerin üreme ve ekonomik çabalarıyla bağlantılı, aktif sorumluluk üstlendikleri bir yaşam dönemidir (Erikson, 2014; akt. Sumbas, 2020, s.2). Ebeveynin yardıma ve bakıma muhtaç hale gelmesi çoğunlukla orta yaş ve üzeri kişileri etkiler. Sosyal çevre bu kişilerden ebeveynlerine bakmasını bekler. Ebeveyn bakımı bir “görev” olarak tanımlanarak beklendiği gibi yerine getirilmemesi durumunda hem bakım alanda hem bakım verende strese yol açabilir (Nandwana ve Katoch, 2007 s.134). Bazı araştırmacılara göre orta yetişkinlik döneminde kardeşler arası ilişkiler özel günlerde (düğün, cenaze, bayram vs.) zorunlu hale gelirken, diğer durumlarda gönüllü iletişim öne çıkar (Nandwana ve Katoch, 2007, s.133).

Yaşam Seyri Teorisinde kohortlara ve tarihsel bağlama göre çeşitlilik gösteren yaşam seyrine odaklanılır (Elder ve Giele; 2009, s.6). Kardeş ilişkilerinin yaşamın farklı dönemlerindeki yaşam geçişlerinden etkilendiği, bunların farklı kohort üyelerinin yaşadığı deneyimler ile şekillendirildiği göz önüne alınır. Özellikle sanayileşme, kentleşme ve çok uluslu büyük şirketlerin de çoğalması bireylerin aile ilişkilerini etkilemektedir (Nandwana ve Katoch, 2007, s.134). Kardeşler arasında coğrafi mesafe artmakta ve temas sıklığı azalmaktadır (Nandwana ve Katoch, 2007, s.133). Miner ve Uhlenberg (1997), orta yetişkinlik döneminde kardeşlerine yakın bir semtte yaşamının çocukluk dönemi sonrası kardeşlik ilişkilerini nasıl etkilediğini ortaya koymak için gerçekleştirdiği araştırmada; ebeveynlerinin vefat etmiş olması veya kardeşlerin bekar olmaları durumlarında, orta yetişkinlik dönemindeki kardeşlerin birbirine yakın bir çevrede yaşamak istediklerini saptamıştır. Bunun sebebi olarak eş ya da çocuk sahibi olmayan, sosyal çevresi daralmış olan kardeşlerin birbirinden fiziksel, maddi ve manevi destek beklentisini göstermektedir. Bunun sorunlarla baş etme stratejisi olduğuna vurgu yapılır (Sumbas, 2020, s.33).

Temas eksikliği ve ebeveynlere ya da kardeşlere bakım vermenin yarattığı stresi azalmak için kardeşlerin telefonla iletişim veya yüz yüze görüşme gibi iletişim biçimleri sayesinde yakınlıklarını koruması beklenebilir. Medeni ve ebeveynlik durumları (Nandwana ve Katoch, 2007, s.135), ebeveynlerin hayatta olup olmaması (Brody,1998; Cicirelli, 1985; Milevsky ve Heerwagen 2013; Milevsky, Smoot, Leh ve Ruppe, 2005; akt. Sumbas, 2020, s.2) ve coğrafi yakın mesafede yaşama (Bonnain, 2005; Bras ve Tilburg, 2007; akt. Sumbas, 2020, s.2) gibi faktörlerin kardeşlerin birbirleriyle temasını etkilediği belirtilmektedir. White (2001, s.634), kardeşlerin yakınlıklarının ve temas sıklığının genç yetişkinlik döneminde azaldığını, buna karşın orta yetişkinlik döneminde sabitlendiğini ve ileri yetişkinlik döneminde daha fazla azalmadığını ancak birbirlerine yardım verme ve alma davranışlarının arttığını belirtmektedir. Bununla birlikte, eğitim düzeyi yükseldikçe kardeşlerin birbiriyle teması artmaktadır (Cicirelli, 1995, s.54). Tolkacheva ve arkadaşları (2013, s.10-11) “ebeveyn bakımında” kardeş sayısı arttıkça bakım yükünün ve bakım görevini paylaşan kardeşlerin stresinde azalma ve bakım sürecinde kardeşler arası iletişimde artış tespit etmiştir.

İleri yetişkinlik dönemindeki bireyler için temel güvenlik kaynağı genelde partnerleri ve yetişkin çocuklarıdır. Ancak bu güvenlik kaynakları yoksa ya da bu kişilerden güvenlik ihtiyaçlarını temin edemiyorlarsa yaşlılar kardeşleri ve torunları üzerinden bunu sağlamaya çalışır (Lu, 2007, s.623). Bununla birlikte bir taraftan ileri yetişkinlik dönemindeki bireylerin çoğu kardeşlerinin kendilerine ihtiyaç duyduğunda yardıma hazır olduklarını belirtirken (Cicirelli, 1989; Goetting, 1986; akt. Lu, 2007, s.623), diğer taraftan kardeşlerinden somut yardım aldığını belirtenlerin sayısı oldukça azdır. Kardeşler daha ziyade “potansiyel yardım edici” konumundadır (Connidis, 1994; akt. Lu, 2007, s.624).

Çeşitli araştırmalarda kardeş ilişkileri ile ilgili şu bulgular vurgulamaktadır: Ebeveynin vefatı kardeşleri birbirine yakınlaştırır ve bağlarını güçlendirir (Lu, 2007, s.625). Ebeveynin hayatta olması ve kardeşlerin teması pozitif ilişkilidir (Cicirelli, 1995, s.54). Kadınlar (eş, çocuk, kardeş, damat) erkeklerden (eş, çocuk, kardeş, gelin) bakıma muhtaç yakınlarına yardıma ve bakım vermeye daha fazla eğilimlidir (Brody, 2006; akt. Tufan ve Durak, 2018, s.279). Ebeveyne bakımı üstlenmek kardeş ilişkilerini etkilemektedir.

Kardeşler ebeveyn bakımında veya bakımı koordine etmede daha çok temas kurar ve kardeşler arasında iletişim sorunlarının çözümüne fırsat yaratır (Moyer 1992, s. 55). Ebeveyn bakımının yarattığı stres kardeş ilişkisini olumsuz etkileyebilir (Bedford, 1989b; akt. Moyer, 1992, s. 56). Yetişkin çocuklarının başka şehre göç etmesi veya çocuğu olmaması, ileri yetişkinlik döneminde kardeşler arası sosyal destekleri artırır (Bedford, 1989a; akt. Moyer, 1992, s. 56). İleri yetişkinlik döneminde eşi ve yetişkin çocuğu yoksa bireyler güvenlik ihtiyaçlarını kardeşlerinden almaktadır (Lu, 2007, s.623). Kardeşin kardeşe bakımı kardeşler arasında empati yaratır ve özdeşleşmelerini sağlar (Avioli, 1989; akt. Moyer, 1992, s. 56). Bir kardeş kardeşine isteksiz bakıyorsa (Moyer, 1992, s. 56), bakımı sıkıntılı bir süreç olarak algılayabilir (Bedford, 1989a; akt. Moyer, 1992, s. 56). Kardeşlerin birbirine yardım etmesi “sosyal varlık” oldukları bilincini artırır (O'Bryant, 1988; Scott, 1983; akt. Moyer, 1992, s. 56). Kardeşin kardeşe bakımında, bakanın bakım görevini üstlenmek istememesi ama bakılanın eşi ve çocukları olmadığı için bakımını üstlenmesi, “zorunluluk” ve “baskı altında olma” duygularını deprestirir (Moyer, 1992, s. 56). Yıllar geçtikçe orta ve ileri yetişkinlik döneminde kardeş ilişkisinde yakınlık ve paylaşım artar (Moyer, 1992, s. 56). Yıllar geçtikçe kardeşler arasındaki rekabet orta ve ileri yetişkinlik döneminde kardeş ilişkisinde rekabet duygusu azalır (Stocker ve arkadaşları, 2020, Gilligan ve ark., 2020, s. 307). Bireylerin kardeşleriyle ilişkilerini sürdürmelerinin nedenlerinden biri de çocuklarının akrabalık ilişkilerini (teyze, dayı, hala, amca, kuzen vs.) sürdürmelerini istemeleridir (White 2001, s. 566). Çocuksuz yaşlılar sosyal ve duygusal destek amacıyla kardeşleri ile daha güçlü ilişki kurmaktadır (Albertini & Kohli, 2009; Milardo, 2010; Tufan ve Durak, 2018, s.280). Ayrıca Lu (2007, s. 625). Ebeveyn olmak kardeşlerle görüşmenin bir gereğesidir. Kardeş türleri kardeşlerin görüşmesinde etkidir. Kardeşlerin ikamet ettikleri konutların birbirine mesafesi görüşmelerine etki etmektedir (Nandwana ve Katoch, 2007, s.133).

3. GEREÇ ve YÖNTEM

3.1. Verilerin Toplanması

Araştırma için Etik Kurul izni başvurusu yapılmış, 10.11.2021 tarihinde Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu çalışmanın yapılmasında bilimsel ve etik açıdan sakınca olmadığına oy birliği ile karar verilmiştir. Gerekli iznin alınmasının ardından 16.01.2022 tarihinde verilerin toplanması için soru kâğıdı “Google Forms” programı üzerinden oluşturularak potansiyel katılımcılara gönderilmiştir. Veriler, kartopu yöntemiyle oluşturulan örneklem üzerinden toplanmıştır. Verilerin toplanmasında Covid-19 pandemisi nedeniyle yüz yüze görüşme yerine çevrimiçi görüşme yöntemi kullanılmıştır ve veriler 16.01.2022 ile 29.04.2022 tarihleri arasında toplanmıştır.

Katılımcılar araştırmaya gönüllü olarak katılmıştır. Gönüllü Katılımcı Bilgilendirme Formunda (EK-1) araştırmanın gönüllük esasına dayalı olduğu, gizlilik ilkesine dayandığı ve uygulama esnasında hiçbir gerekçe belirtmeden görüşmeyi sonlandırabilecekleri belirtilmiştir.

Katılımcılar “araştırma koşullarını anladığını ve gönüllü olarak katılmayı taahhüt ettiklerini” belirttiklerini “onaylıyorum” butonunu işaretledikten sonra soru kağıdındaki (soru formu) (EK-2) soruları cevaplamıştır.

Verilerin toplanmasının ardından 349 katılımcıdan 50 yaş altı, kardeşi olmayan ve çelişkili cevaplar veren 29 katılımcının verileri dikkate alınmamıştır. 320 katılımcı araştırmaya dahil edilmiştir.

3.2. Veri Analizi

Araştırmada katılımcıların kardeş ilişkilerinin niteliklerine ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla 11 tane 5 kademeli Likert tipi soru katılımcılara yöneltilmiştir (hiç katılmıyorum (1) ile tamamen katılıyorum (5) arasında değerlerden meydana gelmektedir). Veri analizi IBM SPSS Statistics 26 ile gerçekleştirilmiştir.

Likert tipi soruların ölçeği aralıklı (interval) ölçek değildir. Yani değerler arasındaki mesafelerin eşit olduğu varsayılmaz (Tavakoli, 2012, s.326; Goldstein ve Hersen, 1984, s. 52; akt. Turan, 2015, s.194). Bu yüzden analizlerin parametrik olmayan yöntemlerle gerçekleştirilmesi önerilmektedir (Boone ve Boone, 2012, Turan, 2015, s.194). Bu yüzden bu araştırmada Ki-Kare, Spearman Korelasyon ve Log-Lineer Modelleri Analizleri yapılmıştır.

3.3. Araştırma Amacı

Türkiye nüfusunun yaşlanması toplumda çok kuşaklı aile yapısının yaygınlaşacağına ve aile içi ilişkilerde değişime yol açacağına işaret etmektedir. Diğer aile ilişkileri türlerine kıyasla üzerinde daha az bilimsel çalışma yapılmış, insanların yaşamındaki en uzun süren ilişkilerinden biri olan kardeş ilişkileri bu aile içi dinamiklerden biridir. Kardeşlerin bireylerin sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılamada önemli birer kaynak olduğu düşünülmektedir. Bu noktalardan hareketle tasarlanan araştırmanın amacı örneklem dahilinde 50 yaş ve üzeri kişilerin kardeş ilişkilerini çeşitli değişkenler çerçevesinde incelemek, bu incelemeden hareketle kardeş ilişkilerini kuşaklararası ilişki ve iletişim bağlamında tartışmak, ulusal ve uluslararası literatürde diğer ilişki türlerine kıyasla oldukça az sayıda araştırma bulunan kardeş ilişkilerine yönelik orta ve ileri yetişkinlik dönemi çerçevesinde literatüre katkı sunmaktır.

3.4.Çalışma Takvimi

Araştırma 20.09.2021 tarihinde başlanmıştır ve 20.06.2022 tarihinde tamamlanmıştır.

Araştırmanın önemli aşamaları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

	20.09.2021- 20.11.2021	21.11.2021- 15.01.2022	16.01.2022- 29.04.2022	30.04.2022- 10.05.2022	11.05.2022- 26.05.2022	27.05.2022- 20.06.2022
Hazırlık						
Literatür incelemesi						
Soru kağıdının hazırlanması						
Araştırmanın yapılması						
Veri analizi ve teorik yorumları						
Kaba raporu yazmaya başlamak						
Raporu incelemek ve düzeltmeler						
Raporun tamamlanması ve sunumu						

3.5.Araştırma Modeli

Orta ve ileri yetişkinlik dönemindeki katılımcıların kardeş ilişkilerini belirlemeye yönelik nicel araştırma yapılmıştır. Soru kağıdı kullanılmıştır ve bir kerelik kesitsel araştırmadır.

3.6.Verı Toplama Aracı

Standart soru kâğıdı, araştırma koşullarını mümkün olduğunca kontrol altında tutmak amacıyla, aynı soruları aynı sırayla tüm katılımcılara uygulanmasını içermektedir. Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak kullanılan soru kâğıdı, araştırma sahibi tarafından literatürdeki konu ile ilgili yer alan bilgilerden hareketle hazırlanmıştır.

3.6.1.Soru Kâğıdı

Soru kağıdının kardeş ilişkilerine ilişkin verilerin toplanacağı bölümünde katılımcılara, ebeveynlerine ve kardeşlerine ilişkin çeşitli değişkenler bulunmaktadır. Bu değişkenler çerçevesinde kardeş ilişkilerinin incelenmiştir. Bu değişkenlerin hangi çerçevede değerlendirileceği ilerleyen paragraflarda detaylı şekilde anlatılmıştır.

Medeni Durum. White ve Reidmann (1992)'a göre evlenme yaşam geçişi, evli bireylerin bekar bireylere nazaran kardeş ilişkilerine daha az önem vermesini beraberinde getirir. Bu yüzden katılımcıların demografik bilgilerinin saptanması ve medeni duruma göre kardeş ilişkilerinin niteliğinin incelenmesi için katılımcılara cinsiyetleri sorulmuştur. IBM SPSS Statistics 26 yazılımında medeni durum kategorik (nominal) değişkeni evli (1), evli değil (2) ve dul (eşi vefat etmiş) (3) olarak kodlanmıştır.

Cinsiyet. Yıldırım ve Sezer (2018) tarafından yapılmış, üniversite öğrencilerinin kardeş ilişkilerinin incelendiği araştırmada kadınlardan erkeklerden daha kaliteli ilişkilere sahip olduğu saptanmıştır (Sumbas, 2020, s.34). Bu durumun orta ve ileri yetişkinlik döneminde de süreceği öngörülmüştür. Araştırma kapsamında katılımcıların demografik bilgilerinin saptanması ve cinsiyete göre kardeş ilişkilerinin niteliğinin incelenmesi için katılımcılara cinsiyetleri sorulmuştur. IBM SPSS Statistics 26 yazılımında cinsiyet kategorik (nominal) değişkeni kadın (1) ve erkek (2) olarak kodlanmıştır.

Yaş. Araştırma, orta ve ileri yetişkinlik dönemindeki bireylerin kardeş ilişkilerinin kuşaklararası ilişki ve iletişime etkisini incelemeyi ve açıklamayı amaçlamaktadır. Çeşitli araştırmacılarca 40'lı-50'li yaşlar orta yetişkinlik, 60 yaş ve sonrası ileri yetişkinlik dönemi olarak ele alınmaktadır (Santrock, 2012; Boyd ve Bee, 2015; akt. Öztan Ulusoy 2020, s.588). Araştırmada kuşak kohortları 10'ar yıllık doğum tarihi aralıklarına ayrılmıştır. Aynı yaş grubundaki bireyler üzerinde biyolojik, tarihsel ve çevresel faktörlerin benzer etkileri olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden araştırma kapsamında orta yetişkinlik dönemindeki bireyler olarak ele alınan 50-59 yaş arasındaki katılımcılar ve ileri yetişkinlik dönemindeki bireyler olarak ele alınan 60-69 yaş ile 70 yaş ve üzerindeki katılımcıların kendi kuşak kohortları içerisinde benzer faktörlere maruz kaldığı varsayılmıştır. Araştırma kapsamında orta yetişkinlik döneminin 50 yaşından başlayarak ele alınması, boşalan yuvalardaki ebeveynlerin yardıma ve bakıma muhtaç hale gelmesinin çoğunlukla aileden ayrılmış yetişkin çocukların orta yetişkinlik dönemine denk gelmesi (Nandwana ve Katoch, 2007, s.134) ve çeşitli yaşam geçişlerinin etkisiyle özellikle 50 yaş ve üzeri bireylerin ebeveynlerine ve kardeşlerine bakım vermesinin daha olası görüldüğü içindir. Bununla birlikte, Dünya Sağlık Örgütü yaptığı bir ayrımda 45-59 yaş arasındaki bireylerin orta yetişkinlik dönemi içerisine dahil etmiştir (Gökçe Kutsal, 2007, s. 6). Ancak Türkiye'de her geçen gün çocuk doğurma yaşı yükselmektedir. TÜİK (2021) verilerine göre 2001 yılında doğumlarını gerçekleştiren annelerin ortalama yaşı 26,7 iken 2020 yılında 29,1'e yükselmiştir. Halihazırda 45-49 yaş aralığında olan bireylerin 2001 yılında yeni ebeveyn olmuş veya henüz ebeveyn olmamış oldukları göz önünde bulundurulduğunda bu kişilerin günümüzde halen kendi çocuklarına bakım vermesi olasıdır. Dolayısıyla bu yaş aralığındaki bireylerin, kendi kurdukları ailelerinde aktif olarak sorumluluk almaları daha olası görüldüğü için özellikle kardeşlerine ve ebeveynlerine bakım verme ihtimallerinin daha az olduğu düşünülmüş, bu nedenle araştırmada orta yetişkinlik dönemi 50 yaşından itibaren ele alınmıştır ve araştırmaya 50 yaş ve üzeri bireyler dahil edilmiştir. Araştırılmak istenen yaş aralığındaki katılımcıların araştırmaya dahil olmasının sağlanması ve demografik bilgilerinin saptanması için katılımcılara yaşları sorulmuştur. 50 yaş ve üzeri olmayan katılımcılar araştırmaya dahil edilmemiştir. Kardeş ilişkilerinin yaşamın farklı dönemlerindeki yaşam geçişlerinden etkilendiği ve bu yaşam geçişlerinin de farklı doğum kohortunun üyelerinin yaşadığı farklı

deneyimler ile şekillendirildiği göz önüne alınarak araştırmada yaş kategorik (nominal) değişken olarak ele alınmıştır. IBM SPSS Statistics 26 yazılımında yaş değişkeni; 50-59 yaş (1), 60-69 yaş (2) ve 70 yaş ve üzeri (3) olarak kodlanmıştır. Araştırmanın ilerleyen evrelerinde çeşitli analizlerin hücrelerindeki duyarlılığı ortadan kaldırmak için yaş 50-64 yaş (1) ve 65 yaş ve üzeri (2) olarak kodlanarak iki kategorili hale getirilmiştir. Bu sınıflandırma da araştırmanın genel bilgiler kısmında verilen demografların perspektifinden “yaşlılık” 65 yaş ve sonrası yaşam dönemini ifade etmesinden hareketle yapılmıştır.

Eğitim Düzeyi. White ve Riedmann (1992a) daha yüksek eğitime sahip katılımcıların kardeşleriyle daha fazla temas kurduklarını saptamıştır (Cicirelli, 1995, s.54). Dolayısıyla daha fazla temas kuran kardeşler arasındaki iletişimin daha fazla olmasından kaynaklı ilişkilerinin de daha olumlu algılamalar çerçevesinde şekillendiği öngörülmüştür. Bu durumun saptanması için araştırmada katılımcıların eğitim düzeyleri sorulmuştur. IBM SPSS Statistics 26 yazılımında eğitim düzeyi sıralı (ordinal) değişkeni; okuryazar değil (1), ilkokul mezunu (2), ortaokul veya dengi meslek okulu mezunu (3), lise veya dengi meslek okulu mezunu (4), yüksekokul mezunu (5), üniversite mezunu (6) olarak kodlanmıştır. Araştırmanın ilerleyen evrelerinde çeşitli analizlerin hücrelerindeki duyarlılığı ortadan kaldırmak için eğitim düzeyi ortaöğretim ve daha düşük eğitim düzeyi (1) ve yükseköğretim (2) olarak kodlanarak iki kategorili ve düşük (1), orta (2), yüksek (3) olarak üç kategorili hale getirilmiştir.

Kardeş Türü. Kardeş ilişkileri üzerine yapılan çoğu araştırmanın “öz” kardeşler temelinde yapıldığı saptanmıştır. Ancak bireylerin yaşam seyirleri boyunca karşılaştıkları ebeveynlerin boşanması, vefatı, yeniden evlenmesi ve evlat edinmesi yoluyla “tek ebeveyn ortak”, “üvey” ve “evlat edinilmiş” kardeşlere sahip olma ihtimali günümüzde oldukça fazladır. Araştırmada katılımcıların hangi kardeş türlerine sahip olduğu incelenmiştir. IBM SPSS Statistics 26 yazılımında katılımcıların kardeş türleri, “öz, tek ebeveyn ortak, üvey, evlat edinilmiş” olarak her biri ayrı bir kategorik (nominal) değişken olarak ele alınarak her bir kardeş türüne sahip olma var (1), yok (2) olarak kodlanmıştır.

Kardeş Sayısı. Tolkacheva ve arkadaşları (2013, s.10-11) yapmış oldukları araştırmada, kardeş sayısının fazla olduğu ailelerde çocuk başına düşen ebeveyn bakım verme

yoğunluğunun daha düşük olduğunu saptamış ve kardeşlerin ebeveynlerinin bakımlarını olası olarak paylaşımlarının stres seviyelerini azaltacağı, kardeşleriyle ilişkilerinde daha az olumsuz durumlar yaşayacakları ve bakım verme sürecinde kardeşleri ile daha fazla iletişim halinde olmalarını sağlayarak ilişkilerinin gelişeceğini belirtmiştir. Dolayısıyla araştırmada kardeş sayısının kardeş ilişkilerini nasıl şekillendirdiğinin incelenmesi amaçlanmıştır. IBM SPSS Statistics 26 yazılımında kardeş sayısı eşit aralıklı (interval) bir değişken olarak ele alınmıştır.

Ebeveynlerin Hayatta Olma Durumu. Connidis (1992)'e göre, ebeveynlerin vefat etmesi yaşam geçişi, kardeşlerin birbirine daha fazla yaklaşmasını ve bağlarını güçlendirmesini sağlar (Lu, 2007, s.625). Buna karşın White ve Riedmann (1992a)'a göre ise yaşayan bir ebeveyne sahip olmak kardeş temasıyla pozitif ilişkilidir (Cicirelli, 1995, s.54). Kardeş temasının kardeş ilişkilerini güçlendireceği öngörüldüğü için bu ikilemin araştırılmasında kardeş ilişkilerinin kuşaklararası ilişki ve iletişime etkisinin ortaya konması için önemli olduğu düşünülmüştür. Araştırmada ebeveynlerin hayatta olup olmamalarının kardeş ilişkilerini nasıl şekillendirdiğinin incelenmesi amaçlanmıştır. IBM SPSS Statistics 26 yazılımında ebeveynlerin hayatta olma durumu kategorik (nominal) değişken olarak ele alınmış cevaplar; annem ve babam hayatta (1), sadece annem hayatta (2), sadece babam hayatta (3), annem ve babam hayatta değil (4) olarak kodlanmıştır.

Kardeşlerin Ebeveynlere Bakım Verme Durumu. Çoğu toplumda, zihinsel, bedensel ve davranışsal rahatsızlıkları olan orta ve ileri yaştaki bireyler, ailelerindeki diğer bireylerin kendilerine destek ve bakım vermesini oldukça önemsemektedir (Tufan ve Durak, 2018, s.273). Bu süreç aile içindeki ilişkileri etkileyebilir. Ebeveynlere bakım vermenin kardeş ilişkilerini ve ailedeki kuşaklararası ilişki ve iletişimi nasıl şekillendirdiğinin saptanması için katılımcılara çeşitli sorular yöneltilmiştir. Öncelikle katılımcılardan ebeveynlerine bakım verenlerin saptanması için, “Siz ya da kardeşlerinizden biri anne veya babanızdan birine (veya her ikisine de) bakım veriyor mu?” sorusu katılımcılara yöneltilmiş, ebeveynlere bakım verme durumu kategorik (nominal) değişken olarak ele alınarak IBM SPSS Statistics 26 yazılımında evet (1), hayır (2) olarak kodlanmıştır.

Ebeveynin Bakımını Yapan Aile Ferdi. Aile sistemi içerisindeki bireylerden beklenen davranış örüntüleri, bireylere atfedilen roller ve normların etkisiyle; erkeklere (eş, çocuk,

kardeş ve damat) nazaran kadınların (eş, çocuk, kardeş ve gelin) bakıma muhtaç orta ve ileri yaştaki yakınlarına günlük yardım sağlama ve bakım vermeye daha fazla eğilimli oldukları saptanmıştır (Brody, 2006; akt. Tufan ve Durak, 2018, s.279). Bu yüzden araştırmada hangi kardeşin ebeveynlere bakım verdiğinin saptanması için “Ebeveyninizin bakımını kim yapıyor?” sorusu katılımcılara yöneltilmiş, ebeveynlere bakım veren kardeşin kim olduğu kategorik (nominal) değişken olarak ele alınarak IBM SPSS Statistics 26 yazılımında ben (1), kız kardeşim (2), erkek kardeşim (3) olarak kodlanmıştır.

Ebeveynlere Bakım Vermenin Kardeş İlişkilerini Yenilemesi ve Geliştirmesi. Moyer (1992, s.55) ileri yetişkinlik dönemindeki bireylerin kardeş ilişkilerine değindiği çalışmasında, ebeveynlere bakım vermenin yaşamın ilerleyen dönemlerine erişmiş yetişkin kardeşlerin, ebeveynlerine bakım verme veya onların bakımını koordine etme sürecinde daha fazla temas kurduklarını ve kardeşler arasında bakım verme sürecinde kurulacak iletişimin geçmişten gelen sorunları çözmeye yönelik bir fırsat olmasına vurgu yapmış; ebeveynlere bakım vermenin kardeşler arasındaki ilişkiyi yenileyebileceği ve geliştirebileceğine değinmiştir. Bu yüzden araştırmada, “Ebeveynimize bakmanın kardeşim/kardeşlerim ile ilişkiyi yenilediğini ve geliştirdiğini düşünüyorum.” sorusu katılımcılara yöneltilmiş, ebeveynlere bakım vermenin kardeş ilişkilerini yenilemesi ve geliştirmesi sıralı (ordinal) bir değişken olarak 5’li Likert tipi ölçekle ele alınmış cevaplar IBM SPSS Statistics 26 yazılımında; hiç katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4), tamamen katılıyorum (5) olarak kodlanmıştır.

Ebeveynlere Bakım Vermenin Kardeş İlişkilerinde Gerginliğe Neden Olması ve İlişkilerini Zedelemesi. Yardıma ve bakıma muhtaç ebeveynlerine bakım verilmesi genellikle bireylerin orta yetişkinlik dönemi ve sonrasına denk geldiğinden araştırmanın genel bilgiler bölümünde bahsedilmiştir. Bu dönemlerde bireye yüklenecek olan bakım sorumluluğun bireyde stres yaratması oldukça olasıdır. Ebeveynlerin rahatsız olmasının ve ebeveynlere bakım vermenin yarattığı stresin birçok kardeş ilişkisinin altında yatan öfkeyi tetikleyerek, kardeşler arasındaki ilişkiyi zedelemesi ve olumsuz etkilemesi beklenir (Bedford, 1989b; akt. Moyer, 1992, s. 56). Bu yüzden araştırmada, “Ebeveynimize bakmanın kardeşim/kardeşlerim ile ilişkimde gerginliği neden olduğunu ve ilişkiyi zedelediğini düşünüyorum.” sorusu katılımcılara yöneltilmiş, ebeveynlere

bakım vermenin kardeş ilişkilerinde gerginliğe neden olması ve ilişkilerini zedelemesi sıralı (ordinal) bir değişken olarak 5'li Likert tipi ölçekle ele alınmış; cevaplar IBM SPSS Statistics 26 yazılımında; hiç katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4), tamamen katılıyorum (5) olarak kodlanmıştır.

Kardeşe Bakım Verme Durumu. Yetişkin çocukların göç etmesi veya bireylerin çocuğu olmaması nedeniyle ileri yetişkinlik döneminde yalnız yaşayan yaşlı bireylerin sayısının artması, kardeşlerin yaşamın ilerleyen dönemlerinde birbirlerinin sosyal destek sistemlerinin parçası olma ihtiyacını arttırır (Bedford, 1989a; akt. Moyer, 1992, s. 56). Bunun yanında özellikle ileri yetişkinlik döneminde bireylerin partnerleri ve yetişkin çocukları yoksa yaşlı bireyler temel güvenlik ihtiyaçlarını kardeşlerinden alabilir. Bu durumlarda kardeşler, partneri veya çocuğu olmayan yaşlı bireylerin yaşamlarında bakım verici rolünde olabilir (Lu, 2007, s.623). Bu yüzden araştırmada, “*Siz kardeşinize ya da kardeşlerinizden birine bakım veriyor musunuz?*” sorusu katılımcılara yöneltilmiş, ebeveynlere bakım verme durumu kategorik (nominal) değişken olarak ele alınarak IBM SPSS Statistics 26 yazılımında evet (1), hayır (2) olarak kodlanmıştır.

Kardeşe Bakım Vermenin Kardeşe Karşı Empatiyi Arttırması. Kardeşinin bakımını sağlayan orta ve ileri yetişkinlik dönemindeki bireylerin kardeşleriyle aynı kuşaktan ve akran olması bakım verdikleri kardeşlerine karşı daha fazla empati duymalarını ve kardeşleriyle özdeşleşmelerini sağlayabilir (Avioli, 1989; akt. Moyer, 1992, s. 56). Bu yüzden araştırmaya katılan katılımcılara, “*Kardeşime/kardeşlerime baktığım süre içinde onu/onları daha iyi anladığımı düşünüyorum (empati).*” sorusu katılımcılara yöneltilmiş, kardeşe/kardeşlere bakım vermenin kardeşe karşı empatiyi arttırması sıralı (ordinal) bir değişken olarak 5'li Likert tipi ölçekle ele alınmış cevaplar IBM SPSS Statistics 26 yazılımında; hiç katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4), tamamen katılıyorum (5) olarak kodlanmıştır.

Kardeşe Bakım Vermenin Sıkıntılı Bir Süreç Olarak Algılanması. Orta ve ileri yetişkinlik döneminde kardeşine bakım veren bazı bireyler isteksiz bakım verenler olabilir (Moyer, 1992, s. 56). Bu yüzden yaşamın ilerleyen dönemlerinde kardeşlerine bakım veren bireyler bu sürecin kendileri için sıkıntılı olduğunu düşünebilir (Bedford, 1989a; akt. Moyer, 1992, s. 56). Bu görüşten araştırmada, “*Kardeşime/kardeşlerime bakmamın*

benim için sıkıntılı bir süreç olduğunu düşünüyorum.” sorusu katılımcılara yöneltilmiş, kardeşe/kardeşlere bakım vermenin sıkıntılı bir süreç olması sıralı (ordinal) bir değişken olarak 5’li Likert tipi ölçekle ele alınmış cevaplar IBM SPSS Statistics 26 yazılımında; hiç katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4), tamamen katılıyorum (5) olarak kodlanmıştır.

Kardeşe Bakım Vermenin Kardeşlerin Birbiriyle Sosyalleşmesini Arttırması. Orta ve ileri yetişkinlik döneminde birbirlerine doğrudan yardım sağlayan yani bir anlamıyla bakım veren kardeşlerin birbirleriyle sosyalleşme olasılıklarının çok daha yüksek olduğu saptanmıştır (O'Bryant, 1988; Scott, 1983; akt. Moyer, 1992, s. 56). Bu yüzden araştırmada, *“Kardeşime/kardeşlerime baktığım süre içinde hem beni hem kardeşimin toplumsal birer varlık olduğumuzu daha iyi kavradığını düşünüyorum (sosyalleşme).”* sorusu katılımcılara yöneltilmiş, kardeşe/kardeşlere bakım vermelerinin birbirleriyle sosyalleşmesinin arttırması sıralı (ordinal) bir değişken olarak 5’li Likert tipi ölçekle ele alınmış cevaplar IBM SPSS Statistics 26 yazılımında; hiç katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4), tamamen katılıyorum (5) olarak kodlanmıştır.

Kardeşe/Kardeşlere Bakım Verme Nedeniyle Sıkışmış Hissetme. Orta ve ileri yetişkinlik dönemindeki bireyler, kardeşlerinin partner ve çocuklarının var olmadığı durumlarda kardeşlerine yardım ve bakım vermek istememesine rağmen bakım vermek zorunda kalabilir. Bu durumda bireyler kardeşlerine yardım ve bakım verme sürecinde zorlanabilir dolayısıyla kendilerini sıkışmış hissedebilir (Moyer, 1992, s. 56). Bu görüşten hareketle araştırmada, *“Kardeşime/kardeşlerime bakmak istemediğim için kendimi baskı altında sıkışmış biri olarak hissediyorum.”* sorusu katılımcılara yöneltilmiş, kardeşe/kardeşlere bakım verme nedeniyle sıkışmış hissetme sıralı (ordinal) bir değişken olarak 5’li Likert tipi ölçekle ele alınmış cevaplar IBM SPSS Statistics 26 yazılımında; hiç katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4), tamamen katılıyorum (5) olarak kodlanmıştır.

Yıllar Geçtikçe Kardeşler Arasındaki Paylaşımın Artması ve Birbirlerine Yakın Hissetmeleri. Bireylerin ilişkilerinin niteliklerinin yıllar içerisinde değişebileceğinden genel bilgiler kısmında ayrıntılı olarak bahsedilmiştir. Bu görüşten yola çıkılarak diğer ilişki türlerinden oldukça karmaşık olan kardeş ilişkilerinin yıllar içerisinde değişmesi

ihtimalinin yüksek olduğu göz önünde bulundurulduğunda kardeş ilişkilerinin yıllar içerisinde nasıl değiştiğinin incelenmesinin oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. White (2001, s.634), kardeşlerin yakınlıklarının ve temas sıklığının genç yetişkinlik döneminde önemli ölçüde azaldığını, orta yetişkinlik döneminde sabitlendiğini ve ileri yetişkinlik döneminde daha fazla azalmadığını ancak birbirlerine yardım verme ve yardım alma davranışlarının ileri yetişkinlik döneminde arttığını belirtmiştir. Bununla birlikte Bedford (1989a), orta ve ileri yetişkinlik dönemindeki kardeşlerin yüzeysel ilişkileri bile olsa yaşamlarının ilerleyen yıllarında yakınlıklarının ve paylaşımlarının arttığını belirtmiştir (Moyer, 1992, s. 56). Bu görüşlerden hareketle araştırmada, *“Yıllar geçtikçe kardeşimle/kardeşlerimle aramdaki paylaşımın arttığını ve kendimi kardeşime/kardeşlerime daha yakın hissettiğimi düşünüyorum.”* sorusu katılımcılara yöneltilmiş, yıllar geçtikçe kardeşler arasındaki 00paylaşımın artması ve birbirlerine yakın hissetmeleri sıralı (ordinal) bir değişken olarak 5’li Likert tipi ölçekle ele alınmış cevaplar IBM SPSS Statistics 26 yazılımında; hiç katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4), tamamen katılıyorum (5) olarak kodlanmıştır.

Yıllar Geçtikçe Kardeşler Arasındaki Rekabetin Azalması. / Yıllar Geçtikçe Kardeşler Arasındaki Uzlaşmanın Artması. Banks (1990) Kutner’den yaptığı alıntıda kardeşlerin yaşı büyüdükçe iyi ilişkilerinin daha iyi hale, kötü ilişkilerinin ise daha kötü hale geldiğini belirtmiştir (Moyer, 1992, s.57). Moyer (1992, s.57) bazı ailelerde ebeveynlerin çocuklarına sevgi ve onay göstermediği için çocukların birbirine karşı rekabet duygusu geliştirdiğini, bu yüzden yetişkinlik dönemlerinin ilerleyen zamanlarına dek birbirlerinden uzaklaştıklarını ve uzlaşma sağlamalarının yıllar aldığını belirtmiştir. Stocker ve arkadaşlarına (2020) göre yetişkinlik döneminin ilerleyen yıllarında kardeşler arasındaki rekabet duygusu yaşamın daha erken dönemlerine göre daha azdır (Gilligan ve ark., 2020, s.307). Bu bağlamda araştırmada *“Yıllar geçtikçe kardeşimle/kardeşlerimle aramdaki rekabet duygusunun azaldığını düşünüyorum.”* ve *“Yıllar geçtikçe kardeşimle/kardeşlerimle daha önce anlaşılmadığımız konuların çoğunda daha iyi uzlaştığımızı düşünüyorum.”* soruları katılımcılara yöneltilmiş, yıllar geçtikçe kardeşler arasındaki rekabetin azalması ve yıllar geçtikçe kardeşler arasındaki uzlaşmanın artması sıralı (ordinal) bir değişkenler olarak 5’li Likert tipi ölçekle ele alınmış cevaplar IBM

SPSS Statistics 26 yazılımında; hiç katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4), tamamen katılıyorum (5) olarak kodlanmıştır.

Ebeveyn Olma Durumu. / Kardeşlerin Ebeveyn Olma Durumu. White (2001, s. 565) yaşam boyu kardeş ilişkilerini araştırdığı çalışmasında, çocukları kardeş ilişkisine dahil etmenin kardeş ilişkisini azaltmadığını, aksine ilişkiye enerji kattığını savunmuştur. White (2001, s.566)’a göre ebeveyn olarak bireylerin kardeşleriyle ilişkilerini sürdürmelerinin olası nedeni çocuklarının teyzeleri, dayıları, halaları, amcaları ve kuzenleri ile aktif ilişki kurmasını istemeleri olabilir. Bunun yanında çeşitli araştırmalarda ebeveyn olmayan yaşlı yetişkinlerin, günlük yaşamlarında sosyal ve duygusal destek almak için partnerleri, kardeşleri ve arkadaşları ile ebeveyn olan bireylere göre daha güçlü ilişkiler kurduğu saptanmıştır (Albertini & Kohli, 2009; Milardo, 2010; Tufan ve Durak, 2018, s.280). Ayrıca Lu (2007, s.625) ebeveyn olma yaşam geçişinin, çocuğu olan yaşlı bireylerin çocuğu olmayan yaşlı bireylere göre kardeş ilişkisini daha az önemli görmesini ve kardeş etkileşiminin daha az olmasını beraberinde getirdiğini belirtmiştir. Yani ebeveyn olmanın kardeş ilişkilerini nasıl şekillendirdiğine ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Araştırmaya katılan orta ve ileri yetişkinlik dönemindeki bireylerin ebeveyn olmasının kardeş ilişkilerini nasıl şekillendirdiğinin saptanması için katılımcılara “Çocuğunuz var mı?” ve “Kardeşinizin/kardeşlerinizin çocuğu var mı?” soruları katılımcılara yöneltilmiş, ebeveyn olma durumu ve kardeşlerin ebeveyn olma durumu kategorik (nominal) değişkenler olarak ele alınarak cevaplar IBM SPSS Statistics 26 yazılımında evet (1), hayır (2) olarak kodlanmıştır.

Ebeveyn Olmanın Kardeşle/Kardeşlerle Görüşme Sıklığını Arttırması. / Çocukların Akrabalarıyla İlişki Kurması İçin Kardeşle/Kardeşlerle Görüşme. Hem kendisinin hem de kardeşinin/kardeşlerinin ebeveyn olduğunu belirten katılımcılara yukarıdaki paragrafta belirtilen bilgilerden hareketle “Ebeveyn olmanın kardeşimle/kardeşlerimle görüşme sıklığımı arttırdığını düşünüyorum.” ve “Çocuklarımla teyze, dayı, hala, amca ve kuzenleri ile ilişki kurmaları için kardeşimle/kardeşlerimle sık sık görüşüyorum.” soruları yöneltilmiş, ebeveyn olmanın kardeşle/kardeşlerle görüşme sıklığını arttırması ve çocukların akrabalarıyla ilişki kurması için kardeşle/kardeşlerle görüşmesi sıralı (ordinal) bir değişkenler olarak 5’li Likert tipi ölçekle ele alınmış cevaplar IBM SPSS Statistics 26

yazılımında; hiç katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4), tamamen katılıyorum (5) olarak kodlanmıştır.

Kardeş Türlerine Göre Görüşme Sıklığı. Genel bilgiler kısmında kardeşlerin ikamet ettikleri konutları birbirine ne kadar yakınsa, temas sıklığının o kadar fazla olacağına ilişkin literatür incelemeleri belirtilmiştir (Nandwana ve Katoch, 2007, s.133). Daha fazla temas kuran kardeşlerin iletişimlerinin daha fazla olmasından kaynaklı ilişkilerinin de daha olumlu algılamalar çerçevesinde şekillendiği öngörülmüştür. Bu görüşten hareketle araştırmada, kardeş türlerini de içine alarak “*Aynı anne babadan olma öz kardeşinizle/kardeşlerinizle ne kadar sık görüşüyorsunuz?*”, “*Farklı anne veya babadan olma ortak kardeşinizle/kardeşlerinizle ne kadar sık görüşüyorsunuz?*”, “*Biyolojik bağınızın olmadığı üvey kardeşinizle/kardeşlerinizle ne kadar sık görüşüyorsunuz?*”, “*Evlat edinilmiş kardeşinizle/kardeşlerinizle ne kadar sık görüşüyorsunuz?*” soruları katılımcılara yöneltilmiş, cevaplar IBM SPSS Statistics 26 yazılımında hiç görüşmüyorum (1), ender görüşüyorum (2), sık görüşüyorum (3) olarak kodlanmıştır.

Kardeş Türlerine Göre Kardeşlerin İkamet Yerleri. Yukarıdaki paragrafta belirtilen görüşme sıklığı sorusunun ardından katılımcılara “*Aynı anne babadan olma öz kardeşiniz/kardeşleriniz nerede ikamet etmektedir?*”, “*Farklı anne veya babadan olma ortak kardeşiniz/kardeşleriniz nerede ikamet etmektedir?*”, “*Biyolojik bağınızın olmadığı üvey kardeşiniz/kardeşleriniz nerede ikamet etmektedir?*”, “*Evlat edinilmiş kardeşiniz/kardeşleriniz nerede ikamet etmektedir?*” soruları yöneltilmiş, cevaplar IBM SPSS Statistics 26 yazılımında aynı bina (1), aynı semt (2), aynı şehir (3), farklı şehir (4) olarak kodlanmıştır.

3.7.Log-Linear Modeller¹

Log-lineer modeller (logaritmik-lineer modeller), kesikli değerlere sahip değişkenlerin (nominal ve ordinal ölçekli değişkenler) nasıl ilişkili olduğu sorusunu ele alır. Kural olarak, bu ikiden fazla değişken içerir, aksi takdirde örneğin bir ki-kare testi ile bir çapraz

¹ Prof. Dr. İsmail Tufan danışmanlığımı üstlendikten sonra log-lineer modeller hakkında bana sunduğu özel materyal ile bu analizleri gerçekleştirmemi mümkün kılmıştır. Kendisine çok teşekkür ederim.

tablonun oluşturulması analiz için yeterli olacaktır. Ki-Kare Testi, gözlemlenen ve beklenen frekanslar arasındaki farkı tespit eder. Bu, istatistiksel bağlamda anlamlı olabilir veya olmayabilir. Bunun sonucuna bağlı olarak iki değişken arasındaki ilişki üzerine soru cevaplanır.

Bu çalışmada önce iki değişkenin analizinde Ki-Kare Testinden yararlanılmıştır. Fakat kardeş ilişkilerine ikinden fazla değişkenin etki ettiğini kabul edersek, ki bu çalışmanın sahibinin bundan şüphesi yoktur, o zaman log-lineer model tasarımı ve incelenmesi de bilimsel açıdan uygun bir hedef olarak görünmektedir (Andreß, Hagenaars ve Kühnel, 1997, s.137-207).

Son birkaç on yılda, “Maximum-Likelihood-Tahminlerine” (maksimum olabilirlik) dayanan Log-Lineer Modeller, ampirik sosyal araştırmacılar arasında kategorik değişkenleri analiz etmek için yaygın olarak kullanılan bir yöntem haline geldi. Popülerliklerinin birkaç nedeni vardır. Bir yandan, Log-Lineer Modeller, çok değişkenli tablolardan sonuç çıkarmak için klasik, formel olmayan tablo analizi tekniklerinden daha güvenli, daha sistematik ve daha formel bir temel sağlar. Aynı zamanda, buradaki veriler hakkında Klasik Regresyon Analizini kullanmaktan daha az varsayım yapılması gerekir. Log-Lineer Modeller bu nedenle, sosyal araştırmacılar tarafından yaygın olarak kullanılan diğer yöntemlerden çok daha fazla kategorik verilere karşılık gelir. Dahası, bazı istatistikçiler sosyal bilimcilere Log-Lineer Modelin, aralıklı, sıralı ve nominal ölçeklenmiş kategorik değişkenleri birlikte değerlendirebilen Log-Lineer Modeller dahil olmak üzere çeşitli araştırma sorularını yanıtlamak için kullanılabilecek çok esnek bir araç olduğunu göstermiştir (Andreß, Hagenaars ve Kühnel, 1997, s.137).

3.7.1. Log-Lineer Modellerin Prensibi

Log-Lineer Modeller söz konusu olduğunda, tüm tahmin ve test yöntemleri maksimum-likelihood- ilkesine (ML-ilkesi) dayanmaktadır. ML tahmincilerini elde etmek için, belirli tahmini popülasyon değerlerine dayalı olarak örneklem sonuçlarının olası tahmini hesaplanmalıdır. Burada verilerin örneklem dağılımını bilmek gerekir. Regresyon ve faktör analizinde verilerin (çok değişkenli) normal dağılıma uyumu beklenir. Log-lineer modellerde örneklem Poisson veya multinominal veya çarpım-multinominal dağılıma

uyduğu varsayılır. Her üç durumda da popülasyonun, loglineer analizin parçası olan tüm değişkenlerin tüm kategorilerinin tüm olası kombinasyonlarından oluşan, birbirini dışlayan K alt gruba tamamen bölünebileceği varsayılır. Anket verileri nadiren Poisson dağılımını takip eder, ancak bu dağılım ML-tahminlerini belirlemek için istatistiksel teoride önemli rol oynar (Andreß, Hagenaaars ve Kühnel, 1997, s.137).

Popülasyondan büyüklüğü önceden belirlenmiş basit rastgele örneklem alınır, genellikle veriler multinominal dağılımı izleyecektir (Andreß, Hagenaaars ve Kühnel, 1997, s.137). Fakat bu çalışmada verilerin basit rastgele örneklem üzerinden değil, aksine kartopu yöntemiyle seçilen örneklem üzerinden toplandığına dikkat çekilmiştir. Bunun sebebi öğrencilerin örneklem seçimi konusunda profesyonel araştırmacıların olanaklarına sahip olmamalarıdır. Fakat Andreß, Hagenaaars ve Kühnel, (1997, s.139), profesyonellerin örneklemelerde de tesadüfi örneklem ilkesinin sık sık zedelendiğine vurgu yapmaktadır, örneğin tabakalı örneklemelerde olduğu gibi. Kategorik anket verileri genellikle çarpım-multinominal-dağılımı koşullarını karşılar. Böylece bir log-lineer modelin parametreleri için ML tahmin edicileri, veriler üzerine zaten doğru olma olasılığı düşük varsayımlara başvurmak zorunda kalmadan, hesaplanabilir. Fakat “genellikle” demek, verilerin bu dağılımı her zaman izlemediği demektir. Özellikle basit rastgele örneklem dışındaki seçim yöntemleri kullanıldığında durum böyledir. Aslında tahmin ve test prosedürlerinin bu durumlara uyarlanması gerekir. Ancak profesyonel araştırmacılar bunu genellikle yapmazlar (Andreß, Hagenaaars ve Kühnel, 1997, s.140). Dolayısıyla profesyonellerin sineye çektikleri örneklem hatalarının, bu tez çalışmasının sahibi tarafından giderilmesi beklenemez.

Değişkenlerin ilişkileri hakkında daha kesin bilgi verildiğinde, beklenen frekanslar, (örneğin ki-kare testinde) değişkenlerin bağımsız olduğu varsayıldığında yapılandan farklı şekilde tanımlanabilir. Etkileşimler hakkında daha detaylı bilgiler, gözlemlenen frekanslarla uyumlu olacak şekilde beklenen frekansların hesaplanmasına dahil edilebilir. Burada kullanılan Log-Lineer Modeller, gözlemlenen frekansların bir yanda ana etkiler, diğer yanda ise etkileşimler tarafından belirlendiği fikrine dayanmaktadır. Ana etkiler, bağımsız olarak düşünüldüğünde her bir değişkenin etkileridir. Bunun başlangıç noktası, gözlemlenen frekansların doğal logaritmalarının hesaplanmasıdır (Bühl, 2010, s.755).

3.7.2. Log-linear Model Türleri

SPSS yazılımı üç türlü log-linear modeli ile çalışma olanağı sunmaktadır (Bühl, 2010, s.756): Hiyerarşik Log-Linear Modeller, Genel Log-Linear Modeller, Logit-Log-Linear-Modeller.

Genel Log-Linear Modellerin aksine, Hiyerarşik Log-Linear Modeller, yüksek seviyeli etkileşim etkilerini belirtirken, aynı zamanda ilişkili düşük seviyeli etkileşim etkilerini de içerir. Logit-Log-Linear Modeller – tartışmasız en yaygın uygulama – bir değişkenin (veya birçok değişkenin) diğerlerine bağımlı olduğu düşünülen bir modellerdir.

Log-Linear Modelleri hesaplamanın ortak amacı λ -katsayılarının belirlenmesidir. Bunlar, genel model için ilgili etkilerin önem derecesini gösterir ve diğer şeylerin yanı sıra “dahil edilen değişkenler arasındaki etkileşimleri ortaya çıkarmaya hizmet eder” (Bühl, 2010, s.757).

Logit-log-linear modellerde, bu katsayılar, faktörleri (bağımsız değişkenler) bağımlı değişkenler üzerindeki etkilerine göre sıralamak için kullanılabilir. Katsayılar, modele dahil edilen değişkenlerin belirli bir kategori kombinasyonu için beklenen sıklıkları tahmin etmek için de kullanılabilir. Uygulamada genellikle tüm olası ana ve alternatif etkiler hesaba katılarak önce doymuş model hesaplanır. Sonra bundaki anlamlı veya hemen hemen anlamlı etkiler doymamış modele dahil edilerek şekilde ilerlenir (Bühl, 2010, s.757).

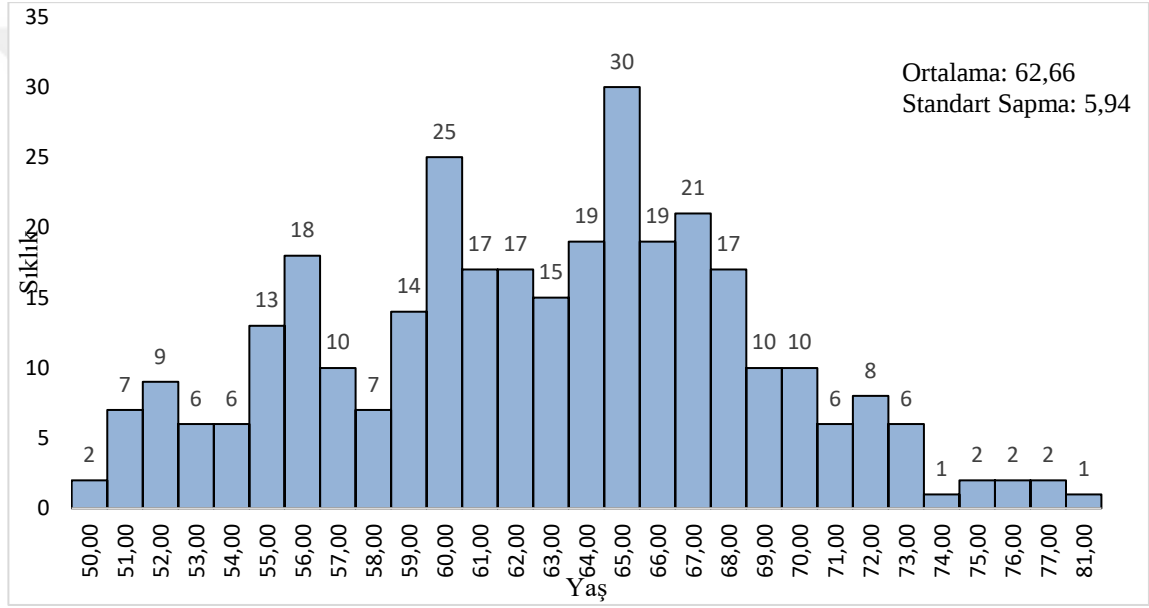
3.8.Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma keşfedici bir araştırma olduğu için bazı değişkenlerde sınırlı sayıda katılımcıya erişilebilmiş dolayısıyla analizler farklı sayıda katılımcının verilerine göre analiz edilmiştir. Log-Linear Model Analizlerinde “kararsızım” diyenler analiz dışı bırakılmıştır. Çünkü bunlar Likert ölçeğinin merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla ne birine ne de ötekine ait olarak yorumlanabilirler. Bu sorunla karşılaşmamak adına gelecek araştırmalarda araştırmanın sorusuna uygun olarak 6-basamaklı “rating” ölçeği kullanılması göz önünde bulundurulmalıdır.

4. BULGULAR

4.1. Örneklem

Araştırmaya toplam 161'i (%50,3) erkek, 159'u (%49,7) kadın toplam 320 kişi katılmıştır (Bundan sonra örnekleme katılan kişiler burada “katılımcı” olarak anılacaktır). En genci 50 en yaşlısı 81 yaşındaki katılımcıdan meydana gelen örneklemin “yıl” olarak yaş ortalaması 62,66 ($\pm 5,95$) olarak hesaplanmıştır (Şekil 4.1.).

Şekil 4.1. Örneklemde Yaş Dağılımı (N=320)

Katılımcıların eğitim düzeyi aldığı “son diploma” ile tespit edilmiştir. Katılımcıların yaklaşık %32’si lise mezunu veya daha düşük eğitim seviyesine sahiptir. Dolayısıyla %68’i yüksekokul veya üniversite mezunudur. İlkokul mezunlarının oranı %9,4 ve okuryazar olmayanların oranı %1’in (2 kişi) altındadır (Tablo 4.1.).

Tablo 4.1. Örneklemin eğitim düzeyi (N=320)

	Frekans	Oran (%)	Kümülatif Oran (%)
Okuryazar değil	2	0,6	0,6
İlkokul	28	8,8	9,4
Ortaokul veya dengi meslek okulu	9	2,8	12,2
Lise veya dengi meslek okulu	62	19,4	31,6
Yüksekokul	54	16,9	48,4
Üniversite	165	51,6	100,0
Total	320	100,0	

Eğitim düzeyi ile ilgili bilgilerden ve belirli varsayımlardan hareket edilerek katılımcıların okulluluk süresi (okula gittiği yıl miktarı) hesaplanmıştır. Şu varsayımlar kabul edilmiştir: “Okuryazar olmayan” katılımcıların (2 kişi) hiç okula gitmedikleri kabul edilmiştir. İkinci varsayımda “son diploma” ile tespit edilen eğitimlerinde “hiç sınıfta kalmadıkları” kabul edilmiştir. Üçüncü varsayım “yüksekokul” mezunlarının “2 yıl” yüksekokula gittikleri ve “üniversite mezunu” katılımcıların ise “4 yıl” üniversiteye gittikleri varsayılmıştır. Bu varsayımların aşağı yukarı doğru oldukları kabul edilerek eğitim düzeyinden “okulluluk süresi” olarak bir metrik değer tasarlanmıştır. Buna göre katılımcıların “yıl” olarak ortalama okulluluk süresi 12,7 ($\pm 3,2$) olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların ortalama 4,2 ($\pm 2,4$) kardeşi vardır (Tablo 4.2.).

Tablo 4.2. Deskriptif istatistikler

	N	Minimum	Maximum	Ortalama Değer	Standart Sapma
Yaş (Yıl)	320	50	81	62,7	6,0
Kardeş sayısı	300	1	19	4,2	2,3
Okulluluk (Yıl)	320	0	15	12,7	3,2

Ayrıca eğitim düzeyi “düşük”, “orta” ve “yüksek” şeklinde üç gruba indirgenmiştir. Bunun dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir. Böylece istatistiksel analizlerde bunun kolaylık sağlayacağı varsayılmıştır (Tablo 4.3.).

Tablo 4.3. Örneklemin üç gruba indirgenen eğitim düzeyi (N=320)

	Frekans	Oran (%)
Eğitim düzeyi düşük	30	9,4
Eğitim düzeyi orta	71	22,2
Eğitim düzeyi yüksek	219	68,4
Total	320	100,0

Örnekleimde “cinsiyet” ve “eğitim düzeyi” değişkenleri arasında istatistiksel anlamlı farka rastlanmıştır ($\chi^2 = 6,9$; $df=2$; $p=0,03$). Eğitim düzeyi “düşük” ve “orta” kategorilerinde kadın oranı daha yüksek iken eğitim düzeyi “yüksek” kategorisinde erkek oranı daha yüksektir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır (Tablo 4.4.).

Katılımcıların “yaş”, “okulluluk süresi” ve “kardeş sayısı” arasında ilişki olup olmadığı sorusuna cevap verebilmek için bu değişkenler arasındaki korelasyon incelenmiştir. Korelasyon analizi, bu değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin bulunmadığını göstermiştir ($r_{(okulluluk\ süresi/yaş)} = -0,017$; $r_{(okulluluk\ süresi/kardeş\ sayısı)} = -0,083$; $r_{(kardeş\ sayısı/yaş)} = -0,042$) (bir kere daha bulguların bu örneklemin kapsamında geçerli olduğunun hatırlatılmasında yarar görülmüştür).

Tablo 1.4. Eğitim düzeyi ve cinsiyet değişkenlerine göre dağılım (N=320)

	Eğitim Düzeyi						Toplam	
	Düşük		Orta		Yüksek			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cinsiyet Kadın	19	63,3	42	59,2	98	44,7	159	49,7
Erkek	11	36,7	29	40,8	121	55,3	161	50,3
Toplam	30	100,0	71	100,0	219	100,0	320	100,0

Katılımcıların medeni durumu şu görünümü sunmaktadır: %91,3’ü (292 kişi) “evli”, %0,9’u (3 kişi) “evli değil” ve %7,8’i (25 kişi) “dul” (eşi vefat etmiş). Araştırma kapsamında evli olmayanlara, neden evli olmadıkları sorulmamıştır. Bunun sebebi evli

olmayan katılımcı sayısının çok az olmasının yanı sıra bu konuda bilgi vermekten kaçınacakları varsayımından hareket edilmiş olmasıdır (Tablo 4.5.).

Tablo 4.5. Örneklemen medeni durumu (N=320)

	Frekans	Oran (%)
Evli	292	91,3
Evli değil	3	,9
Dul (eşi vefat etmiş)	25	7,8
Toplam	320	100,0

Diğer taraftan “medeni durum” ve “yaş” faktörleri arasında ilişki olup olmadığı sorusuna duyulan ilginin de tatmin edilebilmesi için “yaş grubu” ve “medeni durum” değişkenleri arasındaki olası ilişki Ki-Kare Testiyle sınılandı. Bu sınamada “evli değil” kategorisinde yer alan kişiler analizin dışında bırakıldı. Bunun nedeni ise Ki-Kare Testinin tabloların “hücre frekansı” ile ilişkili talepleridir. Belli bir sıklığın altında kalan frekanslar Ki-Kare Testi sonuçlarını yanıltmaktadır. SPSS yazılımı bu sorunu “Monte Carlo” yöntemiyle bertaraf edebilmektedir. Fakat örneklemin (baştan belirtildiği gibi) temsili niteliğinin olmaması, Monte Carlo yöntemini gereksiz kılmaktadır. Dolayısıyla bilimsel açıdan burada normal Ki-Kare Testinin uygulanması hem gerekli hem de mantıklıdır. “Evli değil” kategorisindeki kişilerin analiz dışına çekilmesinden sonra katılımcı sayısı 292 kişiye düşmüştür. Ki-Kare Testi “yaş” ve “medeni durum” değişkenleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunduğunu göstermiştir ($\chi^2=11,37$; $df=2$, $p=0,003$).

Katılımcıların %92,1’i “evli” ve %7,9’u “dul” kategorisinde yer almaktadır. Yaş gruplarına göre incelendiğinde ise şöyle bir görünüm ortaya çıkmaktadır: “Evli” oranı 50-59 yaş grubunda %92,3 ve 60-69 yaş grubunda %94,7 iken 70 ve üzeri yaş grubunda %78,4’e gerilemektedir. Bunun yanı sıra “% Medeni durumda” satırına bakıldığında ise 50-59 yaş grubunda “evli” %28,8 ve “dul” %28,0” iken, 60-69 yaş grubunda bu oranların “%61,3 / %40,0”, 70 ve üzeri yaş grubunda “%9,9 / %32,0” görülmektedir. Başka bir ifadeyle katılımcıların yaşı yükseldikçe “dul” kategorisinde yer alma olasılığı da yükselmektedir. Yani ile dulluk arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Bu “zaten”

beklenen bir durum olduğu için gerekçesi önemsizdir. Çünkü bilimde zaten beklentilerden (hipotezler) hareket edilir ve doğru olup olmadıklarına bakılır (Tablo 4.6.).

Tablo 4.6. Medeni durum ve yaş faktörlerine göre dağılım (N=317)

			Medeni Durum		Toplam
			Evli	Dul (eşi öldü)	
Yaş Grubu	50-59	Sayı	84	7	91
		% Yaş Grubunda	92,3	7,7	100,0
		% Medeni Durumda	28,8	28,0	28,7
		% Toplam sayısının	26,5	2,2	28,7
	60-69	Sayı	179	10	189
		% Yaş Grubunda	94,7	5,3	100,0
		% Medeni Durumda	61,3	40,0	59,6
		% Toplam sayısının	56,5	3,2	59,6
	70 ve üzeri	Sayı	29	8	37
		% Yaş Grubunda	78,4	21,6	100,0
		% Medeni Durumda	9,9	32,0	11,7
		% Toplam sayısının	9,1	2,5	11,7
Toplam		Sayı	292	25	317
		% Yaş Grubunda	92,1	7,9	100,0
		% Medeni Durumda	100,0	100,0	100,0
		% Toplam sayısının	92,1	7,9	100,0

4.2. Ailevi Durum

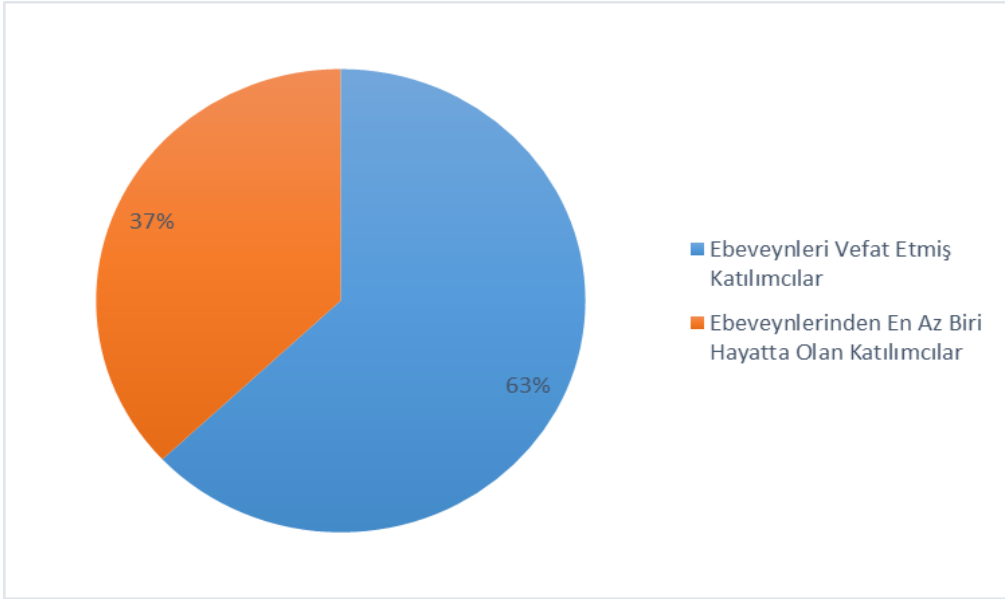
Katılımcıların “ailevi durumu” başlığı altında toparlanan ampirik veriler, ebeveyn ve kardeş kavramları ile ilgili durumları kapsamaktadır.

Katılımcıların %8,8'nin ebeveyni (annesi ve babası) hayattadır. Sadece annesi hayatta olanların oranı %20,9 ve sadece babası hayatta olanların oranı %7,5'tir (119 kişi) Ebeveyni artık hayatta olmayanların oranı %62,8'dir (201 kişi) ve bu kişilerin olası bir “ebeveyn bakımı sorunu veya sorumluluğu” olmadığı kabul edilebilir (Tablo 4.7.).

Tablo 4.7. Katılımcıların ebeveyninin hayatta olma durumu (N=320)

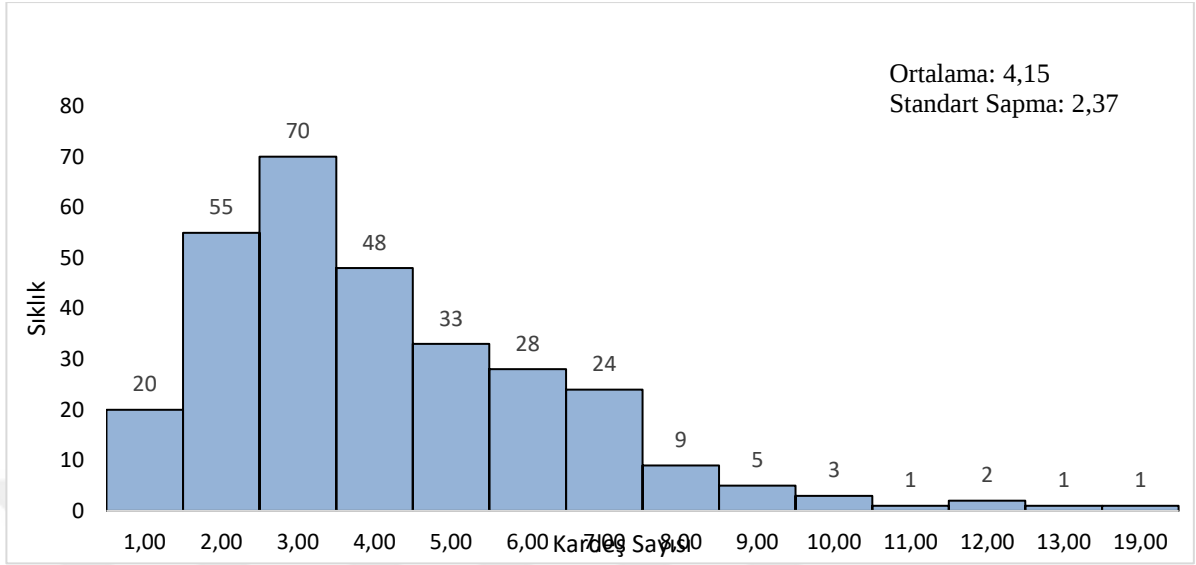
	Frekans	Oran (%)
Annesi ve babası hayatta	28	8,8
Sadece annesi hayatta	67	20,9
Sadece babası hayatta	24	7,5
Ebeveyni hayatta değil	201	62,8
Total	320	100,0

Bu açıklamanın ardından şu durumun belirtilmesinde yarar görülmüştür: Katılımcılar “ebeveyninden en azından biri hayatta” ve “ebeveyni vefat etmiş” şeklinde iki kategori olarak incelenebilir. Bu amaçla yeni bir değişken (“ebeveyn”) tanımlanarak kategori redüksiyonu gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki grafik bunun sonucunu vermektedir.

Şekil 4.2. Ebeveyninden en az biri hayatta olan ve ebeveyni hayatta olmayan katılımcılar (N=320)

Katılımcıların 300'ünün en az bir kardeşi vardır. 20'si kardeş sayısını belirtmemiştir. Kardeş sayısı 1 ile 19 arasında değişmektedir. Örneklemin ortalama kardeş sayısı 4,2 ($\pm 2,37$) olarak hesaplanmıştır (Tablo 4.2.) (Şekil 4.3.).

Şekil 4.3. Örneklemde kardeş sayısı dağılımı (N=300)

Kardeşlik kavramı farklı açılardan tanımlandığında ortaya çıkan durumun oldukça karışık olduğu görülmektedir. Bu tez çalışmasında kardeşlik kavramı dört boyutlu olarak tanımlanmıştır: “Aynı ana babadan olma öz kardeş”, “Anası veya babası farklı ortak kardeş”, “Üvey kardeş” ve “Evlat edinilmiş kardeş”. Bu kategorilere dağılım aşağıdaki tabloda görülmektedir (Tabloda sadece “var” cevabını verenlerin dağılımı görülmektedir; “yok” diyen diğerleri oranları kendiliğinden ortaya çıkmaktadır). Katılımcıların %97,5’inin öz kardeşi, %12,2’sinin tek ebeveyn ortak kardeşi, %3,4’ünün üvey kardeşi, %1,3’ünün evlat edinilmiş kardeşi vardır (Tablo 4.7.).

Tablo 4.8. Kardeş türü (N=320)

	Sayı	Oran (%)
Aynı anne babadan öz kardeş	312	97,5
Farklı anne/babadan ortak kardeş	39	12,2
Üvey kardeş	11	3,4
Evlat edinilmiş kardeş	4	1,3

4.3.Ebeveyn Bakımı, Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Faktörlerinin Etkisi

Ebeveyninden en biri hayatta olan 119 kişinin 76'sı ebeveyninin bakıma muhtaç olduğunu (%63,9) ve 43'ü (%36,1) kendisi veya kardeşleri tarafından ebeveynine bakım vermediğini belirtmiştir. Ebeveyne kimin baktığı sorusuna 22'si (%31,9) “ben”, 30'u (%43,5) “kız kardeşim”, 17'si (%24,6) “erkek kardeşim” derken, 7'si (%9,2; 76 kişi içindeki oran; tabloda 119 kişi içindeki oran verilmiştir) %5,9'u bu soruyu cevaplamak istememiştir. Bu yüzden ebeveyn bakımı ile ilişkili sorularda sadece 69 kişinin verdiği cevaplar incelenebilir. Yani 251 kişi analizin dışında kalacaktır (Tablo 4.9.).

Tablo 4.9. Ebeveynin bakımını yapan aile ferdi (N=119)

	Frekans	Oran (%)	Geçerli oran (%)
Ben	22	18,5	31,9
Kız Kardeşim	30	25,2	43,5
Erkek Kardeşim	17	14,3	24,6
Toplam	69	58,0	100,0
Belirtmek İstemiyorum	7	5,9	
Ebeveynine kendisi/kardeşleri tarafından bakım verilmeyen	43	36,1	
Toplam	50	42,0	
Toplam	119	100,0	

Ebeveynine bakım veren (N=69 kişi) katılımcıların cinsiyet dağılımı hesaplanmıştır. Katılımcıların %43,5'inin ebeveynine kız kardeşi tarafından bakım verildiği saptanmıştır. Ebeveyn bakımında cinsiyete bağlı istatistiksel bir farka rastlanmamıştır ($\chi^2=0,67$; $df=2$; $p=0,72$) (Tablo 4.10).

Tablo 4.10. Ebeveyn bakımı ve cinsiyet arasındaki ilişki (N=69)

			Cinsiyetiniz		Toplam
			Kadın	Erkek	
Ebeveyninizin bakımını kim yapıyor?	Ben	Sayı	14	8	22
		%	35,9	26,7	31,9
		Cinsiyetiniz			
	Kız Kardeşim	Sayı	16	14	30
		%	41,0	46,7	43,5
		Cinsiyetiniz			
	Erkek Kardeşim	Sayı	9	8	17
		%	23,1	26,7	24,6
		Cinsiyetiniz			
Toplam		Sayı	39	30	69
		%	100,0	100,0	100,0
		Cinsiyetiniz			

Ebeveyn bakım veren aile ferdi ve bireyin yaşı arasında ilişki olup olmadığı sorusuna cevap vermek için 70 yaş üzeri 2 kişi analizin dışına çekilmiştir. Çünkü bunların analize dahil edilmesi Ki-Kare Testinin kurallarına aykırı olarak tablo hücrelerinde gerekli minimum frekansa erişmeyi engellemektedir. Monte Carlo testine başvurmak istenilmediği için (çünkü temsili örneklem değil) Ki-Kare Testi 67 kişi üzerinde uygulanmıştır. Ebeveyn bakımında katılımcıların yaşına bağlı istatistiksel farka rastlanmamıştır ($\chi^2=1,78$; $df=2$; $p=0,41$) (Tablo 4.11.).

Tablo 4.11. Ebeveyn bakımında yaş gruplarına göre dağılım (N=67)

			Yaş Grupları		Toplam
			50-59	60-69	
Ebeveyninizin bakımını kim yapıyor?	Ben	Sayı	10	12	22
		% yaş grubunda	29,4	36,4	32,8
	Kız Kardeşim	Sayı	13	15	28
		% yaş grubunda	38,2	45,5	41,8
	Erkek Kardeşim	Sayı	11	6	17
		% yaş grubunda	32,4	18,2	25,4
Toplam	Sayı		34	33	67
	% yaş grubunda		100,0	100,0	100,0

Eğitim faktörünün ebeveyn bakımına etki edip etmediği sorusunu cevaplamak için katılımcılar eğitim düzeyi bakımından iki kategoriye indirgenerek incelenmiştir. Birinci kategoride eğitim düzeyi “ortaöğretim ve daha düşük” kişiler, ikinci kategoride ise yüksekokul ve üniversite mezunlarını içeren “yükseköğretim” yer almaktadır (Tablo 4.12). Bu dağılıma göre gerçekleştirilen Ki-Kare Testi, ebeveyn bakımında ve bu örneklemde istatistiksel bağlamda eğitim faktörünün anlamlı rol oynamadığını ortaya koymuştur ($\chi^2=0,18$; $df = 2$, $p=0,91$).

Tablo 4.12. Ebeveyn bakımında eğitim düzeyine göre dağılım (N=67)

			Eğitim Düzeyi		Toplam
			Ortaöğretim veya daha düşük	Yükseköğretim	
Ebeveyninizin bakımını kim yapıyor?	Ben	Sayı	9	13	22
		% eğitim düzeyinde	36,0	31,0	32,8
	Kız	Sayı	10	18	28
	Kardeşim	% eğitim düzeyinde	40,0	42,9	41,8
	Erkek	Sayı	6	11	17
	Kardeşim	% eğitim düzeyinde	24,0	26,2	25,4
Toplam		Sayı	25	42	67
		% eğitim düzeyinde	100,0	100,0	100,0

4.4.Ebeveyn Bakımının Kardeş İlişkilerine Etkisi

Ebeveyn bakımının kardeşlerin ilişkilerine olası etkisini tespit etmek üzere iki ifade kullanılmıştır:

- 1) *Ebeveynimize bakmanın kardeşim/kardeşlerim ile ilişkimizi yenilediğini, geliştirdiğini düşünüyorum.*
- 2) *Ebeveynimize bakmanın kardeşim/kardeşlerim ile ilişkimizde gerginliğe neden olduğunu, ilişkimizi zedelediğini düşünüyorum.*

Katılımcıların bunlara cevaplarının dağılımı aşağıdaki tabloda bir arada gösterilmiştir. Cevapların tutarlı oldukları dikkat çekmektedir. İlk ifadeye “katılan” oranı daha yüksek iken (%62,3), ikicisinde “katılmayan” oranı daha yüksektir (%73,9). Fakat bunların tersi olan durumların oranları da küçümsenecek düzeyde değildir (birincisine “katılmayan” oranı: %31,8 ve ikisine katılan oranı: %14,4). Ayrıca “kararsızım” diyenlerin bu cevabı neden verdikleri de önemsiz bir bulgu değildir. Bunun ardında “söylemek istemedikleri” (belki “aile sırrı”) sıkıntılı durumların olabileceği akla gelmektedir (Tablo 4.13.).

Ki-kare testiyle incelenen cevap dağılımının “cinsiyet, eğitim ve yaş” faktörlerine bağlı istatistiksel açıdan anlamlı ayrışma yol açmadığı (biri hariç) tespit edilmiştir. Toplam 6 adet ki-kare testinden sadece birinde “cinsiyete” bağlı anlamlı farkın önemli bir gösterge olmadığına, tamamen tesadüfen ortaya çıkan bir durum olduğuna kanaat getirilmiştir.

Tablo 4.13. Ebeveyn bakımının kardeş ilişkilerine etkisi.

	İlişkimizi geliştirdiğini düşünüyorum.		İlişkimizi zedelediğini düşünüyorum.	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Hiç Katılmıyorum	7	10,1	22	31,9
Katılmıyorum	15	21,7	29	42,0
Kararsızım	4	5,8	8	11,6
Katılıyorum	34	49,3	9	13,0
Tamamen Katılıyorum	9	13,0	1	1,4
Toplam	69	100,0	69	100,0

4.5.Kardeşin Kardeşe Bakımının Kardeş İlişkilerine Etkisi

Örnekleimde 15 kişi kardeşine baktığını belirtmiştir. Bunların 5’i (%33,3) kadın, 10’u (%67,7) erkektir. Bu kişilerin “yıl” olarak yaş ortalaması 62,8’dir ($\pm 6,4$). %60’ı 50-64 yaş grubunda yer almaktadır. Geriye kalan %40’ının yaşı ise 65 ve üzeridir. Aralarında en yaşlısı 73 yaşındadır (3 kişi, yani %20’si).

Her ne kadar sadece 15 kişiden söz ediliyorsa da %93,3’nün kardeşine bakım verdiği süre içinde “kardeşimi daha iyi anladığımı düşünüyorum” ve %73’nün kardeşine bakım verdiği süreci “sıkıntılı bir süreç olduğunu düşünmüyorum” şeklinde yorumlamıştır. Burada da özellikle ikincisine %27’sinin olumsuz cevap verdiği saptanmıştır. Kardeşine bakan kişilerin %86,7’si bakım sürecinde hem kendisinin hem de kardeşinin kendilerinin “toplumsal varlık” olarak kendilerini tekrar kavradıklarına inanmaktadır. %85,7’si kardeşine bakım verdiği için kendini baskı altında hissetmediğini belirtmektedir (Tablo 4.14.).

Tablo 4.14. Kardeşim kardeşe bakım vermesi (N=15)

		Kardeşime / kardeşlerime baktığım süre içinde onu / onları daha iyi anladığımı düşünüyorum (empati).		Kardeşime / kardeşlerime bakmamın benim için sıkıntılı bir süreç olduğunu düşünüyorum		Kardeşime / kardeşlerime baktığım süre içinde hem benim hem de kardeşimin toplumsal birer varlık olduğumuzu daha iyi kavradığımı düşünüyorum		Kardeşime / kardeşlerime bakmak istemediğim için kendimi baskı altında sıkışmış biri olarak hissediyorum	
		Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
	Katılmıyor	1	6,7	11	73,3	2	13,4	12	85,7
	Katılıyor	14	93,3	4	26,7	13	86,7	2	14,3
	Toplam	15	100,0	15	100,0	15	100,0	14	100,0

4.6. Kardeş İlişkileri

Bu incelemede bireyin yaşı ilerledikçe (yani yaşlandıkça) kardeşiyle veya kardeşleriyle ilişkilerinin nasıl bir yöne doğru geliştiği sorusuna cevap verebilmek için katılımcılara üç ifade sunulmuştur ve bunları 5-basamaklı Likert ölçeğiyle cevaplamaları istenmiştir:

- 1) *Yıllar geçtikçe kardeşimle/kardeşlerimle aramdaki paylaşımın arttığını ve kendimi kardeşime/kardeşlerime daha yakın hissettiğimi düşünüyorum.*
- 2) *Yıllar geçtikçe kardeşimle/kardeşlerimle aramdaki rekabet duygusunun azaldığını düşünüyorum*
- 3) *Yıllar geçtikçe kardeşimle/kardeşlerimle daha önce anlaşılamadığımız konuların çoğunda daha iyi uzlaştığımızı düşünüyorum.*

Aşağıdaki tabloda bunlara verilen cevapların dağılımı görülmektedir. Bazı katılımcılar cevap vermediği için örneklem sayısının minimal azaldığı durumlara da dikkat edilmelidir (298, 295 ve 300) (Tablo 4.15.).

Tablo 4.15. Yaşlanma sürecinde kardeş ilişkilerindeki değişim.

	Yaşlandıkça paylaşım ve yakınlık hissi		Yaşlandıkça rekabet duygusunun azalması		Yaşlandıkça daha iyi uzlaşma	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Hiç Katılmıyorum	11	3,7	26	8,3	20	5,1
Katılmıyorum	69	23,2	84	25,7	67	22,0
Kararsızım	54	18,1	110	34,3	44	14,2
Katılıyorum	110	36,9	78	24,7	142	44,7
Tamamen Katılıyorum	54	18,1	22	7,0	42	13,9
Toplam	298	100,0	300	100,0	295	100,0

Cevap dağılımlarının önce “yaş” faktörüyle ilişkili olup olmadığına bakılmıştır. Yaş dağılımını kategorilere ayrılmış ve Likert ölçeğiyle belirlenen veriler de sıralı değişken olarak ele alındığı için Spearman’ın Korelasyon Yöntemiyle çalışılmıştır (literatürde “Spearman rho” adıyla anılır) (Tufan, 2015, s.162).

Tablo 4.16. Yaşlandıkça kardeş ilişkilerinin değişimi

	Yaşlandıkça paylaşım ve yakınlık hissi N=298	Yaşlandıkça rekabet duygusunun azalması N=300	Yaşlandıkça daha iyi uzlaşma N=295
rho	0,40**	0,37**	-0,03

İki değişken ve katılımcıların yaşı arasında orta düzeye yakın pozitif korelasyona rastlanırken, birinde korelasyon tespit edilmemiştir. Katılımcıların yaşı yükseldikçe kardeşine/kardeşlerine “yakınlık duygusu” artmaktadır ve kardeşi/kardeşleri ile “rekabet duygusu” azalmaktadır. Daha önce de anlaşılmadıkları konularla ilgili ifadeye verilen cevap dağılımı ve yaş faktörü arasında korelasyon tespit edilmemiştir (Tablo 4.16.). Ayrıca kardeşlerin görüşme sıklığı ile ebeveynlik ve çocukların akrabalık ilişkilerini sürdürmesi ile kardeşlerin görüşme sıklığı arasında herhangi korelasyon tespit edilmemiştir.

4.7.Kardeşler Arası Görüşme Sıklığı

Kardeşler arası ilişkilerde tespit edilen olumlu durumlara rağmen kardeşlerin birbiriyle görüşme sıklığına bakıldığında aralarındaki temas pek olumlu görüntü vermemektedir. Katılımcıların 288'i kardeşleriyle görüşme sıklığı ile ilgili soruyu cevaplamıştır: %60,8'i kardeşleriyle sık görüştüğünü, %37,5'i ender görüştüğünü, %1,7'si hiç görüşmediğini belirtmektedir (Tablo 4.17.).

Kardeşlerin birbiriyle görüşme sıklığı ve yaş faktörü arasında güçsüz ama negatif korelasyona rastlanmıştır. Katılımcıların yaşı yükseldikçe kardeşleriyle görüşme sıklığı azalmaktadır (Spearman rho = -0,145, p = 0,014).

Tablo 4.17. Kardeşler arası görüşme sıklığı.

	Frekans	Oran (%)
Hiç Görüşmüyorum	5	1,7
Ender Görüşüyorum	108	37,5
Sık Görüşüyorum	175	60,8
Toplam	288	100,0

4.8. İkamet

Kardeşlerin konutları arasındaki mesafe de ilişkilerinde rol oynayabilir. Örneğin ayrı şehirde yaşayan kardeşlerin aynı şehide yaşayan kardeşlere göre daha az görüşme şansı olacaktır. Bununla ilgili soruya katılımcılardan 292'si cevap vermiştir: %59,6'sı kardeşinden/kardeşlerinden farklı şehirde, geriye kalan %40,4'ü kardeşi/kardeşleri ile aynı şehirde ikamet etmektedir. %6,5'i aynı semtte ve %2,4'ü aynı binada ikamet etmektedir. Aynı binada ikamet edenler (isteseler de istemeseler de) birbirini her gün veya neredeyse her gün görecektir. Bu yüzden bu kişileri (7 kişi) bundan sonraki analizlerin dışına çekilmiş ve 285 katılımcının verileri değerlendirilmiştir. Bu durumda 285 katılımcının %61,1'inin kardeşleriyle farklı şehirlerde yaşadığı saptanmıştır (Tablo 4.18.).

Tablo 4.18. Kardeşlerin birbirine ikamet mesafesi.

	İkamet Durumu		İkamet Durumu (Aynı binada oturanlar çıkarıldıktan sonra)	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Aynı Bina	7	2,4		
Aynı Semt	19	6,5	19	6,7
Aynı Şehir	92	31,5	92	32,3
Farklı Şehir	174	59,6	174	61,1
Toplam	292	100,0	285	100,0

4.9.Kardeş ve Ebeveyn Bakımı Sürecinde Kardeşlerin İlişkileri

Geçmiş kısımlarda bahsedilmiş olmasına karşın bu kısımda detaylı bir bakışla ele alınmış olan bir sonraki adımda gerçekleştirilen Log-Lineer Modeller için hazırlık yapılması gerekli görülmüştür. Özellikle hangi konularda istatistiksel anlamlılık veya anlamlılığa yakın sonuçlar elde edileceği sorusuna cevap aranmıştır. Burada uygulanan Ki-Kare Testlerinin bazılarında Monte Carlo Kesin Testi uygulandı çünkü Klasik Ki-Kare Testinin Koşulları yerine gelmiyordu. Yapılan 66 ki-kare analizinde Monte Carlo Testine başvurulduğu durumlarda teorik örneklem sayısı 10.000 olarak seçildi (Bununla ilgili bilgiler için örneğin bkz. Bühl, 2010).

Bu testlerin anlamlılık sonuçları aşağıdaki tabloda topluca verilmiştir. İstatistiksel anlamlı veya neredeyse anlamlı sonuçlara 66 testin 13'ünde erişilmiştir (Tablo 4.19.'da kavuniçi renkle işaretlenen sonuçlardır). Ki-Kare Testi üzerine – burada detayına girmeden – bu test yönteminin örneklem büyüklüğüne bağlı olan sonuçlar verdiği hatırlatılmalıdır. Örneklem büyüklüğü arttıkça istatistiksel olarak anlamlı bulgulara erişme olasılığı artmaktadır. Bu önemli bir dezavantajdır. Bir taraftan sadece iki adet değişken arasındaki ilişki incelenmektedir, diğer taraftan örneklem büyüklüğü sonuca etki etmektedir (Bortz, 2005). Aşağıdaki tablodan ilk bakışta şu çıkarımlara ulaşılmaktadır: (1) Ebeveyn bakımında kardeş sayısı, medeni durum, yaş, çocuğunun olup olmadığı şu veya bu sebeplerden dolayı önemli faktörler olarak görünmektedir, (2) Kardeşin kardeşe bakımında kardeş sayısı, eğitim düzeyi, yaş grubu, medeni durum ve cinsiyet hakkında

aynı çıkarım yapılmıştır. Ancak bunların “gerçek” etki mi yoksa “sözde etki” mi olup olmadıklarını Ki-Kare Testinden anlaşılmamaktadır. Bu yüzden Log-Lineer Modelleri ile sorulara daha iyi cevaplar alabilmek amaçlanmıştır.

Tablo 4.19. Ebeveyn ve kardeş bakımında ki-kare testlerinin anlamlılık sonuçları.

Soru	Ki-kare testi uygulanan değişkenler	P
ebbak1: Siz yada kardeşiniz annenize veya babanıza bakıyor mu?	cinsiyete göre	0,68
	eğitim düzeyine göre	0,94
	medeni duruma göre (evli, dul)	0,10
	yaş grubu (50-64; 65 ve üzeri)	0,11
	çocuğu var/yok	0,23
	kardeş sayısı	0,003
ebbak2: Ebeveyninizin bakımını kim yapıyor?	cinsiyete göre	0,72
	eğitim düzeyine göre	0,85
	medeni duruma göre (evli, dul)	0,04
	yaş grubu (50-64; 65 ve üzeri)	0,07
	çocuğu var/yok	0,36
	kardeş sayısı	0,19
ebbak3: Ebeveynimize bakmak kardeş ilişkimizi yeniledi.	cinsiyete göre	0,12
	eğitim düzeyine göre (ortaöğretim ve daha düşük; yükseköğretim)	0,65
	medeni duruma göre (evli, dul)	0,70
	yaş grubu (50-64; 65 ve üzeri)	0,35
	çocuğu var/yok	0,04
	kardeş sayısı	0,76

Tablo 4.19. Devam. Ebeveyn ve kardeş bakımında ki-kare testlerinin anlamlılık sonuçları.

ebbak4: Ebeveynimize bakmak kardeş ilişkimizde gerginliğe yol açıyor.	cinsiyete göre	0,34
	eğitim düzeyine göre	0,92
	medeni duruma göre (evli, dul)	0,51
	yaş grubu (50-64; 65 ve üzeri)	0,48
	çocuğu var/yok	0,67
	kardeş sayısı	0,71
kkbak1: Siz kardeşinize bakım veriyor musunuz?	cinsiyete göre	0,20
	eğitim düzeyine göre	0,20
	medeni duruma göre (evli, dul)	0,68
	yaş grubu (50-64; 65 ve üzeri)	0,85
	çocuğu var/yok	0,38
	kardeş sayısı	0,09
kkbak2: Kardeşime baktığım süre içinde onu daha iyi anladığımı düşünüyorum.	cinsiyete göre	0,72
	eğitim düzeyine göre	0,07
	medeni duruma göre (evli, dul)	0,27
	yaş grubu (50-64; 65 ve üzeri)	0,03
	çocuğu var/yok (hepsinin çocuğu var)	-
	kardeş sayısı (hepsinin 3 veya daha fazla kardeşi var)	-
kkbak3: Kardeşime bakmamın benim için sıkıntılı bir süreç olduğunu düşünüyorum.	cinsiyete göre	0,26
	eğitim düzeyine göre	0,57
	medeni duruma göre (evli, dul)	0,09
	yaş grubu (50-64; 65 ve üzeri)	0,28
	çocuğu var/yok (hepsinin çocuğu var)	-
	kardeş sayısı (hepsinin 3 veya daha fazla kardeşi var)	-

kkbak4: Kardeşime baktığım süre içinde hem ben hem de kardeşim toplumsal birer varlık olduğumuzu kavradık.	cinsiyete göre	0,06
	eğitim düzeyine göre	0,06
	medeni duruma göre (evli, dul)	0,95
	yaş grubu (50-64; 65 ve üzeri)	0,11
	çocuğu var/yok (hepsinin çocuğu var)	-
	kardeş sayısı (hepsinin 3 veya daha fazla kardeşi var)	-
kkbak5: Kardeşime bakmak istemiyorum (bu yüzden baskı altındayım).	cinsiyete göre	0,12
	eğitim düzeyine göre	0,59
	medeni duruma göre (evli, dul)	0,38
	yaş grubu (50-64; 65 ve üzeri)	0,50
	çocuğu var/yok (hepsinin çocuğu var)	-
	kardeş sayısı (hepsinin 3 veya daha fazla kardeşi var)	-
kkil1: Yıllar geçtikçe kardeşimle aramdaki paylaşımın arttığını ve birbirimize yakınlaştığımızı düşünüyorum.	cinsiyete göre	0,04
	eğitim düzeyine göre	0,52
	medeni duruma göre (evli, dul)	0,15
	yaş grubu (50-64; 65 ve üzeri)	0,03
	çocuğu var/yok (hepsinin çocuğu var)	0,98
	kardeş sayısı (hepsinin 3 veya daha fazla kardeşi var)	0,98
kkil2: Yıllar geçtikçe kardeşimle aramdaki rekabet duygusunun azaldığını düşünüyorum.	cinsiyete göre	0,71
	eğitim düzeyine göre	0,25
	medeni duruma göre (evli, dul)	0,84
	yaş grubu (50-64; 65 ve üzeri)	0,000
	çocuğu var/yok (hepsinin çocuğu var)	0,54
	kardeş sayısı (hepsinin 3 veya daha fazla kardeşi var)	0,32

4.10.Log-Lineer Modeli İçin Hazırlık

Log-Lineer Modellerle çalışırken karmaşıklığı azaltmak amacıyla tablodaki değişkenler iki kategoriye indirgenmiştir. Verilerde “kararsız” diyenler ve “bilgi vermeyenler” kategorilerinden de arındırılmıştır. Böylece sadece iki kategorili 13 tane yeni değişken elde edilmiştir. Görüldüğü gibi bunun sonucundan “analize giren” kişi sayıları güçlü şekilde birbirinden sapmaktadır (Tablo 4.20.).

Tablo 4.20. İki kategoriye indirgenen değişkenler.

Değişkenlerin içerikleri	N		Cevap Seçenekleri	
	Analize giren	Analiz dışı kalan	Katılıyor	Katılmıyor
ebbak1 Siz ya da kardeşiniz/kardeşlerinizden biri anne veya babanızdan birine (veya ikisine de) bakım veriyor mu? (bu soruda: EVET / HAYIR)	119	201	76	43
diko_ebbak2 Ebeveyninizin bakımını kim yapıyor? (bu soruda: BEN BAKIYORUM / KARDEŞİM BAKIYOR)	69	251	22	47
diko_ebbak3 Ebeveynimize bakmanın kardeşim/kardeşlerim ile ilişkimizi yenilediğini ve geliştirdiğini düşünüyorum.	71	249	45	26
diko_ebbak4 Ebeveynimize bakmanın kardeşim/kardeşlerim ile ilişkimizde gerginliğe neden olduğunu ve ilişkimizi zedelediğini düşünüyorum.	67	253	13	54
kbbak1 Siz kardeşinize ya da kardeşlerinizden birine bakım veriyor musunuz? (bu soruda: EVET / HAYIR)	317	3	15	302
diko_kbbak2 Kardeşime / kardeşlerime baktığım süre içinde onu / onları daha iyi anladığımı düşünüyorum	15	305	14	1
diko_kbbak3 Kardeşime / kardeşlerime bakmamın benim için sıkıntılı bir süreç olduğunu düşünüyorum	15	305	4	11
diko_kbbak4 Kardeşime / kardeşlerime baktığım süre içinde hem benim hem de kardeşimin toplumsal birer varlık olduğumuzu daha iyi kavradığımı düşünüyorum	14	306	13	1
diko_kbbak5 Kardeşime / kardeşlerime bakmak istemediğim için kendimi baskı altında sıkışmış biri olarak hissediyorum	14	306	2	12
diko_kkil1 Yıllar geçtikçe kardeşimle / kardeşlerimle aramdaki paylaşımın arttığını ve kendimi kardeşime / kardeşlerime daha yakın hissettiğimi düşünüyorum.	264	56	177	87
diko_kkil2 Yıllar geçtikçe kardeşimle / kardeşlerimle aramdaki rekabet duygusunun azaldığını düşünüyorum.	210	110	100	110
diko_kkil3 Yıllar geçtikçe kardeşimle / kardeşlerimle daha önce anlaşılmadığımız konuların çoğunda daha iyi uzlaştığımızı düşünüyorum	271	49	184	87
diko_kkil4 Kardeşlerinizle ne kadar sık görüşüyorsunuz?	128	192	6	122

4.11. Log-Linear Model Analizleri

4.11.1. Genel Log-Linear Model

Analizlere Genel Log-Linear Modellerle başlanmıştır. Genel Log-Linear Modeller, yüksek dereceli etkileşimleri belirtirken “otomatik olarak düşük dereceli etkileri içermez”. λ -katsayıları farklı ve daha net bir biçimde verilir, böylece manuel hesaplamalara gerek kalmaz. Genel log-Linear Modeller Poisson dağılımıyla çalışır. Aşağıdaki hesaplamalar Doymuş Log-Linear Model ile gerçekleştirilmiştir (Bühl, 2010, s.767).

Log-Linear Modelde ilk olarak “ebeveyn bakımı” ele alınmıştır. İlgili dört değişken bunun için hazırlamıştır (bkz. Tablo 4.21.’de ebbak1, diko_ebbak2, diko_ebbak3 ve diko_ebbak4) (diko, “dichotom” kelimesinin kısaltmasıdır ve “iki kategorili” demektir). SPSS önce veriler hakkında veri enformasyonları, yakınsama enformasyonları ve uyum testi bilgilerini sunmaktadır (Tablo 4.21.) (Tablo 4.22.) (Tablo 4.23.).

Tablo 4.21. Veri enformasyonları tablosu (SPSS önce bu bilgileri aktarmaktadır)

Veri enformasyonları		N
Vakalar	Geçerli	60
	Eksik	260
	Ağırlıklı geçerli	60
Hücreler	Tanımlı hücreler	8
	Yapısal sıfırlar	0
	Örnekleme sıfırları	1
Kategoriler	ebbak1 Siz ya da kardeşiniz/kardeşlerinizden biri anne veya babanızdan birine (veya ikisine de) bakım veriyor mu?	1
	diko_ebbak2 Ebeveyninizin bakımını kim yapıyor?	2
	diko_ebbak3 Ebeveynimize bakmanın kardeşim/kardeşlerim ile ilişkimizi yenilediğini ve geliştirdiğini düşünüyorum.	2
	diko_ebbak4 Ebeveynimize bakmanın kardeşim/kardeşlerim ile ilişkimizde gerginliğe neden olduğunu ve ilişkimizi zedelediğini düşünüyorum.	2

Tablo 4.22. Yakınsama enformasyonları^{b,c} (SPSS ikinci sırada bu bilgileri aktarmaktadır)

Maksimum yineleme sayısı	20
Yakınsama toleransı	,00100
Nihai mümkün olan en yüksek mutlak fark	1,00000
Nihai mümkün olan en yüksek bağıl fark	,06483
Yineleme sayısı	20a

a. Parametre tahminleri, maksimum yineleme sayısı çalıştırılana kadar birleşmedi.

b. Model: Poisson

c. Dizayn: Sabit + ebbak1 + diko_ebbak2 + diko_ebbak3 + diko_ebbak4 + ebbak1 * diko_ebbak2 + ebbak1 * diko_ebbak3 + ebbak1 * diko_ebbak4 + diko_ebbak2 * diko_ebbak3 + diko_ebbak2 * diko_ebbak4 + diko_ebbak3 * diko_ebbak4 + ebbak1 * diko_ebbak2 * diko_ebbak3 + ebbak1 * diko_ebbak2 * diko_ebbak4 + ebbak1 * diko_ebbak3 * diko_ebbak4 + diko_ebbak2 * diko_ebbak3 * diko_ebbak4 + ebbak1 * diko_ebbak2 * diko_ebbak3 * diko_ebbak4

Tablo 4.23. Uyum testi ^{a,b}

	Değer	df	p
Likelihood-katsayısı	,000	0.	
Pearson-ki-kare	,000	0.	

a. Model: Poisson

b. Dizayn: Sabit + ebbak1 + diko_ebbak2 + diko_ebbak3 + diko_ebbak4 + ebbak1 * diko_ebbak2 + ebbak1 * diko_ebbak3 + ebbak1 * diko_ebbak4 + diko_ebbak2 * diko_ebbak3 + diko_ebbak2 * diko_ebbak4 + diko_ebbak3 * diko_ebbak4 + ebbak1 * diko_ebbak2 * diko_ebbak3 + ebbak1 * diko_ebbak2 * diko_ebbak4 + ebbak1 * diko_ebbak3 * diko_ebbak4 + diko_ebbak2 * diko_ebbak3 * diko_ebbak4 + ebbak1 * diko_ebbak2 * diko_ebbak3 * diko_ebbak4

Bunları faktörler arasındaki hücre sayımlarının ve artık değerlerin çapraz tablosu izlemektedir. Doymuş modelde gözlenen ve beklenen frekanslar tanım gereği örtüşüklerinden, hücre frekanslarının değerleri ve artık değerler birbiriyle tam uyumludur (Bühl, 2010, 770) (Tablo 4.24.).

Tablo 4.24. Hücre frekansları ve artıklar ^{a,b} (Kendisi/Kardeşleri tarafından ebeveynine evde bakım verilen katılımcılar).

ebbak1 Siz ya da kardeşiniz/kardeşlerinizden biri anne veya babanızdan birine (veya ikisine de) bakım veriyor mu?	diko_ebb ak2 Ebeveynin izin bakımını kim yapıyor?	diko_ebbak3 Ebeveynimize bakmanın kardeşim/kardeşlerim ile ilişkimizi yenilediğini ve geliştirdiğini düşünüyorum.	diko_ebbak4 Ebeveynimize bakmanın kardeşim/kardeşlerim ile ilişkimizde gerginliğe neden olduğunu ve ilişkimizi zedelediğini düşünüyorum.	Gözlenen		Beklenen	
				Frekans	%	Frekans	%
Bu soruya “Evet” cevabını verenler	“Ben bakıyorum” (katılımcı)	Bu görüşe “Katılmıyor”	Bu görüşe “Katılmıyor”	5	8,3	5,000	8,3
			Bu görüşe “Katılıyor”	5	8,3	5,000	8,3
		Bu görüşe “Katılıyor”	Bu görüşe “Katılmıyor”	19	31,7	19,000	31,7
			Bu görüşe “Katılıyor”	1	1,7	1,000	1,7
	“Kardeşim bakıyor” (erkek veya kız kardeşi)	Bu görüşe “Katılmıyor”	Bu görüşe “Katılmıyor”	7	11,7	7,000	11,7
			Bu görüşe “Katılıyor”	4	6,7	4,000	6,7
		Bu görüşe “Katılıyor”	Bu görüşe “Katılmıyor”	19	31,7	19,000	31,7
			Bu görüşe “Katılıyor”	-	-	-	-

a. Model: Poisson

b. Dizayn: Sabit + ebbak1 + diko_ebbak2 + diko_ebbak3 + diko_ebbak4 + ebbak1 * diko_ebbak2 + ebbak1 * diko_ebbak3 + ebbak1 * diko_ebbak4 + diko_ebbak2 * diko_ebbak3 + diko_ebbak2 * diko_ebbak4 + diko_ebbak3 * diko_ebbak4 + ebbak1 * diko_ebbak2 * diko_ebbak3 + ebbak1 * diko_ebbak2 * diko_ebbak4 + ebbak1 * diko_ebbak3 * diko_ebbak4 + diko_ebbak2 * diko_ebbak3 * diko_ebbak4

Bunu λ -katsayıları tablosu takip etmektedir. Bunlar Genel Log-Lineer Modelde sıfıra ayarlanır. Böylece zahmetli bir şekilde tekrar manuel hesaplanmalara gerek kalmaz (Bühl, 2010, s.770). Verilen tablolar önemli olmakla birlikte asıl hedef “parametre tahmincisi” tablosuna erişmektir. Modele dahil edilen değişken sayısına ve ölçeklere göre ortaya çıkan tablonun uzunluğu da değişmektedir. Burada incelenen Log-Lineer Modele dört değişken dahil edilmiştir (Tablo 4.24.). Bu tabloda sadece kendisi/kardeşleri tarafından ebeveynine bakım verilen katılımcılar ve bunların arasında kardeş ilişkileri incelenmektedir. İkinci değişken ebeveyne “kim” tarafından bakıldığı ile ilgilidir. Bu iki kategoriden meydana gelmektedir: “Ben bakıyorum” ve “Kardeşim bakıyor”. Üçüncüsünde “Ebeveynimize bakmanın kardeşim/kardeşlerim ile ilişkimizi yenilediğini ve geliştirdiğini düşünüyorum” ifadesi yer almaktadır. Dördüncüsünde bir önceki değişkende belirtilen “ilişkinin yenilenmesi ve gelişmesi” ifadesinin yönüne işaret eden cevaptır: “Ebeveynimize bakmanın kardeşim/kardeşlerim ile ilişkimizde gerginliğe neden olduğunu ve ilişkimizi zedelediğini düşünüyorum.” Bu değişkenle hesaplanan Genel Log-Lineer Parametre Tahmincisi aşağıda verilmiştir. Örnekleme 69 kişi ebeveynine bakım vermektedir. Modelde bu 60’a inmektedir. Çünkü bazı katılımcılar soruyu cevaplamamıştır.

Tablo 4.25. Parametre tahmincisi^{b,c} (Kendisi/Kardeşleri tarafından ebeveynine evde bakım verilen katılımcılar) (N=60)

Parametre	Tahmin	Standart Hata	Z	p	%95-Güvenlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Sabit	-16,985	1,378	-12,328	,000	-19,685	-14,285
[ebbak1 = 1]	0a.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak2 = 1]	16,985	,948	17,923	,000	15,128	18,843
[diko_ebbak2 = 2]	0a.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak3 = 1]	18,371	1,284	14,310	,000	15,855	20,888
[diko_ebbak3 = 2]	0a.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak4 = 1]	19,930	1,358	14,670	,000	17,267	22,592
[diko_ebbak4 = 2]	0a.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak2 = 1] *	-16,762	,669	-25,040	,000	-18,074	-15,450
[diko_ebbak3 = 1]	.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak2 = 1] *	0a.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak3 = 2]	.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak2 = 1] *	-16,985	,890	-19,075	,000	-18,730	-15,240
[diko_ebbak4 = 1]	.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak2 = 1] *	0a.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak4 = 2]	.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak3 = 1] *	-19,370	1,205	-16,071	,000	-21,732	-17,008
[diko_ebbak4 = 1]	.	.	.	.	.	.

a. Bu parametre fazlalık olduğu için 0'a ayarlanmıştır.

b. Model: Poisson

c. Dizayn: Sabit + ebbak1 + diko_ebbak2 + diko_ebbak3 + diko_ebbak4 + ebbak1 * diko_ebbak2 + ebbak1 * diko_ebbak3 + ebbak1 * diko_ebbak4 + diko_ebbak2 * diko_ebbak3 + diko_ebbak2 * diko_ebbak4 + diko_ebbak3 * diko_ebbak4 + ebbak1 * diko_ebbak2 * diko_ebbak3 + ebbak1 * diko_ebbak2 * diko_ebbak4 + ebbak1 * diko_ebbak3 * diko_ebbak4 + diko_ebbak2 * diko_ebbak3 * diko_ebbak4

d. Hesse matrisi tekil olduğundan ve tersine çevrilemediğinden bazı parametre tahminlerinin 0 olduğu varsayılır. Bu nedenle, bunun yerine Hesse matrisinin genelleştirilmiş bir tersi hesaplanır.

Tablodaki p değerleri z değerlerinin istatistiksel olarak anlamlılıklarını göstermektedir. Bu yöntemde sabit değerler dikkate alınmaz. Ebeveynine kendisi bakım veren katılımcıların 19'u ve kardeşi tarafından bakım verilen katılımcıların 19'u ebeveynine bakım vermenin kardeş ilişkilerini yenilediğini ve zedelediğini düşünmektedir (Tablo 4.24.) (Tablo 4.25.).

4.11.2. Logit-Log-Linear Model

Logit-log-linear model bir veya daha fazla deęiřkenin dięer deęiřkenlere baęlı olduęu dūřūnūldūęūnde, genel log-linear modellerin bir varyantıdır. Baęımlı deęiřkenler genel olarak iki kategorilidir ama ikiden fazla kategoriye de sahip olabilir. Bu, bir deęiřkenin baęımlı olarak kabul edilebileceęi çoęu uygulamada muhtemelen bōyledir. Bu arařtırmada en yaygın durum olan iki kategorili bir baęımlı deęiřken ele alınmıřtır (Būhl, 2010, s.772).

Hangi değişkenin/değişkenlerin bağımlı olduğuna karar verilmesi ۆnemlidir. Bağımlı değişken her zaman belirgin değildir. ۆrneęin “hasta olduğu için evden çıkamıyor” denirse bağımlı değişken “evden çıkamamak” ama “evden çıkamadığı için hasta” dersek bağımlı değişken “hasta olmak” olarak tanımlanır. Yani araştırmanın hedefine gōre bağımlı değişken farklı olabilir (Bortz, 2006). Bu araştırmada bağımlı değişken “kardeş ilişkisi” olarak tanımlanmıştır.

4.11.3. Eęitim Dūzeyine Gōre Logit-Log-Linear Model

Logit-Linear-Model sonuçlarını (Tablo 4.25.) açıklamaya yardımcı olması için ۆnce kardeř iliřkisiyle ilgili deęiřkenlerin tek tek eęitim dūzeyi ile iliřkisine bakılmıřtır. ۆrneklemede “ebeveyne bakım veren” konumda olan 34 kiřinin yaklařık %65’i yūsekōęretim ve %35’i ortaōęretim veya daha dūřūk eęitim dūzeyine sahiptir. Katılımcıların verdięi bilgiye gōre (35 kiři) dięer ebeveynler “kardeři tarafından bakılmaktadır”. Bu katılımcıların %71’i ortaōęretim veya daha dūřūk eęitim dūzeyine sahiptir, yaklařık %29’u yūsekōęretim mezunudur. Bu daęılım Ki-Kare Testine gōre yūsek dūzeyde anlamlıdır (Tablo 4.26.) (Tablo 4.27.).

Tablo 4.26. Ebeveynin bakım vereni * eğitim çapraz tablosu.

			egt2kat Eğitim düzeyi		Toplam
			Ortaöğretim veya daha düşük	Yükseköğretim	
diko_ebbak2 Bakım veren	Ben bakıyorum	Sayı %	12 35,3	22 64,7	34 100,0
	Kardeşim bakıyor	Sayı %	25 71,4	10 28,6	35 100,0
Toplam		Sayı %	37 53,6	32 46,4	69 100,0

Tablo 4.27. Ebeveynin bakım vereni * Eğitim çapraz tablosunun istatistiksel testleri.

	Değer	df	Asimptotik Önem (2- Taraflı)	Tam Önem (2- Taraflı)	Tam Önem (1- Taraflı)
Pearson'ın Ki-Karesi	9,055a	1	,003	,004	,003
Süreklilik düzeltmesi b	7,660	1	,006		
Likelihood-katsayısı	9,264	1	,002		
Fisher'ın kesin testi					
Doğrusaldan doğrusala ilişki	8,924	1	,003		
Geçerli Vaka Sayısı	69				

a 0 hücrenin (%0,0) beklenen frekansı 5'ten azdır. Beklenen minimum sıklık 15,77'dir.

b. Yalnızca 2x2 tablo için hesaplanmıştır

Ebeveynin bakımında kardeş ilişkilerinde “yenilenme” olduğu görüşüne katılmayan (26 kişi) katılımcıların %46’sı yükseköğretim ve yaklaşık %54’ü ortaöğretim veya daha düşük eğitim düzeyine sahiptir. Buna karşın bu görüşe “katılan” (45 kişi) katılımcıların %51’i yükseköğretim ve yaklaşık %49’u ortaokul veya daha düşük eğitim düzeyine sahiptir (Tablo 4.28.). Ki-kare Testinde bu dağılımın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($\chi^2=0,162$; $df = 1$, $p= 0, 687$) (Tablo 4.29).

Tablo 4.28. Kardeş ilişkisinde yenilenme * Eğitim çapraz tablosu.

			egt2kat Eğitim düzeyi		
			Ortaöğretim veya daha düşük	Yükseköğretim	
diko_ebbak3 Kardeş ilişkisi yenilendi	Katılmıyor	Sayı	14	12	26
		%	53,8	46,2	100,0
	Katılıyor	Sayı	22	23	45
		%	48,9	51,1	100,0
Toplam		Sayı	36	35	71
		%	50,7	49,3	100,0

Tablo 4.29. Kardeş ilişkisinde yenilenme* Eğitim çapraz tablosunun istatistiksel testleri.

	Değer	df	Asimptotik Önem (2-taraflı)	Tam Önem (2-taraflı)	Tam Önem (1-taraflı)
Pearson'ın Ki-Karesi	,162 ^a	1	,687	,806	,438
Süreklilik düzeltmesi b	,024	1	,876		
Likelihood-katsayısı	,162	1	,687		
Fisher'ın kesin testi					
Doğrusaldan doğrusala ilişki	,160	1	,689		
Geçerli Vaka Sayısı	71				

a 0 hücrenin (%0,0) beklenen frekansı 5'ten azdır. Beklenen minimum sıklık 15,77'dir.

b. Yalnızca 2x2 tablo için hesaplanmıştır

Ebeveyne bakım sürecinde kardeş ilişkisinin “zedelendiği” görüşüne katılmayan 54 kişinin yarısı ortaöğretim veya daha düşük eğitim düzeyine, diğer yarısı yükseköğretim düzeyine sahiptir. Bu görüşe katılan 13 kişinin ise yaklaşık %54’ü yükseköğretim mezunu iken, %46’sı ortaöğretim veya daha düşük eğitim düzeyine sahiptir (Tablo 4.30.). Ki-Kare Testi, bu dağılımın da istatistiksel açıdan anlamlı olmadığını ortaya koymuştur ($\chi^2=0,062$; $df = 1$, $p= 0,803$) (Tablo 4.31.).

Tablo 4.30. Kardeş ilişkisinde zedelenme * Eğitim çapraz tablosunun istatistiksel testleri.

			egt2kat Eğitim düzeyi		
			Ortaöğretim veya daha düşük	Yükseköğretim	
diko_ebbak4 Kardeş ilişkisi zedelendi	Katılmıyor	Sayı	27	27	54
		%	50,0	50,0	100,0
	Katılıyor	Sayı	6	7	13
		%	46,2	53,8	100,0
Toplam		Sayı	33	34	67
		%	49,3	50,7	100,0

Tablo 4.31. Kardeş ilişkisinde zedelenme * Eğitim çapraz tablosunun istatistiksel testleri.

	Değer	df	Asimptotik Önem (2-taraflı)	Tam Önem (2-taraflı)	Tam Önem (1-taraflı)
Pearson'ın Ki-Karesi	,062 ^a	1	,803	1,000	,524
Süreklilik düzeltmesi b	,000	1	1,000		
Likelihood-katsayısı	,062	1	,803		
Fisher'ın kesin testi					
Doğrusaldan doğrusala ilişki	,061	1	,805		
Geçerli Vaka Sayısı	67				

a 0 hücrenin (%0,0) beklenen frekansı 5'ten azdır. Beklenen minimum sıklık 15,77'dir.

b. Yalnızca 2x2 tablo için hesaplanmıştır

Bu değişkenleri kullanarak tasarlanan Logit-Log-Lineer Modelden önce bunun kaynağı olan tabloyu incelendiğinde bu tablonun diğerlerinden farkı hemen göze çarpmaktadır. Daha önce teker teker ele alınan değişkenler, şimdi hücre frekansları tablosunda bir araya getirilerek dört boyutlu tablo elde edilmiştir. Logit-Lineer Model bu tabloyu baz alarak 60 kişi üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir. Daha önceki tablolarda 69, 71 ve 67 kişi analize girerken, inceleyeceğimiz dört boyutlu tabloda 60 kişi yer almaktadır. Bunun sebebi katılımcılardan bazılarının soruları cevaplamamış olmasıdır. Logit-Log-Lineer Modelde bu yüzden daha düşük katılımcı sayısına erişilmektedir.

Tablo 4.32. Hücre frekansları tablosu (Eğitim Düzeyi)

egt2kat Eğitim düzeyi	diko_ebbak2 Bakım veren (Ebeveynin)	diko_ebbak3 Kardeş ilişkisi yenilendi	diko_ebbak4 Kardeş ilişkisi zedelendi.	Gözlenen		Beklenen	
				f	%	F	%
Ortaöğretim veya daha düşük	Ben bakıyorum	Katılmıyor	Katılmıyor	3	10,3	3,000	10,3
			Katılıyor	-	-	-	-
	Kardeşim bakıyor	Katılmıyor	Katılmıyor	6	20,7	6,000	20,7
			Katılıyor	-	-	-	-
		Katılıyor	Katılmıyor	4	13,8	4,000	13,8
			Katılıyor	3	10,3	3,000	10,3
Yükseköğretim	Ben bakıyorum	Katılmıyor	Katılmıyor	13	44,8	13,000	44,8
			Katılıyor	-	-	-	-
		Katılıyor	Katılmıyor	2	6,5	2,000	6,5
			Katılıyor	5	16,1	5,000	16,1
	Kardeşim bakıyor	Katılmıyor	Katılmıyor	13	41,9	13,000	41,9
			Katılıyor	1	3,2	1,000	3,2
		Katılıyor	Katılmıyor	3	9,7	3,000	9,7
			Katılıyor	1	3,2	1,000	3,2
		Katılıyor	Katılmıyor	6	19,4	6,000	19,4
			Katılıyor	-	-	-	-

a. Model: Multinomial Logit

b. Dizayn: Sabit+ diko_ebbak2 + diko_ebbak3 + diko_ebbak4 + diko_ebbak2 * diko_ebbak3 + diko_ebbak2 * diko_ebbak4 + diko_ebbak3 * diko_ebbak4 + diko_ebbak2 * diko_ebbak3 * diko_ebbak4

Logit-Log-Lineer Modelde “Sabitler” önemsizdir (Bühl, 2010, S.776). “Parametre Tahmincisi” tablosundaki bulgular kısaltılmış haliyle verilmiştir. Tablo sadece önemli bulguları içermektedir, yani z-değeri yüksek parametreleri göstermektedir (Tablo 4.33.)

Tablo 4.33. Parametre tahmincisi^{a,b} (Bağımsız değişken: Eğitim düzeyi)

Parametre	Tahmin	Std .Hata	Z	p	%95-Güvenlik Aralığı	
					Alt sınır	Üst sınır
Sabit [egt2kat = 1]	- 17,922a					
[egt2kat = 2]	- 17,545a					
[diko_eybak2 = 1]	17,545	1,509	11,627	,000	14,588	20,503
[diko_eybak2 = 2]	0b.	.	.	.	.	.
[diko_eybak3 = 1]	17,545	1,509	11,627	,000	14,588	20,503
[diko_eybak3 = 2]	0b.	.	.	.	.	.
[diko_eybak4 = 1]	19,337	1,764	10,964	,000	15,880	22,793
[diko_eybak4 = 2]	0b.	.	.	.	.	.
[diko_eybak2 = 1] * [diko_eybak3 = 1]	-15,936	1,038	- 15,356	,000	-17,970	-13,902
[diko_eybak2 = 1] * [diko_eybak4 = 1]	-16,772	1,426	- 11,762	,000	-19,567	-13,977
[diko_eybak2 = 1] * [diko_eybak4 = 2]	0b.	.	.	.	.	.
[diko_eybak3 = 1] * [diko_eybak4 = 1]	-18,238	1,333	- 13,682	,000	-20,851	-15,626
[diko_eybak3 = 1] * [diko_eybak4 = 2]	0b.	.	.	.	.	.
[diko_eybak2 = 1] * [diko_eybak3 = 1] * [egt2kat = 1]	-3,085	1,380	-2,236	,025	-5,789	-,381
[diko_eybak2 = 1] * [diko_eybak3 = 1] * [egt2kat = 2]	0b.	.	.	.	.	.

λ -değerleri:

λ (Ebeveynin bakım vereni: “Ben bakıyorum”) 17,545

λ (Kardeş ilişkisi yenilendi: “Katılmıyorum”) 17,545

λ (Kardeş ilişkisi zedelendi: “Katılmıyorum”) 19,337

Pozitif değerler eğitim düzeyi düşük olan katılımcıların bu düşüncelere eğilimli olduklarını göstermektedir. Fakat ebeveynin “bakım vereni” ve “kardeş ilişkileri” birlikte incelenince cevap eğiliminin yükseköğretim görenlere kaydığı görülmektedir.

“Ebeveynime ben bakıyorum” diyen eğitim düzeyi yüksek katılımcılar, bakım sürecinde kardeş ilişkilerinde ne “yenilenme” ne de “zedelenme” görmemektedir. Nitekim üç faktörün birlikte değerlendirildiği λ -değerinin de negatif oluşu, bunu bir kere daha ortaya koymaktadır.

λ (Ebeveynin bakım vereni: “Ben bakıyorum”)* (Kardeş ilişkisi –15,936
yenilendi: “Katılmıyorum”)

λ (Ebeveynin bakım vereni: “Ben bakıyorum”)* (Kardeş ilişkisi –16,772
zedelendi: “Katılmıyorum”)

λ (Kardeş ilişkisi yenilendi: “Katılmıyorum”)* (Kardeş ilişkisi –18,238
zedelendi: “Katılmıyorum”)

λ (Ebeveynin bakım vereni: “Ben bakıyorum”)* (Kardeş ilişkisi –3,085
yenilendi: “Katılmıyorum”)* (Eğitim düzeyi: düşük)

4.11.4. Cinsiyete Göre Logit-Log-Lineer Model

Logit-Log-Lineer Model tasarımları “yaş” faktörünün cevaplara etki etmediğini, buna karşın “cinsiyet” ve “medeni durum” faktörlerinin ekili olduklarını göstermiştir. Önce cinsiyet faktörünün bağımsız değişken olarak kullanıldığı Logit-Log-Lineer Modele bakılmış, bir sonraki bölümde ise medeni durumun etkileriyle incelenmiştir.

Tablo 4.34. Hücre Frekansları Tablosu (Ebeveyne Bakım Verme * Cinsiyet)

		diko_ebbak2	diko_ebbak3	diko_ebbak4	Gözlenen		Beklenen	
		Bakım veren	Kardeş ilişkisi yenilendi	Kardeş ilişkisi zedelendi.	Sayı	%	Sayı	%
Kadın	Ben bakıyorum	Katılmıyor	Katılmıyor	5	8,8	5,000	8,8	
			Katılıyor	4	7,0	4,000	7,0	
		Katılıyor	Katılmıyor	18	31,6	18,000	31,6	
			Katılıyor	1	1,8	1,000	1,8	
	Kardeşim bakıyor	Katılmıyor	Katılmıyor	6	10,5	6,000	10,5	
			Katılıyor	4	7,0	4,000	7,0	
		Katılıyor	Katılmıyor	19	33,3	19,000	33,3	
			Katılıyor	-	-	-	-	
Erkek	Ben bakıyorum	Katılmıyor	Katılmıyor	-	-	-	-	
			Katılıyor	1	33,3	1,000	33,3	
		Katılıyor	Katılmıyor	1	33,3	1,000	33,3	
			Katılıyor	0	-	,000	-	
	Kardeşim bakıyor	Katılmıyor	Katılmıyor	1	33,3	1,000	33,3	
			Katılıyor	-	-	-	-	
		Katılıyor	Katılmıyor	-	-	-	-	
			Katılıyor	-	-	-	-	

Araştırma sonuçlarına göre kardeşlerin ebeveynlerine bakım verme süreçlerinde kardeş ilişkilerinin yenilenmesi cinsiyete göre farklılaşmaktadır ($p = .000$). Ebeveynlerine kendi bakım veren kadınlar ($N=18$) ebeveynlerine kendi bakım veren erkeklerden ($N=1$) daha fazla ebeveynlerine bakım verme sürecinde kardeşleriyle arasındaki ilişkinin yenilendiğini ve geliştiğini belirtmiştir. Aynı şekilde ebeveynlerine kardeşleri bakan kadın katılımcılar ($N=19$) ebeveynlerine kardeşi bakan erkek katılımcılardan daha fazla ebeveynlerine bakım verme sürecinde kardeşleriyle arasındaki ilişkinin yenilendiğini ve geliştiğini belirtmiştir. Ancak 60 katılımcıdan yalnızca 3 tanesi erkek olduğu için böyle bir çıkarım yapmanın doğru olmadığı düşünülmektedir.

Tablo 4.35. Parametre tahmincisi (Cinsiyet)

Parametre	Tahmin	Std. Hata	Z	p	%95-Güvenlik Aralığı	
					Alt sınır	Üst sınır
Sabit [cin = 1]	-18,241a					
[cin = 2]	-18,451a					
[diko_ebbak2 = 1]	18,451	1,386	13,309	,000	15,734	21,169
[diko_ebbak2 = 2]	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak3 = 1]	2,095	2475,130	,001	,999	-4849,070	4853,260
[diko_ebbak3 = 2]	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak4 = 1]	20,649	1,677	12,316	,000	17,363	23,935
[diko_ebbak4 = 2]	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak2 = 1] *	-,709	2475,130	,000	1,000	-4851,874	4850,456
[diko_ebbak3 = 1]						
[diko_ebbak2 = 1] *	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak3 = 2]						
[diko_ebbak2 = 1] *	-18,451	1,304	-14,152	,000	-21,007	-15,896
[diko_ebbak4 = 1]						
[diko_ebbak2 = 1] *	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak4 = 2]						
[diko_ebbak2 = 1] * [cin = 1]	-17,125	,650	-26,355	,000	-18,399	-15,851
[diko_ebbak2 = 1] * [cin = 2]	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak3 = 1] * [cin = 1]	17,532	,891	19,670	,000	15,785	19,279
[diko_ebbak3 = 1] * [cin = 2]	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak4 = 1] * [cin = 1]	-,105	2475,130	,000	1,000	-4851,270	4851,059
[diko_ebbak4 = 1] * [cin = 2]	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak2 = 1] *	-2,004	2475,130	-,001	,999	-4853,169	4849,161
[diko_ebbak3 = 1] * [cin = 1]						
[diko_ebbak2 = 2] *	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak3 = 2] *						
[diko_ebbak4 = 2] * [cin = 2]						

4.11.5. Medeni Duruma Göre Logit-Log-Lineer Model

Tablo 4.36. Hücre frekansları tablosu (Medeni Durum)

medeni				Gözlenen		Beklenen	
Medeni	diko_ebbak3	diko_ebbak4					
durumunuz diko_ebbak2	Kardeş ilişkisi	Kardeş ilişkisi					
nedir?	Bakım veren yenilendi	zedelendi.	Sayı	%	Sayı	%	
Evli	Ben bakıyorum	Katılmıyor	5	8,8%	5,000	8,8%	
		Katılıyor	4	7,0%	4,000	7,0%	
		Katılmıyor	18	31,6%	18,000	31,6%	
	Kardeşim bakıyor	Katılmıyor	1	1,8%	1,000	1,8%	
		Katılıyor	6	10,5%	6,000	10,5%	
		Katılmıyor	4	7,0%	4,000	7,0%	
Dul (eşi vefat etmiş)	Ben bakıyorum	Katılmıyor	19	33,3%	19,000	33,3%	
		Katılıyor	0	,0%	,000	,0%	
		Katılmıyor	0	,0%	,000	,0%	
	Kardeşim bakıyor	Katılmıyor	1	33,3%	1,000	33,3%	
		Katılıyor	0	,0%	,000	,0%	
		Katılmıyor	1	33,3%	1,000	33,3%	
	Kardeşim bakıyor	Katılmıyor	0	,0%	,000	,0%	
		Katılıyor	0	,0%	,000	,0%	
		Katılmıyor	0	,0%	,000	,0%	
		Katılıyor	0	,0%	,000	,0%	

Tablo 4.37. Parametre Tahmincileri (Medeni Durum)

Parametre	Tahmin	Std. Hata	Z	p	%95 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Sabit [medeni = 1]	-17,570a					
[medeni = 2]	-24,959a					
[diko_ebbak2 = 1] *	11,560	,689	16,776	,000	10,209	12,911
[diko_ebbak3 = 1]						
[diko_ebbak2 = 1] *	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak3 = 2]						
[diko_ebbak2 = 1] *	10,902	,931	11,711	,000	9,078	12,727
[diko_ebbak4 = 1]						
[diko_ebbak2 = 1] *	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak4 = 2]						
[diko_ebbak3 = 1] *	11,560	1,227	9,421	,000	9,155	13,965
[diko_ebbak4 = 1]						
[diko_ebbak3 = 1] *	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak4 = 2]						

Evli olup ebeveyninin bakımını kendi veren katılımcılar (N=18), dul olup ebeveyninin bakımını kendi veren katılımcılara (N=1) göre daha fazla ebeveynlerine bakım verme sürecinde “kardeş ilişkilerinin yenilendiğine katılmış” ve “kardeş ilişkilerinin zedelendiğine” katılmamıştır (p= .000) (Tablo 4.36.) (Tablo 4.37.).

Aynı şekilde evli olup ebeveyninin bakımını kardeşi veren katılımcılar (N=19), dul olup ebeveyninin bakımını kardeşi veren katılımcılara (N=0) göre daha fazla ebeveynlerine bakım verme sürecinde “kardeş ilişkilerinin yenilendiğine katılmış” ve “kardeş ilişkilerinin zedelendiğine” katılmamıştır (p= .000) (Tablo 4.36.). (Tablo 4.37.).

Ancak tablolardan da görüleceği üzere ebeveynine kendisi veya kardeşi bakım veren dul olan 3 katılımcı bulunmaktadır.

4.11.6. Kardeş Sayısına Göre Logit-Log-Lineer Model

Tablo 4.38. Hücre frekansları tablosu (Kardeş sayısı)

		diko_ebbak3 Kardeş diko_ebbak2 ilişkisi Bakım veren yenilendi	diko_ebbak4 Kardeş ilişkisi zedelendi.	Gözlenen		Beklenen	
				Sayı	%	Sayı	%
1 kardeşi var	Ben bakıyorum	Katılmıyor	Katılmıyor	1	33,3%	1,000	33,3%
			Katılıyor	0	,0%	,000	,0%
		Katılıyor	Katılmıyor	1	33,3%	1,000	33,3%
			Katılıyor	0	,0%	,000	,0%
	Kardeşim bakıyor	Katılmıyor	Katılmıyor	1	33,3%	1,000	33,3%
			Katılıyor	0	,0%	,000	,0%
2 kardeşi var	Ben bakıyorum	Katılmıyor	Katılmıyor	0	,0%	,000	,0%
			Katılıyor	0	,0%	,000	,0%
		Katılıyor	Katılmıyor	2	28,6%	2,000	28,6%
			Katılıyor	0	,0%	,000	,0%
	Kardeşim bakıyor	Katılmıyor	Katılmıyor	0	,0%	,000	,0%
			Katılıyor	0	,0%	,000	,0%
3 veya daha fazla kardeşi var	Ben bakıyorum	Katılmıyor	Katılmıyor	4	8,0%	4,000	8,0%
			Katılıyor	5	10,0%	5,000	10,0%
		Katılıyor	Katılmıyor	16	32,0%	16,000	32,0%
			Katılıyor	1	2,0%	1,000	2,0%
	Kardeşim bakıyor	Katılmıyor	Katılmıyor	6	12,0%	6,000	12,0%
			Katılıyor	4	8,0%	4,000	8,0%
		Katılıyor	Katılmıyor	14	28,0%	14,000	28,0%
			Katılıyor	0	,0%	,000	,0%

Tablo 4.39. Parametre tahminleri (Kardeş sayısı)

Parametre	Tahmin	Std. Hata	Z	p	%95 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Sabit [kardes_sayisi = 1]	-22,860a					
[kardes_sayisi = 2]	-24,595a					
[kardes_sayisi = 3]	-17,062a					
[diko_ebbak2 = 1]	17,062	1,000	17,057	,000	15,101	19,022
[diko_ebbak2 = 2]	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak3 = 1]	18,448	1,323	13,943	,000	15,855	21,041
[diko_ebbak3 = 2]	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak4 = 1]	19,701	1,389	14,184	,000	16,978	22,423
[diko_ebbak4 = 2]	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak2 = 1] *	-16,838	,742	-22,693	,000	-18,293	-15,384
[diko_ebbak3 = 1]						
[diko_ebbak2 = 1] *	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak3 = 2]						
[diko_ebbak2 = 1] *	-16,928	,931	-18,184	,000	-18,753	-15,103
[diko_ebbak4 = 1]						
[diko_ebbak2 = 1] *	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak4 = 2]						
[diko_ebbak2 = 1] *	-13,729	1,555	-8,831	,000	-16,776	-10,682
[kardes_sayisi = 1]						
[diko_ebbak2 = 1] *	-12,120	,913	-13,272	,000	-13,909	-10,330
[kardes_sayisi = 2]						
[diko_ebbak2 = 1] *	0b.	.	.	.	.	.
[kardes_sayisi = 3]						
[diko_ebbak3 = 1] *	-19,295	1,230	-15,689	,000	-21,706	-16,885
[diko_ebbak4 = 1]						
[diko_ebbak3 = 1] *	0b.	.	.	.	.	.
[diko_ebbak4 = 2]						
[diko_ebbak3 = 1] *	-15,115	1,521	-9,940	,000	-18,095	-12,134
[kardes_sayisi = 1]						
[diko_ebbak3 = 1] *	0b.	.	.	.	.	.
[kardes_sayisi = 2]						

Ebeveynlerine kendisi bakım veren 3 kardeşi olan katılımcılar (N=16), ebeveynlerine kendi bakım veren 2 kardeşi (N=2) ve 1 kardeşi (N=1) olan katılımcılara göre daha fazla ebeveynlerine bakım verme sürecinde “kardeş ilişkilerinin yenilendiğine katılmış” ve “kardeş ilişkilerinin zedelendiğine” katılmamıştır (p= .000) (Tablo 4.38.) (Tablo 4.39.).

Ayrıca ebeveynlerine kardeşi bakım veren 3 kardeşi olan katılımcılar (N=14), ebeveynlerine kardeşi bakım veren 2 kardeşi (N=5) ve 1 kardeşi (N=0) olan katılımcılara göre daha fazla ebeveynlerine bakım verme sürecinde “kardeş ilişkilerinin yenilendiğine katılmış” ve “kardeş ilişkilerinin zedelendiğine” katılmamıştır (p= .000) (Tablo 4.38.). (Tablo 4.39.).

5. TARTIŞMA

Araştırmaya katılan 320 katılımcının 95'sinin annesi hayattayken (sadece annesi hayatta olanların ve anne-babası hayatta olanların toplam sayısı) 52 katılımcının babası hayattadır (sadece babası hayatta olanların ve anne-babası hayatta olanların toplam sayısı). Bu durum TÜİK (2021) Hayat Tabloları sonuçları ile paralellik göstermektedir. TÜİK (2021)'e göre kadınlar (81,3 yıl) erkeklerden (75,9 yıl) 5,4 yıl fazla yaşamaktadır. Bu durum “yaşlılığın kadınsallaşması” ile kendini gösterebilir (Jews, 1971; Tufan, 2016). İleri yetişkinlik dönemindeki kadınların erkeklerden daha fazla yaşaması yaşlı kadınların yoksulluğunun, yardıma ve bakıma muhtaçlığının ve yalnızlığının artması sonuçlarını doğurabilir. Araştırma kapsamında kendileri veya kardeşleri tarafından ebeveynlerine bakım verilen katılımcılara hangi ebeveynlerine bakım verdikleri sorulmamıştır. Bu soru yöneltilseydi ve katılımcıların annelerine daha fazla bakım verdikleri saptansaydı yaşlı kadınların bu örnekleme daha fazla bakıma muhtaç olduğu çıkarımı yapılabilirdi. Bu araştırma kardeş ilişkilerini özelliklerini tespit etmeyi amaçladığı için bu soru katılımcılara yöneltilmemiştir, gelecekteki araştırmacıların katılımcılara hangi ebeveynlerine bakım verdiklerini sormasında yarar görülmektedir.

Ebeveynlerinden biri ya da her ikisi hayatta olan 119 katılımcıdan 76'sının (%63,9) kendisi veya kardeşleri tarafından ebeveynlerine bakım verilmektedir. Bu durum örnekleme informal bakımın ne kadar yaygın olduğunu gösterdiği düşünülmektedir. Kendileri veya kardeşleri tarafından ebeveynlerine bakım verilen 69 katılımcının %43,5'inin kız kardeşinin ebeveynlerine bakım vermesi bakım yükünün ağırlıklı kadınların üstünde olması görüşü ile tutarlıdır. Aile Sistemleri Teorisinde bakım yükünün daha çok kadınların üzerinde olmasının bireylere atfedilen toplumsal rollerle ilişkisi olduğu öne sürülür. Yaşam Seyri Teorisinde ise sosyal kısıtlamaların bireylerin eylemlerini başka yöne yönlendirdiğine veya engellediğine vurgu yapılır. Araştırmaya katılan kadınlara atfedilen sosyal rollerin ve toplumdaki normların etkisiyle kadınların sosyal kısıtlamalara maruz kaldıkları ve bu sosyal kısıtlamaların kadınların eylemlerini bakım vermeye yönlendirdiği düşünülmektedir. Araştırmada cinsiyete göre katılımcıların eğitim düzeylerinin anlamlı olarak farklılaştığı; “düşük” ve “orta” eğitim düzeyinde kadınların oranının daha fazla iken “yüksek” eğitim düzeyi kategorisinde erkek oranının

daha fazla olduğu saptanmıştır. Okçabol (1990, s.61-64)’a göre, 1979-1990 yılları arasında Türkiye’de ilkokul, orta okul, lise ve üniversite eğitim düzeylerindeki erkek öğrenci sayısı kadın öğrenci sayısından daha fazladır. Yani tarihsel ve kültürel çerçevede bakıldığında araştırmanın örneklemini oluşturan 50 yaş ve üzerindeki katılımcıların eğitim-öğretim çağında erkeklere kadınlardan daha fazla eğitim fırsatı verilmiştir. Bu durumda kadınların eğitim-öğretimden yararlanma hususunda erkeklerden daha fazla sosyal kısıtlamalara maruz kaldığı söylenebilir. Bu sosyal kısıtlamalar nedeniyle çalışma hayatına yeterince dahil olamayan kadınların ev ortamında bakıma muhtaç yakınlarına bakım vermekle yükümlü görülmüş olabildikleri düşünülmektedir.

Araştırmaya dahil olan katılımcıların yaşı yükseldikçe “dul” kategorisinde yer alma olasılıklarının anlamlı olarak yükseldiğı saptanmıştır. Bu durum “zaten” beklenen bir durum olduğı için gerekçesi önemli görülmemiştir. Çünkü bilimde zaten beklentilerden (hipotezlerden) hareket edilir ve doğru olup olmadıklarına bakılır.

Literatürde kardeş ilişkilerine yönelik yapılan araştırmaların büyük bir kısmında öz kardeşlerin kardeş ilişkileri incelendiğı saptanmıştır. Ancak özellikle boşanma, yeniden evlenme, evlat edinerek ebeveyn olma gibi yaşam geçişlerinin etkisiyle bireyler yalnızca öz kardeşleriyle değil; tek ebeveyn ortak, üvey ve evlat edinilmiş kardeşleriyle de büyümektedir. Turcic ve Hughes (2004, s.46)’a göre, özellikle öz kardeş olmayan bireyler tarafından ebeveynlerine veya yakınlarına bakım verme ihtimali günümüzde oldukça artmıştır. White ve Riedman (1992), öz kardeşlerin tek ebeveyn ortak ve üvey kardeşlere göre bakım vermede daha fazla aktif rol oynadığını ve bu durumun öz kardeşlerin daha fazla sorumluluk hissetmesi ile ilgili olabileceğini belirtmiştir (Turcic ve Hughes, 2004, s.46). Bu araştırma kapsamında yaşlı yakınlarına yardım ve bakım sağlanmasının kardeş türlerine göre nasıl farklılaştığı araştırılmamıştır. Öncelikle literatüre -örneklem dahilinde- farklı kardeş türlerinin olduğuna vurgu yapılmak amaçlanmıştır. Araştırmaya dahil olan 320 katılımcının neredeyse hepsinin öz kardeşi vardır. Bununla birlikte katılımcıların %12,2’sinin tek ebeveyn ortak kardeşi, %3,4’ünün üvey kardeşi olması, %1,3’ünün evlat edinilmiş kardeşi olmasının dikkat çekici nitelikte olduğu düşünülmektedir. Gelecek araştırmalarda kardeş türlerine göre kardeş ilişkilerinin nasıl şekillendiğinin araştırılmasında yarar görülmektedir.

Kendisi veya kardeşleri tarafından ebeveynine bakım verilen 67 katılımcının yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde göze çarpan önemli bir nokta ebeveynlerine bakım vermenin ileri yetişkinlik döneminde de devam ettiğinin saptanmasıdır. Araştırma kapsamında 50-59 yaş aralığındaki 34 katılımcının kendisi veya kardeşleri tarafından ebeveynlerine bakım verilirken, ileri yetişkinlik döneminde olarak ele alınan 60-69 yaş aralığındaki 33 katılımcının kendisi veya kardeşleri tarafından ebeveynlerine bakım verilmektedir. Yani Türkiye’de ortalama yaşam süresinin uzamasının etkisiyle araştırma örnekleminde “yaşlı yakınlarına bakım veren yaşlıların” ortaya çıktığı düşünülmüştür. Ayrıca yaşlı yakınlarına bakım veren yaşlıların bulunduğu hanelerde büyük ihtimalle birden fazla kuşak bir arada yaşayacağı için bakım verme süreci içerisinde bakım alan, bakım veren ve bakım sürecine dahil olan diğer kişiler arasındaki ilişkilerin değişebileceği düşünülmüştür.

Bununla birlikte yaş gruplarına, cinsiyete ve medeni duruma göre kardeşlerin ebeveynlerine bakım vermesinin kardeş ilişkilerini yenilemesi ve geliştirmesine yönelik tutumları ile kardeşlerin ebeveynlerine bakım vermesinin kardeş ilişkilerinde gerginliğe neden olması ve ilişkilerini zedelemesine yönelik tutumlarının farklılaşmadığı saptanmıştır. Bu durumun kendisi veya kardeşleri tarafından ebeveynlerine bakım verilen 76 katılımcıya ulaşılması ve ancak 69 katılımcının verilerinin analiz edilmesi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Gelecek araştırmalarda daha fazla katılımcı sayısı ile kardeşlerin ebeveynlerine bakım vermesinin kardeş ilişkilerini nasıl şekillendirdiğinin araştırılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir

Araştırmaya katılan 320 katılımcının 15’i kardeşlerine bakım vermektedir. Her ne kadar sadece 15 kişiden söz ediliyorsa da %93,3’nün kardeşine bakım verdiği süre içinde “kardeşimi daha iyi anladığımı düşünüyorum”, %73’nün kardeşine bakım verdiği süreci “sıkıntılı bir süreç olduğunu düşünmüyorum”, %86,7’sinin “bakım sürecinde hem kendimin hem de kardeşinin toplumsal varlık” olarak tekrar kavradığımıza inanıyorum” ve %85,7’sinin “kardeşine bakım verdiği için kendini baskı altında hissetmiyorum” şeklinde yorumlaması, aile ilişkilerinin gücünün bir yansıması olarak kabul edilebilir. Bu 15 katılımcının %27’sinin kardeşine bakım vermenin sıkıntılı bir süreç olduğunu

belirtmesine dikkat edilmelidir. Gelecekte temsili örnekleme ile yapılacak araştırmalarda bu durumun daha detaylı araştırılmasında yarar görülmektedir.

Yaşa göre katılımcıların yıllar geçtikçe kardeşleri ile arasındaki paylaşımın ve yakınlığın artmasına ilişkin tutumlarının farklılaştığı saptanmıştır. Katılımcıların yıllar geçtikçe kardeşleri ile arasındaki paylaşımın ve yakınlık duygusu artmakta, kardeşleri ile rekabet duygusu azalmaktadır. Bu bulgu Bedford (1989a)'a göre orta ve ileri yetişkinlik dönemindeki bireylerin yüzeysel ilişkileri olsa bile yıllar geçtikçe kardeşleriyle aralarındaki yakınlık ve paylaşımın arttığı (Moyer, 1992, s.56) görüşleriyle uyushmaktadır. Korelasyon hakkında şu uyarının dikkate alınmasında yarar görülmektedir: “Korelatif ilişkileri nedensellik ilişkisi olarak yorumlamamak gerekir. Yani iki değişken arasında sıkı bir korelatif ilişki tespit edildiyse, birinci değişkende meydana gelen değişimin nedeni olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü korelatif ilişkilerin yönü yoktur.” (Tufan, 2015, s.158). Dolayısıyla burada yaşa bağlı olarak tespit edilen korelasyonların sebebi belli değildir. Ancak literatürden hareketle orta yetişkinlik dönemindeki 50-59 yaş aralığındaki katılımcıların kendi kurdukları ailelerinde sorumluluk almaları zamanlarının çoğunu almasının kardeşleriyle paylaşımlarının ve yakınlığını etkiliyor olabileceği düşünülmüştür. Ayrıca yaşlandıkça ileri yetişkinlik döneminde özellikle çocuklarının evden ayrılması, ebeveynlerin vefat etmesi, emekli olma ile iş yaşamından ayrılma gibi yaşam geçişlerinde bireylerin karşılaştıkları fırsat ve kayıplarda kişisel sorunları tüm kuşakları etkileyeceği için bu dönemlerde, kardeşler arasındaki ilişkiler kardeşlerin bireylerin neredeyse yaşamları boyunca süren önemli birer paylaşım kaynağı olmaları nedeniyle olumlu yönde şekilleniyor olabilir. Gelecek araştırmalarda geniş temsili bir örneklem ile incelenmesinde yarar görülmektedir.

Araştırmaya dahil olan katılımcıların yaşı yükseldikçe kardeşleriyle görüşme sıklıklarının anlamlı olarak azaldığı tespit edilmiştir. Lu (2007, s.623)'ya göre ileri yetişkinlik dönemindeki bireylerin temel güvenlik kaynaklarının partnerleri ve yetişkin çocuklarıdır. Araştırmaya katılan 70 yaş ve üzerindeki katılımcıların %94,7'sinin çocuğu vardır. Yine Lu (2007, s.623)'ya göre eğer ileri yetişkinlik dönemindeki bireylerin partnerleri veya yetişkin çocukları yoksa bireyler temel güvenlik ihtiyaçlarını kardeşlerinden karşılar. Bu görüşe benzer şekilde, partnerleri ve/veya yetişkin çocukları varsa bireylerin yaşamında

bu yakınlarının temel sosyal destek sistemleri olduğu ve bu kişilerle daha fazla görüşüyor olabileceği düşünölmüştür. Ayrıca katılımcıların %59,6'sının farklı şehirlerde yaşamasının ve yaş ilerledikçe telefon veya sosyal medya üzerinden kardeşlerle iletişim kurmanın azalmasının etkisi olduğu düşünölmektedir. Bu araştırma kapsamında bu durumlar incelenmemiştir, gelecek araştırmalarda incelenmesinde yarar görölmektedir.

Araştırmaya dahil olan katılımcıların verilerinden hareketle yapılan ebeveynlere ve kardeşlere bakım vermenin kardeş ilişkilerini nasıl şekillendirdiğine yönelik Ki-Kare Analizleri sonucunda çeşitli çıkarımlara ve anlamlı farklılaşmalara ulaşılmıştır. Ancak bunların “gerçek” etki mi “sözde” etki mi olduğunun saptanması için Log-Lineer Modeller ile çalışılmıştır. Ebeveynine kendisi bakım veren katılımcıların 19'u ve kardeşi tarafından bakım verilen katılımcıların 19'u ebeveynine bakım vermenin kardeş ilişkilerini yenilediğini ve zedelediğini düşünmektedir. Bu durumda katılımcıların görüşlerinin tutarlı olduğu söylenebilir. Ebeveynlerine bakım verme sürecinin kardeşler arasındaki iletişimi arttırdığı ve kardeşlerin birlik olmasına vesile olduğu için böyle bir durumun ortaya çıkmış olabileceği düşünölmüştür.

Katılımcılardan “ebeveyne bakım veren” konumda olan 34 kişinin yaklaşık %65'i yükseköğretim düzeyine sahipken, “kardeşi tarafından ebeveynlerine bakılan 35 katılımcının %71'i ortaöğretim veya daha düşük eğitim düzeyine sahiptir. Bu durumda -daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin daha yüksek geliri olduğu varsayılarak- yardıma ve bakıma muhtaç ebeveynlere bakım verme görevinin daha yüksek geliri olan kardeşin üstlendiği düşünölmüştür. Ancak bu çıkarım bir varsayıma dayanmaktadır. Araştırma kapsamında sosyoekonomik düzeyin ve kent/kırda yaşamanın kardeş ilişkilerini nasıl şekillendirdiği incelenmemiştir. Gelecek araştırmalarda incelenmesinde yarar görölmektedir. Ayrıca üç faktör birlikte değerlendirildiğinde “ebeveynime ben bakıyorum” diyen eğitim düzeyi yüksek katılımcıların, bakım sürecinde kardeş ilişkilerinde ne “yenilenme” ne de “zedelenme” görmediği tespit edilmiştir. Gelecek araştırmalarda bu durum tekrar analiz edilerek farklı değişkenler çerçevesinde yorumlanabilir.

Araştırma sonuçlarına göre kardeşlerin ebeveynlerine bakım verme süreçlerinde kardeş ilişkilerinin yenilenmesi cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Araştırmaya

dahil olan kadınlar erkeklerden daha fazla kendilerinin veya kardeşlerinin ebeveynlerine bakım verme sürecinde kardeşleriyle arasındaki ilişkinin yenilendiğini ve geliştiğini belirtmiştir. Ancak 60 katılımcıdan yalnızca 3 tanesi erkek olduğu için böyle bir çıkarım yapmanın doğru olmadığı düşünülmüştür. İlerleyen araştırmalarda daha büyük bir örneklem ile tekrar analiz yapılması önerilmektedir.

Evli olup ebeveyninin bakımını kendi veren katılımcılar , dul olup ebeveyninin bakımını kendi veren katılımcılara göre daha fazla ebeveynlerine bakım verme sürecinde “kardeş ilişkilerinin yenilendiğine katılmış” ve “kardeş ilişkilerinin zedelendiğine” katılmamıştır. Aynı şekilde evli olup ebeveyninin bakımını kardeşi veren katılımcılar, dul olup ebeveyninin bakımını kardeşi veren katılımcılara göre ebeveynlerine bakım verme sürecinde daha fazla “kardeş ilişkilerinin yenilendiğine katılmış” ve “kardeş ilişkilerinin zedelendiğine” katılmamıştır. Ancak tablolardan da görüleceği üzere dul olan 3 katılımcı bulunmaktadır. Bu yüzden herhangi bir çıkarımda bulunmanın doğru olmadığı düşünülmektedir.

Ebeveynlerine kendisi bakım veren 3 kardeşi olan katılımcılar, ebeveynlerine kendi bakım veren 2 kardeşi ve 1 kardeşi olan katılımcılara göre daha fazla ebeveynlerine bakım verme sürecinde “kardeş ilişkilerinin yenilendiğine katılmış” ve “kardeş ilişkilerinin zedelendiğine” katılmamıştır. Ayrıca ebeveynlerine kardeşi bakım veren 3 kardeşi olan katılımcılar, ebeveynlerine kardeşi bakım veren 2 kardeşi ve 1 kardeşi olan katılımcılara göre daha fazla ebeveynlerine bakım verme sürecinde “kardeş ilişkilerinin yenilendiğine katılmış” ve “kardeş ilişkilerinin zedelendiğine” katılmamıştır. Kardeş sayısının fazla olduğu ailelerde bakım yükünün daha fazla paylaşıyor olabileceği düşünülmüştür. Dolayısıyla bu durumun hem bakım vermenin yarattığı potansiyel stres sorunlarını azalttığı hem de kardeşler arasındaki iletişim ağını arttırarak iletişim kurmalarını arttırdığı düşünülmektedir. Bunlar araştırmacının kişisel görüşlerine dayanmaktadır. Gelecek araştırmalarda bu faktörlerin incelenmesinde yarar görülmektedir.

Araştırmacının olanakları, bulgularının hem kapsamını hem de derinliğini belirler. Bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen ampirik araştırma yaşlılığın çeşitliliğinin ufak bir kısmına erişebilmişti ve yeni araştırmalarda sınanabilecek hipotezler ortaya koyabilmiştir. Çıkış noktasında kuşaklararası ilişkiler vardır. Fakat kuşaklararası ilişkilerin türü ve

anlamı sürekli değişmektedir. Bu yaşlılığın çeşitliliği başlığı altında bugün araştırmacılar arasında tartışılmaktadır (Backes ve Clemens 1998, s.13-20).

Kuşaklararası ilişkilerin önemi tüm toplumu ilgilendirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden bu konu pek çok araştırmada ele alınmıştır. Prof. Dr. İsmail Tufan, 15 Haziran 2022 tarihinde verdiği “Kuşaklararası İlişkiler” başlıklı derste -birçok araştırmacının dikkat çektiği gibi- her araştırmanın daima zayıf bir noktası olduğuna değinmiştir: Hipotezler hiçbir zaman kesin olarak kanıtlanamaz. Bir kerelik bir araştırma ise zaten “genel resmin içindeki bir mozaik taşından ibarettir. Dolayısıyla genel resmi görebilmek için pek çok mozaik taşına ihtiyaç vardır”.

Kuşaklararası ilişkiler konusunda bilim insanları arasında görüş birliği yoktur. Parçalanmış ailelerden kuşaklararası savaşa, ahenk içinde birlikte yaşayan kuşaklara varıncaya kadar birçok görüş ortaya atılmıştır. Almanya’da Reimer Gronemeyer’in 30 yıl önce kaleme aldığı “Kurt Sürüsüne Yabancılaşma” adlı kitaptaki iddialarından hiçbirisi tutmamasına rağmen bunlara bugün de inanılmaktadır. “Yirminci yüzyılın sonlarına geldiğimiz şu dönemde yaşlılar ailenin bir sığınak olmadığını, evsiz barksızlardan oluşan, sadakayla geçinen gri bir sürü olduklarını anlayınca, kendilerinin katkısı olmayan pastadan dev bir parçayı talep ederlerse ne olacak? (...) Bunu sonu iyi değil.” (Gronemeyer, 1989, s.126; akt. Tufan, 2022). Bu tez çalışmasında ailelerin bakıma muhtaç yaşlısının yanında yer aldığı gösterilmektedir. En azından şimdilik sadece bu örneklem kapsamında elde edilen bulgular olarak bunu ortaya koyan bilgilere erişilmiştir.

Lüscher ve Liegle (2003) kuşak kavramının belirsizliğine ve işaret ettiği olguların ve koşulların çeşitliliğine vurgu yapmaktadır ve kuşak çatışmalarının tasvirlerinin bir yorum örüntüsü olduklarına dikkat çekmektedir ve bunun kuşaklararası dayanışma hakkında ileri sürülen düşüncüler için de geçerli olduklarının altını çizmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın bulguları ne abartılmalıdır ne de küçümsenmelidir. Daha ziyade bulgular uzmanlar tarafından daha kapsamlı bir çerçevede tekrar ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Aile kapsamında ele alınan kuşaklararası ilişkilerle ilgili bulgular yeni sorulara vesile olabilir ve kuşaklararası ilişkilerin sadece ailede değil, aynı toplumda nasıl işlediğine bakılabilir. Kuşaklararası ilişkilerin gündelik yaşamda nasıl şekillendiği ve nasıl şekillenmesinin istendiği sorulara yeni cevaplar verilebilir. Çünkü “yaşamın aktif

evrelerinin uzamasına ve yaşlı ile genç arasındaki ortak yaşam süresine ilişkin yeni kavrayışlara ihtiyacımız vardır” (Tufan, 2022).

Lüscher ve Liegle (2003), kuşaklararası ilişkilerdeki ikircikliğin kaçınılmazlığına vurgu yaparak, bu tezatlıkların aynı anda yaşanmadıklarına atıf yapmaktadır. Deneyimlenen zıtlıklar arasındaki bağlantının iletişimsel olarak kurulduğuna, bu sayede “farklı farkındalık derecelerinin” ayırt edilebileceğine, çelişkilerin, bireylerin algısında “tek bir birim” haline gelebileceğine dikkat çekmektedir. Bu yüzden bu araştırmada tespit edilen, kısmen çelişkili kısmen de makul görünen her bulgunun bir de “öbür yüzü” olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim eğitimin, cinsiyetin, medeni durumun veya kardeş sayısının, ailede kuşaklararası ilişkilerde muhtemelen önemli rol oynayabileceklerine dair elde edilen bulgular henüz bunların nedenlerini ortaya koymamaktadır. Bunların araştırılması gerektiği düşünülmektedir. Örneğin Lüscher ve Liegle (2003) ailede kuşaklararası ilişkilerdeki “açık” ve “gizli” ikircikliklerden söz eder. Bu araştırmada hangileriyle karşılaşılmıştır? Katılımcılar herkesin zaten bildiğini düşündükleri ve bu yüzden taviz vermediklerine inandıkları konular hakkında mı bilgi verdiler, yoksa araştırmacıya güvenerek gizli düşüncelerini mi ifade ettiler? Sadece bu sorular bile ailede kuşaklararası ilişkilerin araştırmacı gözüyle bakıldığında ne kadar heyecan verici bir konu olabileceğine işaret etmektedir.

Duygu, düşünce, istek, davranış ve ilişkilerin oluşumu ile ilişkili karşıtlar, geçici veya kalıcı olarak çözümsüz olarak yorumlanıyorsa (Lüscher ve Liegle, 2003), o zaman ikirciklikten söz edilebilir. Bu araştırmada bunları incelemek için sadece zaman ve kaynak eksiliği değil, bunun yanı sıra konunun bu denli kapsamlı araştırılması için gerekli ön bilgi ve tecrübe eksikliği de vardı. Şüphesiz bir tez çalışmasının sınırlarını aşan bu konuların da ailedeki kuşaklararası ilişkileri daha iyi kavrayabilmek için incelenmesi gerekiyor. “İlişkiler tekrarlanan ve buna bağlı olarak kendine gönderme yapan etkileşimler oldukları için kurumsallaşma boyutu sergilerler. Nesiller arası ilişkiler söz konusu olduğunda, bu, yeniden üretim ve yenilik arasındaki bir gerilim alanını içerir. Bu, bir yanda ailenin doğru kabul edilen biçim ve yapılarının sürekli restorasyonu, diğer yanda değişim anlamında yenilik arzusu ya da bunların gerekli olduğu iç görü arasındaki karşıtlık anlamına gelir.” (Tufan, 2022). Başka bir deyişle: Ailenin toplumda kabul edilen ve benimsenen şekliyle

korunması için ondaki arızaları, aksaklıkları, çatışmaları gidermek için çaba harcanmalıdır ama diğer taraftan değişim olanakları yaratılarak ailenin kendini yenilemesine de fırsat tanınmalıdır. Bu açıdan bakıldığında “ebeveynime ben bakıyorum” veya “ebeveynime kardeşim bakıyor” diyen katılımcıların, bu ifadelerinin ardındaki duygu ve düşüncelerini de sormak ve bunları keşfetmek yerinde bir davranış olur.

Lüscher ve Liegle (2003) tarafından tanımlanan teori aile ilişkilerinde dayanışma, özgürleşme, atomizasyon ve tutsaklık kavramlarıyla bağlantılı ilişkilere dikkat çekmektedir. Dayanışma, kuşaklararasıda güvenilir destek veya geri ödemesiz hizmetler veya ön hizmetler isteğidir. Ancak dayanışma tek taraflı güç anlamında bir otoriteye atıfta bulunarak olmaz. Dayanışma empati gerektirir. Bu çalışma kapsamında yapılan araştırma ailenin bakıma muhtaç yaşlısına baktığını ortaya koydu ama bunun empati ile bağlantılarının da belirlenmesi gerekir. Katılımcıların cevaplarının ardında her zaman empati ve sempati kavramlarının yer alamayabileceği şüphesi uyanmıştır. Çünkü ailenin ortak duygusal bağlantılarına ve değişimlerine açıklık getirilememiştir. Bunlar özgürleşme kavramıyla bağlantılı teorik çabaları gerektirmektedir. Ailenin, kuşaklararası ilişkilerde bu özgürleşme olanağını ne ölçüde yarattığı veya kısıtladığı önemli bir sorudur. Çünkü kişilik gelişimi ile ilgilidir.

Ailede uyum kurumsal bağlarla ve öznel deneyimlerle güvence altına alınmamıştır. Ailenin en küçük parçalarına, yani birbirleriyle neredeyse hiç temas noktası olmayan bireylere bölünmesini veya parçalanmasını Lüscher ve Liegle (2003) atomizasyon kavramıyla tanımlamaktadır. Bu durumda güç dengelerine bağlı farklılıklar dikkate alınmadan kuşakların sadece biçimsel eşitliği vurgulanmaktadır.

Tutsaklık kuşaklararası ilişkilerde birinin aile mensubu olduğu için hak iddia etmesi ve talep etmesidir. Bu, karşılıklı bağımlılığa dayanan kırılgan, sürekli değişen bir ilişki yaratır. Ahlaki yükümlülüğe, bazen de zorlamaya yapılan başvurular, etki ve gücün kullanımını karakterize eder. Acaba araştırmanın bulgularının ardında kalana, henüz görmediğimiz dayanışmalar, özgürleşmeler, parçalanmalar veya tutsaklıklar olabilir mi? Varsa bunları nasıl ampirik araştırmalarla ortaya çıkarabiliriz? Aile dışından birine (araştırmacıya) söylenmesi sakıncalı görülen şeyleri nasıl söyletebiliriz (Porst, 2011)? Sosyal araştırmacılığın basit bir “soru-cevap oyunu” olmadığı, meselenin bir “soru

kağıdındaki soruların cevaplanması” ile çözülemeyeceğini hesaba katılmalıdır (Bortz ve Döring, 2006). Bu çalışmanın sahibi tezini hazırlarken bunlara bağlı kısmen acıtan deneyimlerin ardından bu soruların ne kadar önemli olduğunu öğrenmiştir. Tez çalışmasından elde ettiği en önemli kazancının bu olduğuna inanmaktadır. Tez çalışmasını tamamladıktan sonra sahip olduğu bilgiye tez çalışmasına başlarken sahip olsaydı, araştırma stratejisi şöyle olurdu: Kuşaklararası ilişkilerdeki çelişkileri ve bunun için gerekli araştırma araçlarını daha farklı tasarlardı. Önce bireylerin aile kapsamındaki kuşaklararası ikirciklik deneyimini ve bunların nasıl değerlendirildiğini sorar ve bireylerin farkındalığını tespit etmeye çalışırdı. Bunun ardından katılımcılardan, verilen niteliklerden hareket ederek ailedeki kuşaklararası ilişkileri tanımlamalarını isterdi. Böylece katılımcıların ailede kuşaklararası ilişkileri nasıl değerlendirdiklerini tespit ederdi. Daha sonra bu kişilerin ailede kuşaklararası ilişkilerdeki ikircikliklerle nasıl başa çıktıkları sorusunun cevabını araştırırdı (Lüscher ve Liegle, 2003).

Kuşaklararası ilişkiler bağlamında aile bir “sosyal sistem” olarak incelenebilir. Sistem, öğeleri arasındaki karşılıklı ilişkilerde belirli bir bütünleşme ve kapanma derecesine, kendisini diğer sistemlerden (çevreden) ayıran bir sınıra, diğer sistemlerle ilişkilerinde belirli bir sürekliliğe ve düzenliliğe sahiptir. Sosyolojik anlamıyla, öğelerinin (örneğin bireyler, gruplar veya kuruluşlar) eylemleri arasındaki etkileşimlerin analizinde kullanılan sosyolojinin bir kavramıdır (Hillmann, 2007, s.880; akt. Tufan, 2022). Dolayısıyla aile sosyal sistem olarak ele alınacak olunursa kuşaklararası ilişkilerin bu sistem tarafından nasıl gerçekleştirildiğine, aile sistemine ne gibi etkileri olduğuna ve sistem olarak aileye olumsuz etkileri varsa, bu sistemin bunlarla başa çıkmada hangi stratejilere başvurduğuna bakılmalıdır. Yani sosyal sistem olarak ele alındığında ailede kuşaklararası ilişkilerin aile fertleri açısından sonuçları önemini yitirir, bunların yerine aile sisteminin nasıl korunacağı ve kollaracağı, nasıl devamının sağlanacağı, kısaca aile sistemini destekleyen ve engelleyen faktörlerin belirlenmesi ve bunların aile sisteminin sadece bir “ögesi” konumundaki fertlerin ilişkilerine nasıl yansıtılacağı veya önleneyeceği soruları ön plana çıkar. Bu perspektiften bakıldığında ailenin sosyal politikaların başlıca konularından biri olması bir sürpriz değildir.

Ailede kuşaklararası ilişkiler aktör düzleminde de incelenebilir. Burada ilişki kavramı “sosyal eylem” olarak tanımlanabilir ve Metodolojik Bireycilik perspektifinden ele alınabilir. Metodolojik Bireycilik, sosyal olayların analizinde bireysel “aktöre” atıfta bulunur. Prof. Dr. İsmail Tufan, 15 Nisan 2022 tarihinde verdiği “Kuşabaşlıklı derste Bu yaklaşımda tüm “sosyal olgular” bireylerin tutum, karar ve eylemlerinin bir sonucu olarak değerlendirilir (Tufan, 2022a). Bu yaklaşımın aileyi sistem olarak inceleyen yaklaşımdan tamamen farklı olduğu hemen anlaşılmaktadır. Aile sisteminin, bir bütünlük olarak diğer bütünlüklerle (sistemlerle) karşılıklı ilişkileri ve aile sistemi açısından sonuçları incelenirken, Metodolojik Bireycilik “aktör düzleminde (mikro düzlem)neler oluyor?” sorusunun cevabını arar. Örneğin “yaşlı ebeveyn ve yetişkin çocuğu” arasındaki ilişkiler veya “büyükbaba ile torunu arasındaki ilişkiler”.

Aktör düzlemine daima “karar” kavramıyla karşı karşıya kalınır. Aktörlerin tüm davranışları bireysel kararların sonucu olarak ortaya çıkar. Karar verebilmesi için hem bağımsız olması hem de seçeneklere sahip olması gerekir. Seçeneklerinin kendisi için anlamı olmalıdır. Dolayısıyla Metodolojik Bireycilik “rasyonel seçim” kavramıyla ilişkilidir (Braun ve Gautschi, 2011; akt. Tufan, 2022a). Ailede kuşaklararası ilişkilere bu açıdan bakıldığında, bunların ardındaki rasyonel seçimler ve bunlarla ilgili bireysel kararlar ilginin odağında yer almaktadır. Sistem teorisinde “nasıl?” sorusu ön planda yer alırken, Metodolojik Bireycilik yaklaşımında “neden?” sorusu ön planda yer alır. Örneğin “Neden genellikle yaşlılara ailenin kadınları bakmaktadır?” veya “Neden büyükanneler ve büyükbabalar çocuklarını ve torunlarını çok sevdikleri halde ayrı bir evde yaşamayı tercih etmektedir?” veya “Neden bazı aile fertleri yaşlısına şiddet uygulamaktadır?”. İlk bakışta bu soruların ardında rasyonel seçim olarak tanımlanan sosyal eylemlerin yer alabileceği anlaşılmayabilir. Örneğin yaşlısına şiddet uygulayan bir kimsenin, bununla rasyonel seçime dayanan bir eylem ortaya koyduğu hemen görülemeyebilir.

Her ne kadar aktör düzlemindeki sorulara cevap arasa da rasyonel seçim yaklaşımı, kolektif olgulara ilgi duyar. Yani bireysel kararlara dayanan sosyal eylemlerin makro düzlemde (toplumda) yarattığı sonuçlara ilgi duyulur. “Ailenin yaşlısını ihmal ve suiistimal etmesinin toplumsal sonuçları nelerdir?” buna örnek verilebilir. Rasyonel Seçim Teorisi ile ailede kuşaklararası ilişkiler incelenirken, bu teorinin bir parçası olan

Fayda Teorisi ile pek çok soruya cevap verilebilir (Tufan, 2022b). Burada “fayda maksimizasyonu” ön plandadır. Bireylerin ihtiyaçlarını, hedeflerini, isteklerini veya tercihlerini gerçekleştirmeye çalıştıklarını varsayar (Kunz, 2004, s.10; akt. Tufan, 2022b). Eylemin bireysel hedefleri ile toplumsal sonuçları birbiriyle genelde örtüşmez ve toplu sonuçlar gelecekteki eylemler başlangıç noktası teşkil eder. Örneğin “Yaşlısına bakan aile fertleri sosyal çevrenin de takdirini alırken, acaba yaşlıların evde bakımı sosyal politikalara nasıl bir etki yapıyor? Acaba aile fertlerinin bu sosyal eylemi bakım politikalarının artmasına mı, yoksa arka plana atılmasına mı yol açıyor?”, “Genç kuşaklar giderek daha az çocuk dünyaya getiriyor, bunun sebepleri nelerdir? Hangi rasyonel seçim kararlarına dayanıyor ve genç ailelerin bundan kazancı nedir?”, “Giderek azalan ve bireysel kararlarla bağlantılı olan doğurganlığın ailede kuşaklararası ilişkilere ne gibi etkileri oluyor? Aile bundan fayda mı, zarar mı görüyor?” çerçevesinde düşünülebilir.

Bir yandan, rasyonel seçim, kolektif fenomenlerin nasıl inceleneceği hakkında belirli genel fikirleri içeren bir analiz ve açıklayıcı bir program olarak görülebilir. Bu fikirler, sosyal yapılar ve bireysel eylem seçimleri arasında karşılıklı bağlantı bulunduğu fikrine dayanmaktadır. Bireysel ve kolektif düzeylerdeki olaylar birbirinden ayrı düşünülemez. Sosyal fenomenler, bireysel seçim ve eylemlerden kaynaklanır; eylem seçimleri her zaman sosyal yapıların içinde gerçekleşir. Yani kolektif fenomenler, bireysel eylem seçimlerinin hem çerçeve koşullarıdır hem de bireysel eylemlerin sonuçlarıdır (Kunz, 2004, s.13; akt. Tufan, 2022b). Bu açıdan bakıldığında toplumda yaşlılara yönelik davranışların (kolektif fenomen), örneğin Covid-19 pandemisinde “yaşlılara sokağa çıkma yasağı” ve bu “yasağı delmeye çalışan yaşlılara” karşı toplumda gözlemlenen genellikle olumsuz bireysel eylemlerin ardında acaba ailedeki kuşaklararası ilişkilerin bir yansıması mı görülmektedir? Rasyonel Seçim Teorisi, ailede kuşaklararası ilişkilerin koşullarının sebep ve sonuçları ile ilgilenir; bireysel eylemin ve sosyal olguların sosyo-politik kontrolünü de amaçlar. Örneğin “yaşlıya saygı”, öncelikle kuşaklararası ilişkilerle ilişkilendirilir. “Bu saygı ailede veya toplumda var mıdır ve bireysel eylemlerde bunu görebiliyor muyuz?”, “Yaşlıya saygı ailede mi yoksa toplumda mı öğrenilir?” sorularına cevap bulunmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kardeş ilişkileri çoğu orta ve ileri yetişkinlik dönemindeki bireyin hayatında merkezi bir rol oynamasa da dayanıklılığı ve bireylerin yaşamına uzun süre etki etmesi açısından diğer ilişki türlerine kıyasla benzersizdir (White, 2001, s. 55). Yaşamın erken dönemindeki kardeş ilişkilerine yönelik çok sayıda araştırma olmasına karşın yaşamın ilerleyen dönemlerindeki kardeş ilişkilerine yönelik yeteri kadar araştırma yapılmamıştır. Bu tez çalışmasında örneklem dahilinde kardeş ilişkilerinin özelliklerini belirlemek ve gelecekteki araştırmalar için bakış açısı sağlamak amaçlanmıştır.

Araştırmada sunulan teorik yaklaşımlar ve sorular, kuşaklararası ilişkilerin çeşitli açılardan incelenebileceğini ve cevapların perspektife göre değişeceğini ifade etmektedir. Her perspektif gereklidir; sadece bunun kavranmasını sağlamak gerekli görülmektedir. Özellikle bilim ve sosyal politika alanlarında bu kavrayışta belirgin bir yetersizlik dikkat çekmektedir. Sunulan bu argümanların bilim ve sosyal politika alanlarındaki yetersizliklerin giderilmesinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Temsili örneklemle çalışılmadığı, keşfedici bir araştırma olduğu için bazı değişkenlerde sınırlı sayıda katılımcıya erişilebilmiş dolayısıyla analizler farklı sayıda katılımcının verilerine göre analiz edilmiştir. Araştırma çerçevesinde orta ve ileri yetişkinlik dönemindeki yaşlı bireylerin kardeş ilişkilerine yönelik çalışmalarda bulunacak gelecekteki araştırmacıların örneklem sayısını dikkate alarak veri toplaması önerilmektedir.

Gelecek araştırmalarda kardeşlerin sosyoekonomik düzeylerine, kent/kırda yaşamalarına, ebeveynlerine veya kardeşlerine bakım vermeleri durumunda yaşlı bakım aylığı almalarına ve bu bakım aylığı almanın bakım verme davranışlarını ve ilişkilerini nasıl etkilediğine, aynı ortamda veya aile şirketi gibi yerlerde çalışmalarının nasıl etkilediğine, ebeveynlerin veya kardeşlerin vefatının kardeş ebeveynlerin vefatının kardeş ilişkilerine etkisine, bahsedilen vefatlar neticesinde ortaya çıkacak mirasın paylaşılma sürecine, bireylerin eşlerinin kardeş ilişkilerine etkisine, bireylerin fiziksel ve psikolojik yönden rahatsız olan kardeşleriyle ilişkilerine, kardeşlerin çocuklarının yani kuzenlerin ilişkilerine göre kardeş ilişkilerinin nasıl şekillendiğinin incelenmesi önerilmektedir.

Ayrıca yapılacak araştırmaların nitel araştırma olarak yapılmasının kardeş ilişkilerini etkileyen faktörlerin derinlemesine ortaya konmasında etkili olacağı düşünölmektedir.

Bununla birlikte istatistiklerin tasavvur ettiremediği yaşlanma ve yaşlılık konularını incelemenin tarzı ve türü çok çeşitlidir. Bunları da kuşaklararası ilişkiler bağlamında bir öneri olarak sunarak, bu çalışmayı noktalamak istiyorum.

İnsan kendi yaşlanmasına her çağda ve her kültürde ilgi duydu, bunu önlemek için yollar aradı (Tufan 2016). Kültüre göre değişen yorumlarına rağmen, eskiden beri bir süreç olarak kavrandı. Bazen bir “merdivene” bazen bir “dağa” benzetildi (Wahl ve Heyl, 2004). İnsandan hayat merdivenini veya dağını “kendisi” tırmanması ve oradan aşağıya doğru inişe geşitinde karşılaşacağı sorunları kendisi çözmesi beklendi. Fakat çağımızda yaşlanma ve yaşlılık sosyal politikaların çözmesi gerek bir sorundur ve Gerontolojiden “toplumu ve politikayı yaşlı topluma hazırlaması beklenmektedir” (Jasper, 2002).

Demografik yaşlanma sürecinin henüz başında yer alan ölkemizde yaşlılıkta kuşaklararası ilişkilerle ilgili tutum ve eylemler arasında güçlü tezatlıklar dikkat çekmektedir. Bir taraftan “kültürümüzde yaşlıya saygının önemi” vurgulanmaktadır (DPT, 2007), diğer taraftan bu saygının gerekli kıldığı eylemlerin kıtlığı gözden kaçmamaktadır. Söylem ile eylem arasındaki bu tezatlığın giderilmesi için getirilen öneriler (Tufan, 2001, 2005, 2005a, 2006, 2006a, 2007, 2014, 2015, 2016, 2016b, 2016c, 2017a, 2017b, 2017c, 2017d, 2017e, 2019, 2020, 2021, Tufan, Rester, şahin ve Seeberger, 2019, Tuna 2017) ciddiye alınmalıdır. Önümüzdeki yıllarda sadece yaşlıların sayısı ve oranı artmakla kalmayacaktır, aynı zamanda yaşların tutum, davranış ve talepleri de değişecektir. Yaşlıların politik önemi giderek artarken, yaşlılara topluma katılım olanaklarının azlığı dikkat çekmektedir. Bunun aynı zamanda kuşaklararası ilişkilere de yansımaları olmaktadır ama bunlar hakkında tatmin eden bilgiler eksiktir.

Aile ilişkileri kapsamında kuşaklararası ilişkilerden söz ediyorsa, o zaman bunların her zaman “insanlar” arasında kurulan ilişkiler olduklarını daima hatırlamak gerekir. Bazen bunun unutulduğu ve sadece “aile” kavramıyla çalışıldığı dikkat çekmektedir. Aile kavramına odaklanıldığında ise “insan” arka plana düşebilmektedir. Mesele ailenin kurtarılması değildir; mesele insanın aile içinde insanca yaşamasının sağlanmasıdır. Bu,

araştırmada tartışılan konunun başka boyutlarına işaret etmektedir. Ailede kuşaklararası ilişkiler, aile fertlerinin yaşamlarını nasıl etkiliyor ve bunların sonuçları nelerdir? Yani sadece kuşaklararası ilişkilerde kimin ne yaptığına değil, aynı zamanda neden ve nasıl yaptığına bakılmalıdır. Bu araştırmada sadece “kim ne yapıyor?” sorusuna belli bir açıdan cevaplar verilmiştir ve bu cevapları verirken yeni soruların ortaya çıkması için fırsat yaratılmıştır. Bundan sonraki süreçte bu sorulara cevap verilmelidir. İlişkilerin oluşumunda, insanların birbirlerine ne ölçüde ve ne şekilde sempati ve antipati duyduğu, bunların hangi durumlarda ve neden ortaya çıktıkları, bunların hangi yeni durumların oluşuyla ilişkili olduğu gibi pek çok sorunun cevabı henüz bilinmemektedir.

İnsan yaşlılığın psikolojik etkilerini iç dünyasında yaşar ama toplumsal etkileri sosyal yapılarda filiz verir ve gelişir. İlk bakışta sadece bireyi etkilediği kabul edilen yaşlılığın topluma yansımalarının gerontolojik bakış açısından incelenmesi gerekmektedir ama gerontologların istihdamında bile sorun yaşayan ülkemizde kuşaklararası ilişkiler ve yaşlılıkla ilgili diğer sorunlara çözüm isteğinin düşük olduğu intibai oluşmaktadır.

Kuşaklararası ilişkiler dahil yaşlılıkla bağlantılı tüm konular “sosyal eşitsizlik” kavramı altında da incelenmelidir. Sosyal eşitsizlik, yaşam fırsatlarının ve dâhil olma olanaklarının toplumsal kaynaklarına erişimi sistematik olarak engellediğinde sosyal eşitsizlikten söz edilir (Burzan 2008, s.306). Bu açıdan bakıldığında yaşlılıkta sosyal farklılığın sebebi yaşlıların saç rengi değildir, aksine eşit dağılmayan fırsatlardır. Yaşlıların bu fırsatlara erişmesini sağlamak şarttır. Bu şartın temelinde ise “ilişki” kavramı da vardır. Kuşaklararası ilişkiler, bunun sadece bir parçasıdır. Özellikle kurumların yaşlılarla asgari ilişki ve iletişim ile yetindiği gözden kaçmamaktadır. Yaşam koşulları sosyal eşitsizliklerin temel kaynağıdır. Yaşam koşullarında eşitsizlik çeşitli biçimlerde kendini gösterir. Genellik gelir, servet, eğitim, mesleki güç ve prestij kavramlarıyla bağlantılı sosyal eşitsizlikler hem ailede hem de toplumda kuşaklararası ilişkilere olumsuz şekilde yansımaktadır. Bugün bunlara serbest zaman, iş, sağlık, konut, sosyal güvenlik ve yaşam kalitesi alanlarındaki sosyal eşitsizlikler de eklenmiştir.

Her bilim dalı kavramlarla ilgilendiği gerçekliği tarif etmeye çalışır. Gerontoloji yaşlanma kavramıyla ifade edilen gerçeği sadece tarif ve tasvir etmekle yetinmeyip, bunları açıklamaya ve sorunlarını çözmeye ve yaşlanmayı çağın koşullarına göre uyarlamaya

çalışmaktadır (Tufan, 2020). Gerontolojinin bunları gerçekleştirebilmesi için araştırma programlarına yönelmesi şarttır.

Yaşlılıkta tekilleşmenin yarattığı sorunlar sadece yalnızlık, terk edilmişlik hissi ile bağlantılı değildir. Aynı zamanda beslenme, sağlık, ilaç, bedensel bakım gibi günlük yaşamda sürekli veya sık sık yerine getirilmesi gereken ödevleri de yerine getirememektedir. Akrabalık ve komşuluk ilişkileri kapsamında sağlanan desteklerin ise yetersiz ve düzensiz oldukları görülmektedir.

Genç ve yaşlı kuşakların birbiriyle uyuşmayan ve aralarında gizli veya açık çatışmalar herhalde vardır. Bunun araştırılması gerekir. Bunu tespit etmek zordur. Özellikle yaşlılar “aile sırrı” olarak bunları aile dışına taşımaya yanaşmamaktadır. Yalnızlıktan şikâyet edenler bile bunun gerçek sebeplerini söylemek yerine göstermelik sebepler, hatta çocuklarını aklayacak “özürler” uydurmaktadır.

Gelecekte kamusal alanlarda genç ve yaşlı çatışmalarının ortaya çıkabileceğini dikkate almak, bunun iş, emeklilik ve bakıma muhtaçlık kavramlarıyla bağlantılı olacaklarını hesaba katmak gerekir. Eskiden gençleri istihdam etmek amacıyla 40-45 yaşlarında emekli olanların dönemi artık kapandı. Yaşlılıkta yalnızlık ve toplumdan soyutlanmak genç-yaşlı ilişkilerindeki çelişkileri, yaşlıya saygı, empati, ahlak, etik gibi terimlerle ifade edilen duygu dünyası ve bunun etkileri üzerinde durulmalıdır.

Nüfus istatistiklerinden “yaşlı toplumu” görebiliyoruz ama yaşlanma ve yaşlılığı göremiyoruz. İstatistiklerden sadece sayıları görmekteyiz, ama ardındaki yaşlı insanları ve yaşamlarını tasavvur edemiyoruz. Yaşlanma ve yaşlılık, insanların eylemlerinin sonucu olarak kabul edilebilir. Bu açıdan yaşlanma ve yaşlılık hakkında niyetlerin ve bilişlerin bireysel eylemler üzerindeki etkileri dikkate alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Andreß, H.J., Hanegaars, J.A. & Kühnel S. (1997). *Analyse ve Tabellen und kategorialen Daten. Log-Lineare Modelle, latent Klassenanalyse, logistische Regression und GSK-Ansaty*, Heidelberg: Springer.
- Backes, G. M., & Clemens, W. (1998). *Lebensphase Alter - Eine Einführung in die sozialwissenschaftliche Alternsforschung*. Weinheim, München: Juventa.
- Baltes, P. B., & Baltes, M. M. (1992). Gerontologie: Begriff, Herausforderung und Brennpunkte. In P. B. Baltes, & J. Mittelstrass, *Zukunft des Alterns und gesellschaftliche Entwicklung* (s.1-34). Berlin: De Gruyter.
- Baltes, P., Lindenberger, U. & Staudinger U.M. (1998). Life span theory in developmental psychology in Lerner, R.M. (Ed.) (1998). *Handbook of child psychology: VOL. 1. Theoretical models of human development*. (5th ed., Editor-in-Chief: William Damon, pp. 1029-1143). Newyork: Wiley.
- Borscheid, P. (1989). *Geschichte des Alters. Von Spät Mittelalter zum 18. Jahrhundert* . München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Bortz, J. (2005). *Statistik für Human- und Sozialwissenschaftler*, 6. Aufl. Heidelberg: Springer.
- Bortz, J. & Döring, N. (2006). *Forschungsmethoden und Evaluation für Human- und Sozialwissenschaftler*. Heidelberg: Springer.
- Braun, N. & Gautschi, T. (2011). *Rational-Choice-Theorie* . Weinheim, München: Juventa Verlag.
- Burzan, N. (2008). Ungleichheit. In S. Farzin, & S. Jordan, *Lexikon Soziologie und Sozialtheorie* (pp. 306-309). Stuttgart: Philipp Reclam jun
- Bühl, A. (2010). *PASW 18 – Eine Einführung in die modern Dateanalyse, 12., aktualisierte Aufl.* München Pearson Studium.
- Cicirelli, V. G. (1995). *Sibling relationships across the life span*. PlenumPress. <https://doi.org/10.1007/978-1-4757-6509-0>
- Eckart, C. (1999). Fürsorglichkeit. Soziale Praxis und moralische Orientirerung. B. Jansen, F. Karl, H. Radebold & R. Schmitz-Scherzer içinde, *Soziale Gerontologie*, 414-425. Weinheim, Basel: Beltz.

- Elder, G. H., Jr., & Giele, J. Z. (2009). Life course studies: An evolving field: In G. H. Elder, Jr. & J. Z. Giele (Eds.), *The craft of life course research* (pp. 1–24). The Guilford Press.
- Esser, H. (1999). *Soziologie – Spezielle Grundlagen, Band 1: Situationslogik und Handeln*. Frankfurt/Main, Newyork: Campus.
- Fingerman, K. L., & Bermann, E. (2000). Applications of Family Systems Theory to the Study of Adulthood. *The International Journal of Aging and Human Development*, 51(1), 5–29. <https://doi.org/10.2190/7TF8-WB3F-TMWG-TT3K>
- Fookien, I. (1999). Intimität auf Abstand. Familienbeziehungen und soziale Netzwerke. G. N. A. Niederfranke içinde, *Lebenslagen und Lebenswelten, soziale Sicherung und Altenpolitik*, Funkkolleg Altern 2. (s. 209-243). Opladen, Wiesbaden: Westdeutscher.
- Gilligan, M., Stocker, C. M., & Jewsbury Conger, K. (2020). Sibling relationships in adulthood: Research findings and new frontiers. *Journal of Family Theory & Review*, 12(3), 305–320. <https://doi.org/10.1111/jftr.12>
- Gökçe Kutsal, Y. (2007). Yaşlanan dünyanın yaşlanan insanları. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/<https://www.geriatri.org.tr/SempozyumKitap2011/3.pdf>
- Hillmann, K.-H. (2007). *Wörterbuch der Soziologie*, 5., vollst. überarb. u. erw. Aufl. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Homans, G.C. (1972). *Was ist Sozialwissenschaft? 2. Aufl.* Wiesbaden: VS Verlag.
- Jasper, B. M. (2002). *Gerontologie: Lehrbuch Altenpflege*. Hannover: Vincentz Verlag.
- Joyal, J.A. (2014). Hidden in plain sight : the sibling relationship and psychodynamic theory [Masters Thesis]. Smith College, Northampton, MA. <https://scholarworks.smith.edu/theses/806>
- Kaiser, H. J. (2006). Generationenbeziehungen. W. D. Oswald, U. Lehr, C. Sieber, & J. Kornhuber içinde, *Gerontologie – Medizinische, psychologische und sozialwissenschaftliche Grundbegriffe* (3.Aufl. b., s. 183-188). Stuttgart: Kohlhammer.
- Kohli, M. (2006). Alt – Jung. In S. Lessenich, & F. Nullmeier, *Deutschland – Eine gesplante Gesellschaft* (pp. 115-134). Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung.
- Kruse, A., & Wahl, H.-W. (2010). *Zukunft Altern - Individuelle und gesellschaftliche Weichenstellungen*. Heidelberg: Spektrum Akademischer Verlag.
- Kunz, V. (2004). *Rational Choice*. FRankfurt, New York: Campus Verlag.

Laff, R. & Ruiz, W. (2021, Ocak 4). Theories developed for understanding the family. College of the Canyons. <https://socialsci.libretexts.org/@go/page/39213>

Lamb, M. E. & Sutton-Smith, B. (1982). Sibling relationships: their nature and significance across the lifespan. Psychology Press: Newyork.

Lu P-C (2007). Sibling relationships in adulthood and old age: a case study of Taiwan. *Current Sociology*, 55(4), 621-637. doi:10.1177/0011392107077646

Lüscher, K., & Liegle, L. (2003). Generationenbeziehungen in Familie und Gesellschaft. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft.

Martin, M., & Kliegel, M. (2005). Psychologische Grundlagen der Gerontologie. Stuttgart: Kohlhammer.

Moyer, M.S. (1992). Sibling relationship among older adult. *Journal of the American Society on Aging*, 16(3). 55-58.

Nandwana, S. & Katoch, M. (2007). Sibling relationships during middle adulthood years: contact patterns and motivations. *Stud. Home Comm. Sci.*, 1(2), 133-138.

Nolbris, M., Enskär, K. & Hellström, A.L. (2007). Experience of siblings of children treated for cancer. *Eur J Oncol Nurs.*, 11(2), 106-12.; discussion 113-6. doi: 10.1016/j.ejon.2006.10.002. Epub 2006 Dec 1. PMID: 17141569.

Okçabol, R. (1990). Eğitimde 1980'li yıllar. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/6012/2139>

Öztan Ulusoy, Y. (2020). Orta yaş dönemi bireylerin içinde bulundukları yaş dönemlerine ilişkin algılarının incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(74), 587-601. DOI: 10.17755/esosder.544967

Pehlivan, O. (2017). Aile tanımı ve ilişkilerinin toplumsal olarak inşası [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi: Ankara. <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/3240>

Porst, R. (2011). Fragebogen. Ein Arbeitsbuch. 3.Aufl. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Prahl, H.-W., & Schroeter, K. (1996). Soziologie des Alterns. Paderborn, München, Wien, Zürich: Schöningh.

Schenda, R. (1972). Das Elend der alten Leute. Düsseldorf: Patmos Verlag.

Sumbas, E. (2020). Ergenlerin, genç yetişkinlerin ve orta yetişkinlerin kardeş ilişkilerinin incelenmesi [Doktora Tezi]. ResearchGate.

TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı. Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayın No: 2741.

Tolkacheva N, van Groenou MB, van Tilburg T. Sibling Similarities and Sharing the Care of Older Parents. *Journal of Family Issues*. 2014;35(3):312-330. doi:10.1177/0192513X12470619

Tufan, İ. (2016b). Altenpflege in der Türkei - Pflegebedürftigkeit und pflegerische Versorgung in der Türkei. *Migration und Soziale Arbeit* 4, 331-336.

Tufan, İ. (2021). Gerontolojiye Hazırlık. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Tufan, İ. & Durak, M. (2018). Gerontoloji: bakım ve sağlık. Nobel Yayınları.

Tufan, İ. (2001). Antikçağdan Günümüze Yaşlılık - Sosyolojik Yaşlanma. İstanbul: Aykırı Yayıncılık.

Tufan, İ. (2005, Haziran 8). I. Uluslararası Sosyal ve Uygulamalı Gerontoloji Sempozyumu, 10-12 Mayıs 2005. Basın Bildirgesi. Antalya, Türkiye: Basın bildirgesi.

Tufan, İ. (2006). Bağımsız Yaşam ve Sınırları. Antalya: GeroYay. Tufan, İ. (2006). Yaşlılıkta Bakıma Muhtaçlık ve Yeni Bir Bakım Kültürü. Sosyal Bakım Sigortası: Demografik değişimlerin yarattığı bir sorun ve tartışmaya açık bir konsept. Antalya: GeroYay.

Tufan, İ. (2006). Yaşlılıkta bakıma muhtaçlık ve yeni bir bakım kültürü. Sosyal bakım sigortası: demografik değişimlerin yarattığı bir sorun ve tartışmaya açık bir konsept. Antalya: Gero Yay.

Tufan, İ. (2007). Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu. Antalya: GeroYay. Tufan, İ. (2014). Türkiye'de Engellenen Bedensel Engellilerin Karşılaştıkları Fiziksel Çevre Sorunlarının Belirlenmesi ve Engellilerin Buna Yönelik Düşüncelerinin Araştırılması. Durum Analizi ve Öneriler. Sonuç Raporu. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Arşivinde . Yayınlanmamıştır. .

Tufan, İ. (2015). Türkiye'de Yaşlılığın Yapısal Değişimi. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Tufan, İ. (2016). Antik çağdan günümüze yaşlılık ve yaşlanma. Nobel Yayınları.

Tufan, İ. (2016). Bakıma Muhtaç - Türkiye'de Alzheimer Hastası Yaşlıların Bakımı. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Tufan, İ. (2016c). Nazilli Yaşlılık Araştırması, 1.Cilt: Nazillili ve Diğer Yaşlıları Belirli Özelliklerine Göre Karşılaştıran Gerontolojik Araştırma. Ankara: Nobel.

Tufan, İ. (2017a). Das Altern der türkischen Gesellschaft und neue Herausforderungen für die Sozialpolitik der Türkei. In F. Hoose, F. Beckmann, & A. L. Schönauer , Fortsetzung folgt – Kontinuität und Wandel von Wirtschaft und Gesellschaft (pp. 409-428). Heidelberg, Berlin: Springer VS.

Tufan, İ. (2017b). Lebenssituation und Versorgung älterer und hochaltriger Menschen in der Türkei. Habilitationsschrift. . Hall in Tirol, September 2017: Private Universität für Gesundheitswissenschaften, Medizinische Informatik und Technik (UMIT), Department für Pflegewissenschaft und Gerontologie, Institut für Gerontologie und demografische Entwicklung.

Tufan, İ. (2019). Langlebigkeit in der Türkei. Empirische Befunde gerontologisch interpretiert. Heidelberg: Springer VS.

Tufan, İ. (2020). Bakım Teknikerinin El Kitabı. Ankara: Nobel Yayınevi .

Tufan, İ. (2022b). Türkiye İçin Yeni Bir Eğitim Modeli: Yaşlı Eğitiminde İlk Dört Yıl ve 60+Tazelenme Üniversitesi'nin Değerlendirme . Ankara: Nobel (Yayın hazırlıkları devam eden kitap).

TÜİK (2020). Hayat tabloları 2017-2019. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tablolari-2017-2019-33711>

TÜİK (2021). Doğum istatistikleri 2021. <https://www.tuik.gov.tr/>

TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, Haber Bülteni, 18.3. 2022, Sayı: 45636, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636>

Turan, İ. (2015). Eğitim araştırmalarında Likert ölçeği ve Likert tipi soruların kullanımı ve analizi. Researchgate.

Turcic, E. K., & Hughes, R. S. (2004). Caregiving influenced by gender and spirituality. *Journal of Religion, Disability & Health*, 7(4), 41-53.

White, L. (2001). Sibling relationships over the life course: a panel analysis. *Journal Of Marriage and Family*, 63(2), 555-568.

Whiteman, S. D., McHale, S. M., & Soli, A. (2011). Theoretical Perspectives on Sibling Relationships. *Journal of Family Theory & Review*, 3(2), 124–139. <https://doi.org/10.1111/j.1756-2589.2011.00087.x>

EK-1 Gönüllü Katılımcı Bilgilendirme Formu

Araştırma, Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Gerontoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisi Süheyla SÖNMEZ tarafından Prof. Dr. phil., habil. İsmail TUFAN danışmanlığında yürütülmektedir.

Araştırmanın amacı; orta ve ileri yetişkinlik dönemindeki kardeş ilişkilerini incelemektir. Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır ve gizlilik ilkesi benimsenmiştir.

Araştırmadaki uygulamalar süresince samimiyetiniz araştırmanın geleceği için büyük önem taşımaktadır. Uygulama esnasında herhangi bir rahatsızlık hissederseniz diğer katılımcıları etkilemeden çalışmadan ayrılmak istediğinizi, uygulayıcıya herhangi bir neden veya koşul belirtmeden ifade ederek ayrılabilirsiniz. Bununla ilgili size olumsuz dönecek herhangi bir sorumluluğunuz yoktur.

Araştırma sonunda, araştırma sonucu ile ilgili bilgi talep etmeniz durumunda elde edilen bilimsel bilgiler sizinle paylaşılabilecektir. Ayrıca uygulama esnasında sizin dışınızda doğabilecek herhangi bir maddi hasardan herhangi bir şekilde sorumluluğunuz bulunmamaktadır.

Araştırmaya ayırdığınız zaman ve göstermiş olduğunuz ilgiden dolayı teşekkür ederim. Araştırmanın koşullarını anladığımı ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı taahhüt ederim.

Araştırma ile ilgili daha fazla bilgi için iletişim bilgileri:

Araştırma Sorumlusu: Süheyla SÖNMEZ – shylnmz1@gmail.com

EK-2 Soru Kâğıdı (Soru Formu)

Soru	Cevap
1 Medeni Durumunuz	☐ Evli ☐ Evli Değil ☐ Dul
2 Cinsiyetiniz	☐ Kadın ☐ Erkek
3 Kaç yaşındasınız?	 ☐ Belirtmek İstemiyorum
4 Eğitim düzeyiniz	☐ Okuryazar değil ☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul veya dengi meslek okulu mezunu ☐ Lise veya dengi meslek okulu mezunu ☐ Yüksekokul mezunu ☐ Üniversite mezunu ☐ Belirtmek İstemiyorum
5 Aynı ana-babadan olma öz kardeş	☐ Var Kaç tane öz kardeşiniz var? ☐ Yok ☐ Belirtmek İstemiyorum
6 Farklı ana veya babadan olma ortak kardeş	☐ Var Kaç tane ortak kardeşiniz var? ☐ Yok ☐ Belirtmek İstemiyorum
7 Biyolojik bağınızın olmadığı üvey kardeş	☐ Var

		Kaç tane üvey kardeşiniz var?
		☐ Yok
		☐ Belirtmek İstemiyorum
8	<i>Evlat edinilmiş</i> kardeş	☐ Var
		Kaç tane evlat edinilmiş kardeşiniz var?
		☐ Yok
		☐ Belirtmek İstemiyorum
9	Sizde hangisi geçerlidir?	☐ Annem ve babam hayatta
		☐ Sadece annem hayatta
		☐ Sadece babam hayatta
		☐ Annem ve babam hayatta değil
		☐ Belirtmek İstemiyorum
10	Siz ya da kardeşiniz/kardeşlerinizden biri anne veya babanızdan birine (veya ikisine de) bakım veriyor mu?	☐ Evet (<i>Aşağıdaki cümleleri dikkatle okuyunuz ve size ne uyduğunu belirtiniz</i>).
		☐ Hayır (<i>Soru 18'e geçiniz</i>)
		☐ Belirtmek İstemiyorum
11	Ebeveyninizin bakımını kim yapıyor?	☐ Ben
		☐ Kız kardeşim
		☐ Erkek kardeşim
		☐ Belirtmek İstemiyorum

12	Ebeveynimize bakmanın kardeşim/kardeşlerim ile ilişkimizi yenilediğini ve geliştirdiğini düşünüyorum.	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
		1	2	3	4	5

☐ Belirtmek İstemiyorum

13	Ebeveynimize bakmanın kardeşim/kardeşlerim ile ilişkimizde gerginliğe neden olduğunu ve ilişkimizi zedelediğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5
-----------	--	---	---	---	---	---

☐ Belirtmek İstemiyorum

14	Siz kardeşinize ya da kardeşlerinizden birine bakım veriyor musunuz?	☐ Evet (<i>Aşağıdaki cümleleri dikkatle okuyunuz ve size ne uyduğunu belirtiniz</i>). ☐ Hayır (<i>Soru 18'e geçiniz</i>)				
-----------	--	---	--	--	--	--

☐ Belirtmek İstemiyorum

15	Kardeşime / kardeşlerime baktığım süre içinde onu / onları daha iyi anladığımı düşünüyorum (empati).	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
		1	2	3	4	5

☐ Belirtmek İstemiyorum

16	Kardeşime / kardeşlerime bakmamın benim için sıkıntılı bir süreç olduğunu düşünüyorum	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
		1	2	3	4	5

☐ Belirtmek İstemiyorum

17	Kardeşıme / kardeşlerime baktığım süre içinde hem benim hem de kardeşimin toplumsal birer varlık olduğumuzu daha iyi kavradığını düşünüyorum (sosyalleşme)	Hiç katılmıyorum 1	Katılmıyorum 2	Kararsızım 3	Katılıyorum 4	Tamamen katılıyorum 5
-----------	--	-----------------------	-------------------	-----------------	------------------	--------------------------

☐ Cevap yok

18	Kardeşıme / kardeşlerime bakmak istemediğim için kendimi baskı altında sıkışmış biri olarak hissediyorum	Hiç katılmıyorum 1	Katılmıyorum 2	Kararsızım 3	Katılıyorum 4	Tamamen katılıyorum 5
-----------	--	-----------------------	-------------------	-----------------	------------------	--------------------------

☐ Cevap yok

19	Yıllar geçtikçe kardeşimle / kardeşlerimle aramdaki paylaşımın arttığını ve kendimi kardeşime / kardeşlerime daha yakın hissettiğimi düşünüyorum.	Hiç katılmıyorum 1	Katılmıyorum 2	Kararsızım 3	Katılıyorum 4	Tamamen katılıyorum 5
-----------	---	-----------------------	-------------------	-----------------	------------------	--------------------------

☐ Cevap yok

20	Yıllar geçtikçe kardeşimle / kardeşlerimle aramdaki rekabet duygusunun azaldığını düşünüyorum.	Hiç katılmıyorum 1	Katılmıyorum 2	Kararsızım 3	Katılıyorum 4	Tamamen katılıyorum 5
-----------	--	-----------------------	-------------------	-----------------	------------------	--------------------------

☐ Cevap yok

21	Yıllar geçtikçe kardeşimle / kardeşlerimle daha önce anlaşılmadığımız konuların çoğunda daha iyi uzlaştığımızı düşünüyorum	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
-----------	--	------------------	--------------	------------	-------------	---------------------

		1	2	3	4	5
	☐ Cevap yok					
22	Çocuğunuz var mı?	☐ Var (<i>Aşağıdaki cümleleri dikkatle okuyunuz ve size ne uyduğunu belirtiniz.</i>) ☐ Yok (<i>Soru 25'e geçiniz.</i>) ☐ Cevap yok				
23	Kardeşinizin / Kardeşlerinizin çocuğu var mı?	☐ Var (<i>Aşağıdaki cümleleri dikkatle okuyunuz ve size ne uyduğunu belirtiniz.</i>) ☐ Yok (<i>Soru 25'e geçiniz.</i>) ☐ Cevap yok				
24	Ebeveyn olmanın kardeşimle / kardeşlerimle görüşme sıklığını arttırdığını düşünüyorum.	Hiç katılmıyorum 1	Katılmıyorum 2	Kararsızım 3	Katılıyorum 4	Tamamen katılıyorum 5
25	Çocuklarımdan teyze, dayı, hala, amca ve kuzenleri ile ilişki kurmaları için kardeşimle / kardeşlerimle sık sık görüşüyorum.	Hiç katılmıyorum 1	Katılmıyorum 2	Kararsızım 3	Katılıyorum 4	Tamamen katılıyorum 5
26	Kardeşlerinizle ne kadar sık görüşüyorsunuz?	Öz kardeş (ÖK)	Ortak kardeş (OK)	Üvey kardeş (ÜK)	Evlat edinilen kardeş (EK)	
27		☐ Hiç ☐ Ender ☐ Sık ☐ ÖK yok	☐ Hiç ☐ Ender ☐ Sık ☐ OK yok	☐ Hiç ☐ Ender ☐ Sık ☐ ÜK yok	☐ Hiç ☐ Ender ☐ Sık ☐ EK yok	

		☐ Belirtmek istemiyorum	☐ Belirtmek istemiyorum	☐ Belirtmek istemiyorum	☐ Belirtmek istemiyorum
28	Kardeşleriniz nerede ikamet ediyor?	Öz kardeş (ÖK)	Ortak kardeş (OK)	Üvey kardeş (ÜK)	Evlat edinilen kardeş (EK)
		☐ Aynı bina	☐ Aynı bina	☐ Aynı bina	☐ Aynı bina
		☐ Aynı sokak	☐ Aynı sokak	☐ Aynı sokak	☐ Aynı sokak
		☐ Aynı semt	☐ Aynı semt	☐ Aynı semt	☐ Aynı semt
		☐ Aynı şehir	☐ Aynı şehir	☐ Aynı şehir	☐ Aynı şehir
		☐ ÖK yok	☐ OK yok	☐ ÜK yok	☐ EK yok
		☐ Cevap yok	☐ Cevap yok	☐ Cevap yok	☐ Cevap yok

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı	Süheyla	Uyruğu	
Soyadı	Sönmez	Tel no	
Doğum tarihi		e-posta	

Eğitim Bilgileri

	Mezun olduğu kurum	Mezuniyet yılı
Lise		
Lisans		
Yüksek Lisans		
Doktora		

İş Deneyimi

Görevi	Kurum	Süre (yıl-yıl)

Yabancı Dilleri	Sınav türü	Puanı
İngilizce		

Proje Deneyimi

Proje Adı	Destekleyen kurum	Süre (Yıl-Yıl)

Burslar-Ödüller:**Yayınlar ve Bildiriler:**